

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÜSTAT HÜSAMETTİN YILDIRIM VE
İTİKADİ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN HAZIRLAYAN
Prof.Dr. Fikret KARAMAN SİBEL ÜNLÜ

MALATYA 2021

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAMİ BİLİMLER ANA BİLİM DALI
KELÂM BİLİM DALI

ÜSTAT HÜSAMETTİN YILDIRIM VE İTİKADİ
GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİBEL ÜNLÜ

Danışman

Prof.Dr. Fikret KARAMAN

MALATYA - 2021

ONUR SÖZÜ

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslami Bilimler Bölümü Kelam Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Fikret KARAMAN'ın danışmanlığında “Üstat Hüsamettin Yıldırım Ve İtikadi Görüşleri” konulu bu yüksek lisans tezini hür irademle hazırlamaya başladığımı ifade etmek isterim. Bu araştırma esnasında, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tamamen bireysel gayretim sonucunda meydana getirildiğini onaylıyorum. Tez çalışması boyunca kütüphanelerde veya bireysel kaynaklarda yararlandığım tüm kaynakların, hem dipnotlarda hem kaynakçada görüldüğü gibi usulüne uygun bir biçimde gösterilenlerden oluştuğunu, ayrıca sözlü ve mülakat yöntemiyle kendilerinden yararlandığım kişilerin söylemlerin doğru bir şekilde kayıt altına alındığını belirtir ve bunları onurumla doğruladığımı beyan ederim.

SİBEL ÜNLÜ

ÖNSÖZ

1941-2018 yılları arasında Malatya’da yaşayan son dönemin önemli ilim ve düşünce adamlarından olan Hüsamettin Yıldırım, İslami ilim ve kültür sahasında önemli hizmetlerde bulunmuştur. Gerçek İslam’ın, kör taassuptan kurtulmuş akli selim sahiplerine anlatılmasını hayatının yegane gayesi haline getirmiştir.

Hurafeye, bid’ata meydan okuduğu için akılcılıkla suçlanan Hüsamettin Yıldırım Malatya’da “Diyalektik” geleneğinin önemli temsilcilerinden biridir. Üstadın bütün mesaisi Boğaziçi Çay evinde geçmiştir. Burada ki akıl yürütme, sorgulama, tartışma, müzakere etme ve cedel geleneğinin ünü şehrin hudutlarını aşmıştır. Akıl yürütmede Hüsamettin Yıldırım’ın yöntemi ise tersinleme, eğretileme, humor, kara mizah, ironi şeklinde ifade edilebilir.

Biz bu çalışmamızda Malatya ilimizde 1962-2018 yılları arasında muharrirlik hayatına devam eden birçok eser telif eden, yayınlayan ve Malatya’da Boğaziçi Çayevinde gençlere verdiği derslerle İslami düşüncenin yenilikçi bir bakış açısıyla yeniden yorumlanmasında önemli rol alan Hüsamettin Yıldırım’ın hayatı, eserleri, itikadi ve kelâmi görüşlerine yer vermeye çalıştık.

Bu çalışmamın her aşamasında benden yardımını esirgemeyen başta danışman hocam Sayın Prof. Dr. Fikret KARAMAN’a, Prof. Dr. Hulusi ARSLAN’a, Doç. Dr. Mustafa BOZKURT’a, kaynak kitaplara ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen Kernek Külliyesi Kütüphane sorumlusu Bünyamin GÜLBAY’a teşekkürü bir borç bilirim.

Sibel ÜNLÜ

Malatya 2020

ÖZET

1980'lerden sonra Malatya'da oldukça canlı ve dinamik bir İslamcı düşünce var olmaya başladı. Bu düşüncenin taşıyıcısı Malatya kaynaklı zengin düşünce geleneğine sahip bir gençlik de oluştu. Bu gençliğin tezlerinin şekillenmesinde 70'li ve 80'li yıllardaki tercüme faaliyetinin büyük payı var. Ancak bu gençliğin hemen yanı başında 50'li- 60'lı yıllarda başlamış bulunan güçlü bir düşünce üretme kaynağı da vardı. Gençliğin önemli esin kaynağı ve besleyicisi olan, gençliği temel bir yönelime sevk eden; yerli ama sistematik güçleri diyalektik olarak yani tartışarak ortaya koyan, geleneksel İslami duruşa eleştiri yöneltten ve “Allah'ın razı olduğu İslam'a” vurgu yapan bu akımın güçlü isimlerinden biri olarak Hüsametdin Yıldırım özellikle zikredilebilir.

Herhangi bir Malatyalının düşüncesinin üstü kazınsa, altından bir miktar Sait Ertürk, bir miktar Sait Çekmegil ve fazlasıyla Hüsametdin Yıldırım çıkacaktır. Her Malatyalı bu üçlünün az ya da çok düşüncelerinden etkilenmiştir. Önceleri özellikle Said Çekmegil'den etkilenen Hüsametdin Yıldırım daha sonra yaşı, bilgi stoku arttıkça zihniyetini şekillendiren kesin tercihlerini yapmıştır. Davranışlarında kendisini yönlendiren yegane unsur önce İslam dini sonra da matematik olmuştur. Bunun haricinde herhangi bir mürşit, akıl hocası, tarikat şeyhi veya mezhep mensubu var olmamıştır.

Kendisinin de sık sık ifade ettiği gibi normal olmayan bir yaşam tarzı olan Hüsametdin Yıldırım'ın nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu Ona arkadaşları tarafından takılan lakaplara başka bir deyişle tanımlamalara bakarak da anlayabiliriz. Bunlardan bazıları şunlardır; Üstat, bay mantık, sıra dışı, muasır bir meşşai, nüktedan, gönüllü münzevi, münzevi mütefekkir, hazır cevap, üç gözeli pınarın üçüncü gözesi, inatçı, tutucu, dik başlı, pervasız, hatta patavatsız, suyu sert, madagaskar valisi, hüznün mücessem hali, modernizimden önce türümüzün yaşadığının kanıtı, şöhretin, servetin ve şehvetin yadsıyıcısı, muhannetin bulanık suyundan içmeyen adam, kitap sevgisini fetişizme vardırان adam, polemiğin ve diyalektiğin ustadı, naifliğin zarafetin ve kelebek kadar kırılganlığın sahibi, kararlılığın, dik duruşun ve sebatın sahibi, cesaret gerektiren zor adam, yürek paralayıcı yalnızlığın sınavından geçen adam. Bu tanımlamalardan ve

lakaplardan Hüsamettin Yıldırım'ın ne kadar farklı bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Giriş ve iki bölümden oluşan bu çalışmada; girişte Hüsamettin Yıldırım'ın hayatına, eserlerine, birinci bölümde Hüsamettin Yıldırım'ın dine ve itikadi konulara yaklaşımına ikinci bölümde ise kelâmi görüşlerine yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Kader, Sünnet, Salim akıl, İçtihat

ABSTRACT

After the 1980s, a very lively and dynamic Islamist thought began to exist in Malatya. A youth with a rich tradition of thought was formed as a bearer of this thought in Malatya. Translation activities in the 70s and 80s played a major role in shaping the theses of this youth. However, there was a strong thought generating source that started in the 50s and 60s besides this youth. Being the important source of inspiration and nurturing of youth, Husamettin Yildirim can especially be mentioned as one of the strong names of this movement, as a person who drove youth to a basic orientation, put forward the indigenous but systematic forces dialectically, that is, by discussing; also criticized the traditional Islamic stance and emphasized "Islam which Allah is pleased with.

If the thought of any person from Malatya were to be resolved, we would see some ideas of Sait Ertürk, some ideas of Sait Çekmegil and a lot of Hüsamettin Yıldırım's coming out of the it. Each person from Malatya was more or less influenced by the thoughts of this trio. Hüsamettin Yıldırım, who was first influenced by Said Çekmegil in particular, then made certain choices that shaped his mentality as his age and knowledge stock increased. The only factor that guided him in his behavior was first Islam and then mathematics. Apart from this, there were no mentors, mentors, sheikhs or members of the sect. Apart from this, he did not have any mentors, advisor, sheikhs or be a member of the sect.

We can understand the personality of Hüsamettin Yıldırım, who has an abnormal lifestyle as he often expresses, by looking at the nicknames given to him by his friends, in other words, descriptions. Some of these are those; master, Mr. Logic, a contemporary peripatetic, humorist, Volunteer Hermit, Hermit Thinker, whip smart, Hazır cevap, third point of the three pointed water spring, stubborn, reckless, even tactless, hard water, the governor of Madagascar, solid body of sadness, the proof that our species lived before modernism, the denier of fame, wealth and lust, the man who does not drink from the water of cowardice, the man who brings the love of books to the line of fetishism, the master of polemics and dialectics, Owner of naivety, elegance and fragility of a butterfly the owner of determination, upright stance and perseverance, the

tough man that requires courage, the man who passed the test of heartbreaking loneliness.

In this study, which consists of an introduction and two chapters; Hüsametdin Yıldırım's life and his works were included in the introduction; his approach to religion & religious subjects and his theological views are covered in the first and second part, respectively.

Keywords: Kalam, Destiny, Sunnah, Good wisdom, Ijtihad

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI, VARSAYIMLARI, YÖNTEMİ, KAPSAM VE SINIRLILIĞI.....	1
1. Araştırmanın Konusu.....	1
2. Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	1
3. Araştırmanın Varsayımları	1
4. Araştırmanın Yöntemi	2
5. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılığı	2
B. ÜSTAT HÜSAMETTİN YILDIRIM'IN HAYATI VE ESERLERİ.....	3
1. Hayatı.....	3
1.1. Doğumu, Çocukluğu, Gençliği, Eğitim Hayatı.....	3
1.2. Fikri Tekamülü ve Ona Etki Edenler	6
1.3. Tanıkların Diliyle Üstadın Özellikleri.....	8
2. Eserleri.....	18
2.1. Eserleri ile İlgili Genel Bilgiler	18

2.2. İctimai Matematik	20
2.3. Müslümanların İhtilafları-1.....	22
2.4. Müslümanların İhtilafları-2.....	23
2.5. Resul-İ Ekrem Zamanında Sünnet	24
2.6. Muharrirlik Hayatının İlk Kalem Tecrübeleri.....	25
2.7. Akli Köleleştirilene Ve Akli Putlaştırılana Reddiye	26
2.8. Nesillerle Tarihi Şahsiyetler Arasındaki Yabancılaşmanın İstismarcılarına Reddiye	26
2.9. İnsanın Dünyada Mesut Olmak İhtimali.....	27
BİRİNCİ BÖLÜM	28
ÜSTAT HÜSAMETTİN YILDIRIM'IN DİNE VE İTİKADİ KONULARA YAKLAŞIMI / METODOLOJİSİ/ YÖNTEMİ.....	28
1. Sosyal Problemlere Çözüm Olarak İctimai Matematik.....	28
2. Doğru Bilgi ve Hüküm Elde Etmek İçin Usul	31
3. Eleştiri/ Tenkit Yöntemi.....	32
3.1. Tarihi Şahsiyetlere Yönelik Eleştiri ve Onlara Net Bakış Açısı	36
3.2. Doktrinlerin Tetkiki Hakkında Usul.....	37
4. Dine Yaklaşımı	37
5. Hadis / Sünnet Yaklaşımı.....	41
5.1. Sünnetin Tanımı ve Kelam İlmindeki Yeri	41
5.2. Müslümanlar Arasında Yaygın Olan Birbirleriyle Bağdaşmayan Sünnet Anlayışları.....	43
5.3. Hüsamettin Yıldırım'a Göre Sünnet ve Kapsamı.....	44
5.4. Hüsamettin Yıldırım'a Göre Sünneti Terk Etmenin Hükümü	46
5.5. Hadisi Şeriflerin Vahiy Olup Olmadığı Meselesi.....	50
6. Akıl ve Nakil	52
7. İctihada Bakışı.....	54

7.1. Hüsamettin Yıldırım’a Göre İctihadın Şartları	60
7.2. Dini Tebliğ Davasında Mukallid Zihniyetin Sebep Olduğu Din Aleyhtarlığı	62
8. Müslümanların İhtilafları ve Bunlara Hüsamettin Yıldırım’ın Çözüm Önerileri.....	65
8.1.İslam Aleminde Şöhret Kazanmış İhtilaflar	66
8.2. Müslümanların İhtilaf Sebepleri ve Çözüm Önerileri Nelerdir?	67
İKİNCİ BÖLÜM.....	72
ÜSTAT HÜSAMETTİN YILDIRIM’IN KELÂMİ GÖRÜŞLERİ.....	72
1. Kelâm, Konusu, Kapsamı, Amacı	72
2. Hüsamettin Yıldırım’ın Kelâmi Görüşleri	75
2.1. Hidâyet, Dalâlet, Allah’ın Dilemesi	77
2.2. Allah’ın Takdiri/ İnsanların Tedbiri.....	80
3. Kader.....	83
3.1. Hüsamettin Yıldırım’a Göre Kader	87
3.2. Gaybın Bilinmesi ve Kader	87
3.3. Kader ve Sorumluluk	88
3.4. Kader Kombinezonu ve Tercih	90
3.5. Kader Var Mıdır, Yok Mudur?.....	92
3.6. Kader Niçin İnkâr Edilir?.....	93
3.7. Kaderde Sebepler Zinciri.....	94
3.8. Kaderi Tartışmak Niçin Yasaktır?	95
4. İlahi İmtihan.....	96
5. İlahi İmtihan Bağlamında Kötülük/Şer Problemi	98
5.1. Hüsamettin Yıldırım’a Göre Kötülük/Şer Problemi.....	100
5.2. İlahi İmtihan Bağlamında Kötülük/ Şer Problemi ile İlgili Birkaç Soru ve Cevap.....	104

6. Hüsamettin Yıldırım'ın Genel Olarak Mezheplere Bakışı	109
7. Tekfir.....	111
8. Şefa'at.....	112
9. Bid'at.....	114
SONUÇ	118
KAYNAKÇA.....	120

KISALTMALAR

b.: Bin

c.: Cilt

çev.: Çeviren

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

h.: Hicri

Hz.: Hazretleri

m.: Miladi

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

ö.: Ölüm

s.: Sayfa

s.a.s: Sallallahu Aleyhi ve Sellem

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

trc. : Tercüme Eden

vd.: Ve Diğerleri

vs.: Vesaire

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI, VARSAYIMLARI, YÖNTEMİ, KAPSAM VE SINIRLILIĞI

1. Araştırmanın Konusu

Hüsamettin Yıldırım yaşamış olduğu dönemin sosyolojik ve kültürel şartların da etkisiyle siyaset, sosyoloji, sosyal matematik, sünnet, kader, içtihat, tarih vb. birçok alanda eser telif etmiştir. Biz bu çalışmamızda Hüsamettin Yıldırım'ın hayatı eserleri itikadi ve kelâmî görüşlerine yer verdik. Kendisinin akıl, usul, ihtilaf, sünnet, tenkid, içtihat vb konulardaki yaklaşımlarını, Kelâm alanında ise özellikle Allah'ın dilemesi, kader, şefaât, tekfir, bid'at ve ilahi imtihan bağlamında kötülük-şer problemi konularını ön plana çıkarmaya çalıştık.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Hüsamettin Yıldırım kişiliği, yaşam tarzı, kitaplara olan düşkünlüğü, okuma ve yazma aşkıyla insanların çabucak dikkatini çekmiş bir alimdir. İncelenen eserlerden ve onu hayatta iken tanıyan, sohbet eden, dost olan insanlarla yapılan görüşmelerden edinilen kanaat onun ilmi görüşü ve yaşam tarzının bilinmesinin önemli olduğudur. Yaşamış olduğu dönemde ihtilafli durumlara özgün ve çok yönlü cevaplar bulması, irdelediği konuyu tüm yönleriyle ayrıntılı ele alması, akli ön plana çıkarıp taklide savaş açması gibi tavizsiz, net tavırlarının başta ilmi çalışmalarda bulunan kişiler olmak üzere herkes tarafından bilinmesi amaçlanmıştır. Ömür boyu yazmış olduğu eserlerin, insanlara yeni bir ufuk olacağı düşünülmektedir. Bu yüzden telif ettiği eserlerin geniş kitleler tarafından bilinmesi önem arz etmektedir. Yapılan bu tez ile Malatya halkının çok iyi tanıdığı Hüsamettin Yıldırım'ın özellikle akademik camiada daha çok tanınmasına bir nebze de olsa katkı sağlayacaktır.

3. Araştırmanın Varsayımları

1- Hüsamettin Yıldırım İçtimai matematik dediği ilmi disiplin ile sosyal ve dini problemlere çözüm ürettiğini ifade etmektedir.

2- Yıldırım, matematiğe ait olan kombinezon kavramıyla kader meselesini kapsamlı bir şekilde izah etmiştir.

3- Kelime ve kavramların kendi bağlamlarının dışında kullanılmalarına karşı çıkmış ve itikadi problemler de dahil olmak üzere Müslümanlar arasında çıkan ihtilafların birçoğunun bu yüzden çıktığını ifade etmiştir. Üstat bu ihtilafların üstünün örtülmesinin yanlış olduğunu ifade etmiş ve bu noktada çözüm önerilerinde bulunmuştur.

4- Eserlerinde inanan insanların taklit batağından kurtulmaları için aklın ön plana çıkarılması gerektiğini dile getirmiştir. Bu bağlamda içtihad kavramının üzerine özellikle durmuş ve her selim akıl sahibi kişinin içtihad yapması gerektiğini vurgulamıştır.

5- İlahi imtihan bağlamında kötülük probleminin üzerinde durmuş ve hem kendi itikadını hem bu probleme çözüm arayan insanların itikadını sağlamlaştıracak akıl ve nakil dengesini koruyarak tutarlı cevaplar vermiştir.

6- Müslümanlar arasında yaygın olan birbirleriyle bağdaşmayan sünnet telakkilerini sıralamış ve sünnetin bağlayıcı olup olmadığı konusuna açıklık getirmiştir.

4. Araştırmanın Yöntemi

Her araştırma belirli bir yöntemle yapılır. Bu çalışmada bir kişinin yayınları ve kişisel düşünceleri ele alınacağı için yorumlayıcı sosyal bilim araştırması tekniği kullanılmaktadır. Araştırma tasarım açısından temel araştırma yöntem ve tekniği kullanılmıştır. Ayrıca aranan sorulara cevap bulmak ve ihtiyaç duyulan bilgiye ulaşmak amacıyla uyguladığımız planımızı belirtmek gerekirse; çalışma esnasında keşfedici bir eylem planı gerçekleştirilmiştir. Keşfedici araştırmalar ilk kez çalışılmış konuları keşfetmek ve kendisinden sonraki çalışmalara yol göstermek amacıyla yapılmakta olup, bu araştırma için de bu husus geçerlidir. Özellikle vurgulamak gerekirse onun hayatı, eserleri, itikadi ve kelâmi görüşlerinden bahsedilmiş; açıklama, yorumlama, karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır.

5. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılığı

Hüsamettin Yıldırım'ın çok yönlü bir düşünür olduğu muhakkaktır. Birçok alanda eserler telif etmiştir. Elbette Sistematik Kelâm'ın bütün konularını kapsayıcı hacimli ve bağımsız kitaplar halinde yazmamıştır. Özellikle Değişim dergisinde telif ettiği kelâm ve akaidin bazı problemlerini çözümlemek için yazdığı yazılar ya bir soruya cevap ya

da muhalif olduğu mezheplerden gelen farklı akidelere karşı bir savunma amacı taşır. Çeşitli konulara ait kitaplarında itikadi meseleler dağınık ve insicamsız bir şekilde işlenmiştir. Kaynakların, konuların dağınık olmasına rağmen ulaşabildiğimiz eserlerin ait olduğu alana bakmadan Yıldırım'ın itikadi ve kelâmi görüşleri seçmeci bir yaklaşımla tespit edilmeye çalışılmıştır.

Hüsamettin Yıldırım'ın itikadi, kelâmi görüşleri klasik kaynaklara değinilerek ve karşılaştırmalar yapılarak alt başlıklarla tek tek incelenecektir. Kader, sünnet, akıl, nakil, sosyal problemlere çözüm yolu olarak içtimai matematiği kullanması literatürdeki önemli boşluğu dolduracaktır. Konu çalışılırken Hüsamettin Yıldırım'ın kendi eserlerinden, klasik ve güncel kaynaklardan istifade edilmiştir. Ayrıca kendisi hayatta iken onu tanıyan kişilerle görüşmeler yapılmış onlardan da istifade edilmiştir.

B. ÜSTAT HÜSAMETTİN YILDIRIM'IN HAYATI VE ESERLERİ

1. Hayatı

1.1. Doğumu, Çocukluğu, Gençliği, Eğitim Hayatı

Erzurum'un Hınıs kazasına bağlı Karaçoban nahiyesinin Karaköprü köyünde doğdu. Asıl adı “Hüsam'eddin” olmakla beraber nüfus kayıtlarında yapılan yazım yanlışlığından dolayı Hüsamettin olarak geçirilmiştir. Resmi kayıtlara göre 1941 yılında doğmuştur. Annesinin adı, Kudret, babasının ismi, Mehmet'tir. Hüsamettin Yıldırım doğduktan 6 ay sonra annesi vefat etmiştir. Kendisi çok küçük yaşlardan itibaren Sara hastası olmuştur. Babaannesi Hidayet Yıldırım Hüsamettin Yıldırım'ın çocukluk ve gençlik çevresinde hep yanında olmuştur. Sara hastalığından dolayı 12 yaşına kadar resmi veya gayri resmi tahsil yapamamıştır.¹

Resmi tahsil hayatına 1952'de kendi teşebbüsü ile kaydolduğu Cumhuriyet ilkokulunda başlamıştır. 1957 Haziran devresinde bu okuldan Pekiyi derece ile mezun olmuştur. 1957-1958 Öğretim yılından itibaren Malatya Lisesi'nin orta kısmına devam etmeye başlamıştır. Üvey annesinin varlığı ebeveynin bilgisizliği ve geçimsizliği

¹Hüsamettin Yıldırım, *İçtimai Matematik*, 1. Bs (Konya: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1984), 170.

yüzünden baba evinde maruz kaldığı zulüm ve haksızlık yüzünden müstakil bir odada kirasız ikamet dışında baba ocağının her şeyine boykot yaptığını ifade etmektedir.²

Hüsamettin Yıldırım kendisi talep etmeden bazı hayırsever Müslümanların zaman zaman verdikleri zekât, fitre, sadaka ve ilkokul mezunu olduğu tarihten itibaren birçok talebeye gayri resmi olarak öğrettiği Tarih, Matematik, Cebir, Geometri, Fizik, Kimya, İngilizce, Kompozisyon ve Demagoji³ dersleri münasebeti ile temin ettiği cüz'i miktarda ki para ile geçimini sağlamaya devam etmiştir.⁴

1964-1965 öğretim yılında Malatya Lisesi'nin Fen kolundan mezun olmuştur. Fakat zamanın siyasi atmosferine göre okulun ismini değiştirenler yüzünden diplomasına mezun olduğu lisenin adı “Turan Emeksiz” diye işlenmiştir. Liseyi bitirdikten 5 yıl sonra Ankara Hukuk Fakültesine istemeyerek kayıt yaptırmıştır. 1970 Kasım'ın da kendi isteğiyle kaydını sildirterek İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin gece öğretimine kaydoldu. Bazı derslere tecrübe kabilinden birkaç kere girip çıktıktan sonra, sadece imtihandan imtihana gidip gelmeye karar vermiştir. 1978 Şubat'ında İktisat Fakültesi'nin İktisadi-Siyasi ilimler- Sosyal Siyaset Bölümünden mezun olmuştur. Ağustos 1979 tarih ve 8043 sayılı lisans diplomasını, 22/X/1981 günü Malatya Milli Eğitim Müdürlüğünün kültür kısmında fakülteye ait geleneksel yemini okuyup almıştır. Resmi tahsil hayatını sona erdiren bu diploma için, Hüsamettin Yıldırım; “Boşa geçen bir ömrün acı hatıralarını dile getiren bir iflas belgesi” tabirini uygun görmektedir. Çünkü, çeşitli sahalardaki dirayet, ehliyet ve liyakati diplomayla ölçen büyük çoğunluğa ve kitlelere karşı gerektiğinde bir silah olarak kullanmak için böyle bir vesikaya sahip olmak lüzumunu görmüştür. Ayrıca İngilizce, Almanca, Fransızca bilen Hüsamettin Yıldırım hiç evlenmediği bilinmektedir.⁵

Dünya hayatında ilimden ve kitaptan başka hiçbir meşguliyeti bulunmayan Hüsamettin Yıldırım, uzun yıllar boyunca çeşitli mahrumiyet ve sıkıntılara katlanarak birkaç istisna dışında her sahada başlı başına araştırmalar yapmayı mümkün kılacak kadar büyük bir hususi kütüphane kurmaya muvaffak olmuştur. Bir piknik tüp, bir

²Abdurrahman Ekinci, *Münzevi Mütefekkir Üstad Hüsamettin Yıldırım*, 1. Bs (Malatya: Malatya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018), 170.

³Ali Yalçın, “Üstad Hüsamettin Yıldırım”, *Nida*, Nisan 2005, 55.

⁴Yıldırım, *İçtimaî Matematik*, 171.

⁵Yıldırım, *İçtimaî Matematik*, 171.

küçük çaydanlık ve bir çay bardağı ile kaşıktan başka mutfak eşyası bulunmayan, hasır, kilim, halı, mobilya, televizyon, buzdolabı gibi nice şeylerin hiçbirine yer vermeyen rutubetli, “modern mağara” da denebilecek bir yerde bir iki saatlik istisnalar dışında bütün vakitlerini kitaplar arasında geçirmiştir.⁶

Hüsamettin Yıldırım’ın gençliğinde resmi tahsil ve başkalarına ders vermek gibi meşguliyetleri yüzünden gerçekleşmesi mümkün olmayan iki büyük dünyevi ideali olmuştur. Bunlardan birisi kütüphanesindeki bütün kitapları hazmedercesine okumak ve ölmeden önce ehil kimselere devretmek; diğeri de telif ve tercüme ettiği bütün eserlerin daktilosunu yapıp neşretmektir. Lakin ne yazık ki bu ideallerini gerçekleştirmeden 1 Mart 2018 Perşembe günü Malatya’da Hacı Abdi Mahallesi’ndeki evinde vefat etmiştir. 2 Mart Cuma günü Malatya Şehir Mezarlığı Camii’nde Cuma namazı sonrası kılınan cenaze namazının ardından Şehir Mezarlığında toprağa verilmiştir. Yüksek tansiyona bağlı beyin kanamasından ölen Hüsamettin Yıldırım’ın cenaze namazına o dönemin Malatya milletvekilleri, belediye başkanı, İnönü Üniversitesi rektörü, birçok eski milletvekili, Malatya Büyükşehir Belediyesi’nden daire başkanları, İnönü Üniversitesi öğretim üyeleri, birçok vakıf başkanları, kalabalık bir arkadaş ve dost grubu katılmıştır.⁷

Hüsamettin Yıldırım “1958 yılından beri kitap biriktiriyorum. Kitap biriktirmek beni asla rahatsız etmiyor; bana bıkkınlık vermiyor.”⁸ diyerek kütüphanesini nasıl oluşturduğunu ifade etmiştir. Vefatından sonra ise kütüphanesindeki on bini aşan kitabı önce Malatya Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki Kernek Külliyesi’ne geçici emanetle verilmiştir. Daha sonra İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Fikret KARAMAN tarafından ilgililerle görüşülerek merhumun eserlerinden daha çok istifade edilmesi amacıyla İlahiyat Fakültesi kütüphanesine bağışlanmasının daha yararlı olacağı önerilmiş ve kabul görmüştür. Bunun üzerine Hüsamettin Yıldırım’ın eserleri kayıtlanmaya başlanmış ve İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi "İslamî İlimler Kütüphanesi" içinden bağımsız bir bölüm oluşturularak "Üstat Hüsamettin Yıldırım Kitaplığı" adı verilmiştir. Ayrıca vefatından sonra onun adının yaşatılması için Malatya

⁶Yıldırım, *İçtimaî Matematik*, 171.

⁷MalatyaTakip.com, “Malatya’nın üstadı Hüsamettin Yıldırım Hakk’a yürüdü”, <http://www.malatyatakkip.com/>, erişim: 08 Şubat 2020, <http://www.malatyatakkip.com/gundem/malatya-nin-ustadi-husamettin-yildirim-hakk-a-yurudu-h9694.html>.

⁸Ekinci, *Münzevi Mütefekkir Üstat Hüsamettin Yıldırım*, 65.

Büyük Şehir Belediyesi tarafından “Üstat Hüsamettin Yıldırım Engelli Koordinasyon Merkezi” ve “Hüsamettin Yıldırım Millet Kırathanesi” adlı kurumlar açılmıştır.⁹

1.2. Fikri Tekamülü ve Ona Etki Edenler

Kitap satın almaya ve okumaya tarihi ve didaktik eserlerle başlamıştır. Masal, hikâye, roman, tiyatro ve fıkra türündeki eserler dışında kalan ilmi, felsefi, dini ve fikri her türlü eserleri alarak fikir hayatını ciddi ve ağır eserlerle beslemiştir.¹⁰ Hayattaki tecrübenin çok okumakla edinildiğinin farkına varınca “Tecrübe” adında bir makale yazmıştır. 1 Şubat 1962’ de Kırşehir de Filiz Gazetesinde ilk neşredilen makalesi bu olmuştur. Daha sonra şiirlerde dahil olmak üzere birçok makaleler yazıp çeşitli dergi ve gazetelerde neşretmiştir. Birçok tarihi kitap okumanın tesiriyle ilk okulun son sınıfında ve orta okulun ilk iki yılında kendisinde en geniş sınırları zamanındaki eski Osmanlı İmparatorluğunu yeniden tesis etme ideali gelişmiştir.¹¹

1963 yazında M. Sait Çekmegil ile tanışmış, daha sonra onun terzi hanesine sık sık gitmeye başlamıştır. Her gittiğinde terzihanede umumiyetle bir konunun tartışıldığına şahit olmuştur. Bu tartışmaları dinleye dinleye din konusundaki bazı bilgi ve inançlarında değişiklikler olduğunu ifade etmektedir. Onunla tanışmaya kadar İslam’a aykırı hiçbir kitabı okumadığını, sonrasında ise solcu, ateist, Nasrani ve benzeri ayrımı yapmaksızın her çeşit kitapla ilgilenmeye başladığını ifade etmiştir Felsefeyi öğrenmek de buna eklenince; meselelere ve hadiselerle kör taklidin taassubu yerine, hür düşüncenin çok yönlü zihniyetiyle değerler vermeye başlamıştır. Bu sıralarda mezheplerle ilgili hangi mezhebin en isabetli olduğunu kendi kendine sormuş ve tatminkâr cevaplar aramıştır. Lakin uzun bir süre taassup derecesinde kör bir taklitçilik zihniyeti ile dini inançlarına bağlı kaldığını ifade etmiştir.¹²

10 yıl boyunca tezatlar aleminden kurtulmak ve muvazene alemine intisap etmek için şüphe götürmez bir mantık ve metot bulmaya uğraşmıştır.

⁹Gülbay Bünyamin, Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme, Kernek Külliyesi, 02 Ocak 2020.

¹⁰Hüsamettin Yıldırım, *Muharrirlik Hayatımın İlk Kalem Tecrübeleri*, 1. Bs (İstanbul: Zihniyetten İnkılap Yayınları, 1988), 9.

¹¹Yıldırım, *Muharrirlik Hayatımın İlk Kalem Tecrübeleri*, 11-13.

¹²Yıldırım, *Muharrirlik Hayatımın İlk Kalem Tecrübeleri*, 18.

27 Mayıs 1960 tarihine kadar muharrirlik hayatındaki kanaati; İnsan ömrünün israf edilmemesi için, şimdiye kadar ele alınmış konulardaki görüşleri, bilgileri, tecrübeleri görmemezlikten gelerek aynı şeyleri yeniden tekrarlamaktansa hiç işlenmemiş meseleler üzerinde araştırma ve incelemeler yapmak olmuştur. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi, 12 Mart 1971 askeri muhtırası ve 12 Eylül 1980 askeri darbesini yaşamış, görmüş, hissetmiştir. Tüm bu olayların ve bu olayların tetiklediği ülkelerde yaşananların üzerlerinde etraflıca düşünmüş ve kendi fikri yapısını şekillendirmiştir. Birtakım tercihler yapmış ve kararlar almıştır.¹³

Bu süreçte kendi şahsında herhangi bir konuyu öğrenmek için farklı birçok kaynak ediniş okuması ve konuları muhakeme ederek öğrenme mücadelesini de başlatmıştır.¹⁴ Özellikle felsefeyi değişik yazarlardan okumak onun fikir ufkunu genişletmiştir. Descartes'in (1596-1650) Metotlu Şüphe'si adlı eserinden, İspatlı Düzlem Geometri' sindeki teoremlerin doğruluğunu ispat şekillerinden ilham alarak meselelerin gerçek mahiyetlerini nasıl ortaya çıkarabileceğini garanti eden mantık ve metot bulmaya çalışmıştır.

İçtimai matematik dediği sıhhatli fitri muhakeme mantığını tespit edince kendince şüpheyi hiç yer bırakmayacak kadar açık, net ve kesin irdeleme şekilleriyle çok yönlü, delilli, tatminkâr muhakemeler yapıp şu sonuca ulaşmıştır. "İslam'daki İctihadın ve mezheplerin gerçek mahiyetini öğrenmiş, İslam'a en büyük zararın kafirlerden değil, kör taklitçi mutaassıp sözde alimlerden İctihat ve mezhep müessesesi vasıtasıyla yapılmıştır."¹⁵ Hüsamettin Yıldırım'a göre alim kılığında sahte otoriteler, İslam'ın gerçek temsilcisi ve yegâne söz sahibi kimselerin rolünü üstlenerek asırlardan beri Müslümanlara zarar vermektedirler.

Kitaplarını, makalelerini okuyup kalbinde yer işgal eden isimler ise Ord. Prof. Ali Fuat Başgil (1893-1967), Ord. Prof. Mehmet Fuat Köprülü (1890-1966), Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken (1901-1974), Ord. Prof. Ali Nihat Tarlan (1898-1978), Prof. Osman Turan (1914-1978), Prof. Mümtaz Turhan (1908-1968), Prof. Faruk Kadri Timurtaş (1925-1982), Doç. Dr. Nurettin Topçu (1909-1975), Peyami Safa (1899-1961), Şevket Rado (1913-1988), Said Halim Paşa (1865-1921), Mehmet Akif Ersoy (1873-1936),

¹³Yıldırım, *Muharrirlik Hayatımın İlk Kalem Tecrübeleri*, 27.

¹⁴Yıldırım, *Muharrirlik Hayatımın İlk Kalem Tecrübeleri*, 29.

¹⁵Yıldırım, *Muharrirlik Hayatımın İlk Kalem Tecrübeleri*, 31.

Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958), Blaise Pascal (1623-1662), Dr. Alexis Carrel (1873-1944), Dr. Gustave Le Bone'dir (1841-1931).¹⁶

Günümüze kadar mevcut sağ ve sol görüşlerden hiç birinin sempatisini olmaya dahi yanaşmayan Hüsamettin Yıldırım tepkilerini, tespitlerini, düşüncelerini, okuduklarından iktibas ettiği notları bir araya getirip ahenkli bir suretle birleştirerek irili, ufaklı muhtelif makaleler ve eserler kaleme almıştır.¹⁷ Üstadın fikir dünyasına bakıldığında ilk dikkati çeken husus onun üzerinde durduğu konuların ve ele aldığı meselelerin Osmanlının çöküş yıllarında yaşayan fikir adamlarının ve çevresinin gündemiyle olan benzerliği, ikincisi ise üzerinde çalıştığı, yazdığı konuların tarihten siyasete, içtimaiyetten felsefeye, dinden psikolojiye kadar uzanan geniş bir yelpazeye yayılmış olmasıdır.¹⁸

1.3. Tanıkların Diliyle Üstadın Özellikleri

Merhum Üstat Hüsamettin Yıldırım yakın tarihte vefat ettiği için bu tezi hazırlarken onu hayatta iken tanıyan dostlarına da müracaat etmeyi uygun ve gerekli bulduk. Çünkü üstat sadece kitaplarından anlaşılabilir bir kişi değildir. Onu doğru ifade edebilmek için yazdığı eserleri ve yaşam tarzını birlikte ele almamız zaruret haline gelmiştir.

Merhumu hayatta iken çok yakından tanıyan, birlikte uzun müddet zaman geçiren ve sohbetlerini dinleyen dostları farklı zamanlarda tarafımdan ziyaret edilmiş, kendileriyle Üstat hakkında mülakatlar yapılmıştır. Yapılan mülakatlar sonucunda ortak kanaatler ortaya çıkmıştır. O yüzden tekrara düşmemek için bu kanaatleri tanıkların diliyle Üstadın özellikleri adı altında ayrı ayrı değil birleştirilerek nakletmeye çalıştık. Mülakat yaptığımız kişilerin cevapları tamamen aynı ya da paralel ise daha kapsamlı olanı burada almayı, bazı sorulara verilen cevapları bu başlığın altında değil diğer bölümlerde ilgili yerlerde vermeyi uygun bulduk.

Sibel ÜNLÜ: Hüsamettin Yıldırım; Hoca, şeyh, üstat ya da herhangi bir ekole bağlı olmadığını söylüyor. Lakin kendisine de “Üstat” deniyor. Burada bir tezat var mı? Üstat denmesinin sebebi nedir?

¹⁶Yıldırım, *Muharrirlik Hayatımın İlk Kalem Tecrübeleri*, 33.

¹⁷Yıldırım, *Muharrirlik Hayatımın İlk Kalem Tecrübeleri*, 34.

¹⁸Ekinci, *Münzevi Mütefekkiri Üstat Hüsamettin Yıldırım*, 87.

Cafer MUM: Bildiğim kadarıyla rahmetli Üstat Hüsamettin Yıldırım, hayatının hiçbir aşamasında herhangi bir cemaatin, tarikatın veya grubun adamı olmadı. Bu, onun sosyal ilişkilerinde belli bir dünya görüşünü, dine ve dünyaya ait belli bir bakış açısını, belli bir duruşu ve daha da önemlisi mizaç olarak belli bir çerçeveyi gözetmediği anlamına gelmez. Söylemek istediğim üstadın sosyal toplumlar ile kurumsal ve organik ilişki içine girmemesidir. En azından kendisi için bu türden bir ilişki biçimine karşı daima mesafeli durmuştur. Kendisi için bu türden bir ilişki biçiminin doğru ve gerekli olmadığını düşünürdü. Yaşam koşullarının, mizacının ve sahip olduğu ruh dünyasının da buna pek elverişli olmadığına çok sık vurgu yapardı. Hatta kamusal veya özel kurumlarda hiç görev almamış olmasını da bu özel durumu ile izah ederdi.

Üstat diye anılmasına veya kendisine üstat diye hitap edilmesine gelince bunda sıra dışı bir durum yok. Üstat sözcüğüne önce çok büyük anlamlar yükleyip sonra da bununla meseleyi izah etmeye kalkışmak anlaşılmaz ve gereksiz bir şeydir. Birine hocam diye hitap etmek kadar aslında çok sıradan bir durum. Bunda özel bir kasıt aramaya gerek yok. Fakat şöyle bir ayrıntı var: Üstadın hayatında 60'lı 70'li yılları düşünün. Bu hitap/lakap biçimi muhafazakâr kesimde kimin için kullanılıyor? İki isim var: Bediüzzaman Said Nursi ve Necip Fazıl Kısakürek... Yani o yıllarda bu hitabın, bu lakabın tekelleştirilmesi, sadece iki şahsiyete tahsis edilmesi gibi özel bir durum var. Makul ve kabul edilebilir bir durum değil. Türkçenin tarihsel gelişimi içerisinde sözcüğün böyle tekelleştirilmesi, iki kişiye veya daha fazla kişiye tahsis edilmesi izah edilebilir bir şey değil. Doğru da değil. Kendi çevresindeki insanlar, söz konusu tekelleştirme ve tahsise bir tepki olarak rahmetli Hüsamettin Yıldırım için de bu hitabı, bu lakabı kullandılar ve zamanla bu kullanımı kendisi de kabullenmek durumunda kaldı. Kendisi de buna benzer bir izahta bulunurdu. Yani bir sözcüğün, bir hitabın, bir lakabın kendi asli sadeliğine döndürülmesi çabası. Zaten kendisi kelimelerin farklı anlamları ve çağrışımlarını kullanarak latife yapmaktan hoşlanan bir mizaca sahipti. Mesela “üstat” diye hitap edildiğinde, “Üstat değil, üst kat...” diye latife yapardı.

Necip ÇENGİL: Üstat hiçbir ekole, şeyhe, derneğe bağlı olmadan, kendisini “ehli farz ve-l fert” diye tanımlayarak ancak her kesimin saygıyla karşıladığı bir hayat yaşadı. Üstat ifadesi onun isminin önüne geçmiş bir ifadeydi. Bilgi ve birikimi, Malatya'da faydasının dokunduğu öğrenciler, onunla oturup ilmi bir konu hakkında istifade etmek isteyenler onu “üstat” diye andılar, öyle seslendiler, sorularını öyle

sordular. Zira mütevazı hali ilmini göstermiyor olsa da onu yakından tanıyanlar, onun “üstat” diye anılmayı hak ettiğine inanıyorlardı. Kendi kurduğu yayınevi aracılığıyla düşüncelerini kitaplaştırıyor, yayına hazırladığı ancak henüz baskısını yaptıramadığı eserleri biliniyordu. Kendisine sorulan ciddi her soruya saatlerini ayırarak, doküman hazırlayarak faydalı olmaya çalışıyordu.

Ali AKBAS: Kendisi Üstat denilsin istemedi. Herhangi bir ekolün başlatıcısı ya da insanlar beni takip etsinler gibi bir misyon hiçbir zaman yüklenmedi. Üstat geçmişte ilim noktasında kendilerine faydalı olduğu birçok talebe yetiştirmiştir. Öğrencilere üniversiteye hazırlık için program hazırlar, rehberlik eder, matematik, yabancı dil ve Kur’an-ı Kerim dersleri verirdi. Üstadın ilgilendiği, yetişmesine vesile olduğu kişiler kendilerini geliştirmişler, zengin bakış açısına sahip olmayı başarmışlardır. Bazı meselelerde onunla aynı fikirde olmasalar bile yine de üstadı çok sever ve sayarlardı.

Sibel ÜNLÜ: Aynı dönemde yaşamış olan Sait Ertürk ve Sait Çekmegil ile münasebeti nedir?

Cafer MUM: Rahmetli Sait Ertürk hayattayken aralarında bir yakınlık, bir arkadaşlık ilişkisi olduğunu herkes biliyor. Bunu kendisi de sonraki yıllarda zaman zaman vurgulardı. Ama bu yakınlık ve arkadaşlığa daha özel anlamlar yüklemek gereksiz bir çabadır. Fakat Sait Çekmegil ile bu türden bir yakınlık ve arkadaşlığı yok diye biliyorum. Çok sıcak bakmıyordu. Mizaçlarının çok da örtüşmediğini tahmin ediyorum. Onun hakkındaki düşüncelerinin detayına girmek istemiyorum. Hem gerekli değil hem de birinin bir başkası hakkındaki kanaatini sizin yanınızda söyledi diye kendisinin izni dışında başkalarıyla paylaşmanız doğru değil. Her ikisi de rahmetli olmuş. Fakat şunu sıklıkla söylerdi: Kendisi Malatya’nın özellikle o yıllarda küçük bir il olduğunu, çok fazla sosyal ortam bulunmadığını, bu nedenle zorunlu olarak zaman zaman karşılaştıklarını, aynı ortamı paylaşmak zorunda kaldıklarını söylerdi. Bu ortamlarda kullandığı her kelimenin Çekmegil tarafından başka anlamlara çekilerek polemik konusu yapıldığını, bundan rahatsızlık duyduğunu ve bu nedenle kendisinin de zamanla kelimelerin farklı anlamlarına yoğunlaşmak zorunda kaldığını, yolda yürürken bile kelimelerin farklı anlamlarına kafa yorduğunu, kelimelerin farklı anlamlarını tespit etmeye çalıştığını söylerdi. Bunu zor durumda kalmamak için zorunlu yaptığını

belirtirdi. Yıldırım'ın temel dinî ilimlere, Müslümanların on dört asırlık birikimine bakışının Çekmegil'in yaygın olarak bilinen bakışı ile çok da örtüştüğünü sanmıyorum.

Vahap TOMAN: Sait Çekmegil, Sait Ertürk ve Üstat arasında Boğaziçi Çay Evinde şiddetli ilmi tartışmalar olurdu. Çekmegil yaşadığı döneme göre radikal sayılabilecek görüşlere sahipti. Kur'an'dan başka bir şey kabul etmeyen Sünneti geri planda tutan biriydi. Sait Ertürk, fıkıhta, kelamda, Kur'an-i ilimlerde muazzamdı. Üstat ise hem Kur'an-i ilimlerde hem de beşerî ilimlerde kendini geliştirmiş dönemine göre özgün fikirler üretmiş büyük bir alimdi. Üstadın onlardan etkilenme gibi bir durumu yoktu. Tartışmalarda üstat konuşunca Çekmegil ve Ertürk susar ve onu dinlerlerdi.

Necip ÇENGİL: Üstat her iki isimle de yakinen tanışıklığı olan, fikir tartışmaları olan bir isimdi. Bu tartışmaların bir kısmını da “Boğaziçi Çay Ocağında” yapardı. Her üç isim de ayrı birer ekoldü aslında. Birbirlerinden farkları vardı. Üstat içlerinde tek üniversite okuyanıydı.

Sibel ÜNLÜ: Kendisi tüm eserlerini içtimai matematik mantığıyla yazdığını söylüyor. Bu metotla en çetrefilli problemlere dahi çözüm üretilebileceğini ve hatta yüzyıllardır ihtilaf vesilesi olan Kader meselesinin çözümünün de kendisine nasip olduğunu ifade ediyor. Sizce de bu biraz ütöpik değil mi? Sosyal problemlerde çok fazla değişken var iken bu yöntem kullanılabilir mi?

Cafer MUM: Üstat Hüsamettin Yıldırım, sorun olarak gördüğü konular üzerinde düşünen, kendi kendine birtakım sorular sorup bunlara cevap arayan bir insandı. Bunu belli bir metodoloji içerisinde yapmaya çalışıyordu. Okumalarının bir neticesi olarak İçtimai Matematik'teki metodolojiyi oluşturmuştu ve sorunlara, sorulara cevap ararken bu metodolojiyi kullanıyordu. Metodik ve sistematik düşünmeye çalışıyordu. Bunu ne kadar başardı, o konuda bir şey söyleyemem. Bu konuda başarılı olup olmadığı ya da İçtimai Matematik'te ortaya koymaya çalıştığı metodolojinin ne kadar özgün olup olmadığı ancak onun eserleri üzerinde yapılacak ciddi akademik çalışmalar ile ortaya konabilir. Ama üstadın bu metodolojiyi kendisi için geliştirdiğini veya geliştirme çabası içinde bulunduğunu söyleyebilirim. Kendisinin bu metodolojiyi kullandığını ve kullanışlı olduğunu üzerinde kafa yorduğu birçok meselede bizzat tecrübe ettiğini söylerdi. Burada şunun altını özellikle çizmek istiyorum: Üstat Hüsamettin Yıldırım, kendi zihin dünyasında sorun olarak gördüğü meseleler üzerinde kafa yoruyor,

sorunlardan hareketle birtakım sorular soruyor ve bu sorulara cevap arıyordu. Bunu yaparken de o metodolojiyi kullanıyordu. Zihin dünyasındaki sorunları çözmeye ve soruları cevaplamaya çalışıyordu. Yani kendini ikna etmeye çalışıyordu. Ben onun başkalarını da ikna etme veya kendi fikirlerini onlara empoze etme çabası içinde olduğunu düşünmüyorum. Bu zihnî faaliyetini yazdığı kitaplarla en azından belli insanlarla paylaştığını söyleyebiliriz. Belli insanlarla diyorum çünkü kendisi kitaplarının herkesin eline geçmesini ve herkes tarafından okunmasını istemiyordu. Okuyucu konusunda da seçiciydi. Okuyucunun da belli birtakım özelliklere sahip olmasını, kendi kitapları için belli bir metodoloji dairesinde hareket etmesini isterdi. Mesela okuyucu herhangi bir konuda onun yazdıklarını tasvip etmiyorsa bunu sağda solda çekistirmeyecek, tenkitlerini önce kendisine iletecekti. Okuyucunun belli bir ahlâki çerçeve içinde okuma ve tenkit faaliyeti yapmasını beklerdi. O yüzden yayımlanan kitaplarını kitapçılarda sattırmaz, herkese kitabını vermezdi. Kitabını vereceği kişiyle önce bahsettiğim çerçevede konuşur, gerekli uyarıları yaptıktan sonra ona kitabını verirdi.

Kader meselesine gelince, gerek fiziki/bedensel gerekse ailevi ve ruhsal olarak yaşadıkları onu ister istemez kader meselesi üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Bu konuda özel bir duyarlılığı olduğunu ve bunun da kendi “özel”inden kaynaklandığını düşünüyorum. Kendi hayatında yaşadıkları olmasaydı yani farklı yaşam koşullarına sahip olsaydı kader meselesine bu kadar yoğunlaşacağını sanmıyorum. Bir yanda kendi özeli beri yanda ise kader konusundaki mevcut yaklaşımlar... Mevcut yaklaşımların kendi özel durumunu izah etmekte yetersiz kaldığını, daha doğrusu kendisini ikna etmediğini düşünüyordu. Bu sebeple Kur’ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde kader konusunda yer alan hükümlerin belirlediği çerçeve içinde kendi özel durumu ile ilgili bir izah peşindeydi. Bunu yaparken Allah’ın hoşuna gitmeyecek veya isyanı çağrıştıracak bir izaha düşmekten çok korkuyordu. Hüsamettin Yıldırım kader konusunda kafa yorarken veya konuşurken ondaki bu korkuyu hissedirdim. Özellikle bu konudaki hassasiyeti ve korkusu sahip olduğu imanın bir tezahürüydü diye düşünüyorum.

Kader konusunda Ehl-i Sünnet’in özellikle de Matüridilerin genel yaklaşımları ile farklılaşan bir düşüncesi olmadığını söyleyebilirim. Sadece kader konusunda değil, birçok dinî meselede Sünniliğin genel çerçevesine sadık kaldığını söylemek istiyorum.

Müslümanların on dört asırlık ilmî müktesebatına büyük bir saygısı vardı ve müktesebattan istifade etmeye çalışıyordu. Hüsametdin Yıldırım ile son dönemlerde yaygınlaşan kimi modernist veya neoselefi din anlayışları arasında bir ilişki kurulamaz kanaatindeyim. Onu bu anlayışlara dâhil etme veya yakın gösterme çabalarının iyi niyetten, en azından gerçeklikten uzak olduğunu düşünüyorum. Herkes ne düşünüyorsa varsın düşünsün ve usulünce de dile getirsin ama rahmetlinin adını kendi düşüncelerine prestij kazandırmak için kullanma yoluna gitmesin. Bu büyük bir vebaldir.

Necip ÇENGİL: İctimai matematik mutlaka okunması gereken kitaplardandır ve Üstat sosyal alanda da fikirlerin kesin, ispatlanabilir veriler üzerine kurulmasından bahseder. Hayata matematik kesinliğiyle değmeyen fikirlerin, muğlak düşüncelerin fayda üretemeyeceğini söyler. Sosyal bir konu matematik kesinlikle izah edilebilir ve edilmelidir ki çözümü de olabilsin. Kader ve benzeri konularda, mesela sünnet konusunda geniş bir ufku vardı. Sünnet onun için çok önemliydi. Peygamberin yaşadıkları, yaptıkları, söyledikleri onun için ihmal edilemez verilerdi. Kader konusunu kendisiyle oturup konuşmadığım için bu konuda detay veremem.

Sibel ÜNLÜ: Eserlerinde selim akıl ifadesine çok sık vurgu yapıyor. Sizce selim akılla neyi kastediyor?

Necip ÇENGİL: Selim akıl ileriye gören akıldır. Her ifadesini düşünerek ortaya koyan, pişmanlık getirecek, aceleci düşünceler üretmeyen akıldır. Üstat kendisine sorulan her ciddi ve malumat istenen sorularda, kelimelerini seçer, vurgular, rasgele kelime kullanmamaya gayret ederdi. Söylediğini mutlaka deliliyle söylerdi. Konuya birkaç açıdan yaklaşır, hangisinin gerçeğe daha yakın olduğunu delilleriyle konuşurdu. Yarınlarında pişmanlık üretecek düşüncelerin açacağı yaralardan bahsederdi.

Sibel ÜNLÜ: Yaşamış olduğu yoksulluk ve yoksunluklar itikâdi olarak kendisini nasıl etkilemiştir?

Cafer MUM: Yaşadığı yoksulluk ve yoksunlukların kendi itikadını olumsuz yönde etkilememesi için kendi iç dünyasında büyük bir mücadele verdiğini kendisi de ifade ederdi. Kader konusundaki sorunuza verdiğim cevap bu bağlamda önem arz ediyor. Dediğim gibi, kader konusunda Allah'ın hoşuna gitmeyecek veya isyanı çağrıştıracak bir izaha düşmekten çok korkuyordu. Bir müminde bulunması gereken ve imandan kaynaklanan “havf” ve “reca” arasındaki ince bir çizgi üzerinde durarak kader

konusunda itikadını korumaya çalıştığına ben çok defa şahit oldum. Allah onun mekânını cennet eylesin ve bu dünyadaki mahrumiyetlerini günahlarına kefarete eylesin, diye dua ediyorum. Kısaca “Hüsamettin Yıldırım iyi bir mü’mindir” dersem ehli olan ne demek istediğimi anlar. Ehli olmayana da zaten bir şey anlatmaya gerek yok.

Necip ÇENGİL: Üstat itikadi hiçbir sorununa şahit olmadığım bir isimdi. Yaşadığı yoksulluk ve yoksunluk onun bilinçli bir tercihiydi. İsteseydi çok farklı bir hayat yaşayabilirdi. Ancak o kitaplarla baş başa, çok az gıda çeşidini bilinçli olarak tercih ederek tüketen, her kesin ikramını da kabul etmeyen bir hayat yaşamayı istedi ve yaşadı.

Sibel ÜNLÜ: Hatırladığınız kadarıyla Sünnet, akıl, tekfir, bid’at ve ictihadla ilgili görüşleri nelerdir?

Cafer MUM: Saydığınız hususlardaki görüşlerinin Ehl-i Sünnet’in genelinin ilmî görüşlerinden farklı olmadığını düşünüyorum. Ehl-i Sünnet derken şu grubun bu grubun din anlayışını değil, Ehl-i Sünnet ulehasının ilmî eserlerinde ortaya koydukları görüşleri kastediyorum. O yüzden “ilmî görüşler” ifadesini kullandım. Çünkü üstat iyi okuyan ve Müslümanların on dört asırlık ilmî ve fikri müktesebatından azami düzeyde istifade etmeye çalışan bir şahsiyetti. Müslümanların söz konusu on dört asırlık ilmî müktesebatına burun bükten, dinin ana kaynaklarından sünneti/hadisi tümüyle yok sayan veya kendi cahilliklerine ve kıt akıllarına bakmadan Hz. Peygamber’in neyi söyleyip söyleyemeyeceğini tayin etme hususunda kendilerini yetkili görme ukalalığı gösteren hastalıklı ve cahil insanların üstat Hüsamettin Yıldırım’dan uzak durması, uzak tutulması lâzım. Onun kitapları var, ne düşünüyorsa yazmış. Algıyla oynamak suretiyle oluşturulan yapay algının onun yazdıklarını gölgede bırakmasına müsaade edilmemelidir.

Necip ÇENGİL: Bu konu üzerinde dikkatle durulması gereken soruları ihtiva ediyor. Kısaca değinilerek geçilemez. O tartıştığı, görüşlerine katılmadığı ve reddettiği halde kimseyi tekfir etmeyen ve tekfir edilmemesi gerektiğini söyleyen bir düşünceye sahipti. Anlamaya çalışır, yanlışını söyler ancak tanımlamazdı. Sünnet konusunda duyarlıydı ve başlı başına bir çalışması da vardı. Peygamber ne dediyse ve neyi nasıl yaptıysa örnek alınmalıydı. Namazlarında o özürlü haline rağmen, sünnete uygun olarak

rükû ve secdelere, abdestin alınmasına, elbiseye necaset bulaştırılmamasına dikkat ederdi.

Sibel ÜNLÜ: Üstadın en özgün düşüncesi ya da üstat denildiğinde sizin aklınıza gelen ilk şey nedir?

Cafer MUM: Üstat Hüsametdin Yıldırım, “havf” ile “recâ” arasında ince bir çizgi üzerinde kendi zihnindeki kimi sorunları çözmeye çalışan, zihnini meşgul eden kimi sorulara cevap arayan, kendi kendini ikna etmeye çalışan bir düşünce adamıydı. Bütün bu düşünce serüveninden bazı kesitleri gerek kitaplarında gerekse kendine çok yakın gördüğü insanlarla yaptığı ikili sohbetlerde paylaştı. Düşüncelerini yayma veya başkalarının da kendisi gibi düşünmesi çabası içinde olmadı hiçbir zaman. Mütevazı bir hayat sürdüğü gibi, düşünce konusunda da hep mütevazı bir tavır içinde oldu, büyük bir iddiası olmadı. Yalnız yaşadı ve yalnız öldü. Yunus Emre’den mülhem şunu söylerdi her zaman: “Bir garip ölmüş diyeler / Üç günden sonra duyalar / Soğuk dondurma ile yuyalar / Şöyle garip bencileyin.” (Özel not: Rahmetli dondurmayı çok severdi, kafasının içinde bir hararet olduğunu ve dondurmanın bu harareti bir nebze olsun teskin ettiğini söylerdi.) Nitekim dediği gibi oldu: Bir garip olarak yaşadı, bir garip olarak öldü ve öldüğü ancak üç gün sonra öğrenildi. Sadece dondurma ile yuma yok. O da zaten şer’an mümkün değil. Amacı da dondurma ile yuma olmayıp dondurma sevgisini latifeli bir dille ifade etmektir. Kendisi bir tasavvuf bağıslı olmadığı halde bir derviş gibi yaşadı ve bir derviş gibi öldü. Söz buraya gelmişken anlattığı bir anısını kayıt düşme bağlamında aktarmak istiyorum: Gençliğinde üniversite okuduğu yıllarda bir dostunun ısrarı üzerine Türk Petrol Vakfı Genel Sekreteri rahmetli Fethi Gemuhluoğlu ile görüşmeye gidiyor. Gemuhluoğlu kendisine tasavvuf konusunda ne düşündüğünü soruyor. Hüsametdin Yıldırım ise literatürdeki farklı görüşleri aktarıyor ama kendi düşüncesini bir türlü söylemiyor. Gemuhluoğlu daha sonra üstadı kendisine gönderen kişiyi telefonla arayıp görüşme hakkında bilgi veriyor ve “Bu gönderdiğin delikanlı tasavvufa karşı mı?” diye soruyor. Adamın Gemuhluoğlu’na verdiği cevap şöyle oluyor: “Üstat, ben ve sen tasavvufun lafını ediyoruz, sana gönderdiğim Hüsametdin Yıldırım ise tasavvufu bizzat yaşıyor.”

Necip ÇENGİL: Üstat kendisiyle barışık, ilmiyle mütevazılığı içselleştirmiş, şakaya şakayla karşılık veren, kelimeleri zıt anlamlarıyla da kullanıp düşündüren ve

güldüren, kendisine sorulan her ciddi ve ilmi soruya saatler ve günler ayırabilen bir insandı. Verilen söze ve söz verilen zamana çok dikkat ederdi. “Üstat şu saatte bir araya gelip filan konuyu konuşalım mı” diyen kimseyi geri çevirmez, lakin istekte bulunan kişi, söz verdiği saat ve dakikayı geçirince, bir daha ona zaman ayırmayacağını da yüzüne söyleyen, arkasından konuşmayı tercih etmeyen biriydi.

Halil BİLGEÇ: Üstadın bence en önemli tespiti şu cümlesidir. Üstat “Her türlü ciddiyet, ihtimam, iyi niyet ve fazilet numunelerinin varlığına rağmen, topyekûn kainat ve beşeriyet hayatı, asırlar boyunca bir facia olmaktan kurtulamamıştır. İnsanlığın en büyük ıstırap müsebbibi, her şeyi ve herkesi, tam ve doğru olarak anlayamamak ve anlatamamaktır.” der ve kendisinin de bundan muzdarip olduğunu söylerdi.

Ali AKBAŞ: Özgün düşüncesi değil ama söylediği çok ilginç bir cümle vardı. “Bana iki gözümün nuru namaz, kadın ve koku sevdendirilmedi.” derdi. Bu cümle yanlış anlaşılmasın. Asla namazını kılmamazlık etmezdi. Lakin hem fiziksel sebeplerden yani engelli olmasından dolayı hem psikolojik sebeplerden dolayı abdest alırken yaşadığı zorluklar, vesvese vb. gibi Namaz onun için büyük bir imtihandı. Kadın konusunda ise kendisinin tahammülsüz bir kişi olduğunu ve zulmetmekten korktuğunu ifade ederdi. Ayrıca koku da almazdı.

Vahap TOMAN: Peygamber Efendimiz nasıl ki Ebu Zer el-Gıfârî için “O tek başına bir ümmetti.” dediyse bizce de Üstat Malatya’da tek başına bir ümmetti. “Ya olduğun gibi görün ya görüldüğün gibi ol” sözünün vücut bulmuş haliydi. Onun hep tek yüzü vardı. Hiç boyun eğmedi. Zerre sapmadı. Hayatında haram ve dedikodudan eser bulunmazdı. Fikirleri tartışır, kişileri tartışmazdı. Ne söyleyecekse insanların yüzüne söylerdi. İslam’ı anlama ve yaşama bakımından örnek bir insandı.

Ekrem ATALAN: Kendisi okuyan, araştıran, karıştıran, kelime oyunlarını iyi bilen birisiydi. Mezheplerin din anlayışına eleştirel bakış açısı vardı. Özgür ve özgün düşünüyordu. Düşüncesi özgün olduğu gibi yöntemi de özgündü. Bir konuyu konuşurken arkasında bir hesabı yoktu. Kim ne der diye düşünmezdi. Muhatabının da kim olduğu önemli değildi. İnandığı doğru neyse onu söylerdi.

Sibel ÜNLÜ: Onunla ilgili bir anınızı anlatır mısınız?

Ali AKBAŞ: Üstat bazen evden çıkarken anahtarını unuturdu. Ben de çatıdan girer kapıyı onun için açardım. Bu olay birkaç kez tekrarlanınca yedek bir anahtar

yaptırmasını ve bana vermesini söyledim. Üstat: “Neden beni günaha mı sokmak istiyorsun? Beni zanda mı bırakacaksın? Ya eve biri girerse ya da fare tıktırtısı olursa ve bende anahtarın sende olduğunu bildiğimden o an su-i zan edersem.” dedi. Kendisi çok ince düşünceli birisiydi. Zanda bulunup günaha girmekten dahi korkuyordu.

Halil BİLGEÇ: En fazla mesaisi bulunan kişilerden biriyim. Onunla uzun vakitler geçirirdik. Ramazan’da çoğunlukla beraber iftar yaptık. Her şeyi yemezdi. Yemek konusunda seçiciydi. Yeşil rengi severdi. O yüzden kitaplarının kapaklarını yeşil renk bastırdı. Kedi beslerdi. Herhangi bir şeye mecbur edilmekten hoşlanmazdı. Prensipleri olan ve bunlara sıkı sıkıya bağlı olan biriydi. Bunu daha iyi ifade edebilmek için Üstadın başından geçmiş bir olayı anlatmamız faydalı olacaktır. Üniversite yıllarında Üstat sınav zamanı geldiği için bir cuma günü Malatya’dan İstanbul’a gidiyor. İstanbul’da otogarda iner inmez aklına pazar günü biriyle buluşmak üzere sözleştiği aklına geliyor. Sınavı kaçırmak pahasına hemen bilet alarak aynı arabaya binip Malatya’ya geri dönüyor. Buluşma vakti geldiğinde bu sefer de sözleştiği kişi görüşmeye gelmiyor. Uzun müddet Üstat o kişiyle konuşmadı. Çünkü o, sözde durmak konusunda ne kadar titiz ise muhatabından da bu konuda aynı hassasiyeti beklerdi.

Hasan ALICI: Üstat konuşmalarını edebi şiirler ile süslerdi. Kendisine hayran bırakırdı. Marmara İlahiyatta öğrencilere onun kader ile ilgili makalelerinin okutulduğunu biliyorum. Ayrıca şehir dışından da çokça seveni vardı. Aynı dönemde yaşadığı bazı ilim ve fikir adamları ile mektuplaşarak ilmi tartışmalar yapardı. İnsanları radikalleştirdiğini düşündüğü bütün düşüncelere mesafeliydi. Şiddete karşıydı. Herhangi bir konuda yapılacak olan mücadelenin fikri planda yapılması taraftarıydı. Rahat düşünüyor kendisini sınırlandırmıyordu. En büyük problemi hiçbir yeni teçhizatı, teknolojiyi kullanmıyordu. Evinde elektrik dahi kullanmazdı.

Üstadın yazdığı yazıları bilgisayar ortamına ben geçirirdim. Bu konuda çok titizdi. Harfin üzerinde olması gereken şapkeyi dahi çok önemserdi. Onunla günlerce çalışırdık. Yazı dergide çıkınca eğer bir yerini keserlerse ya da yanlış basarlarsa çok üzülürdü. Bu kadar üzülmesinin sebebini sorduğumda yazı kesildiğinde anlam bütünlüğünün kaybolduğunu ayrıca yazım yanlışlarında ise ola ki birileri kendisi yüzünden konuyu yanlış anlar ve öyle amel ederse bunun ömür boyu vebal olacağını söylerdi. Hassasiyeti bu yüzdendi. Hassasiyeti bazı şeyleri yapmasını geciktirirdi.

Vahap TOMAN: Kendisinin 27 yıl boyunca her gün geldiği Boğaziçi Çay Evinin sahibiydim. O gelince gençler büyük bir heyecanla hemen etrafına toplanırlardı. Asla boş konuşmazdı, insanlar onda istifade ederlerdi. Ölçüsü Allah ve Hz. Peygamber'di.

Bazen onunla buluşmak üzere sözleştiğimizde geç kalırdık. Buna çok kızardı. Niçin bu kadar katı olduğunu sorduğumuzda “Bir Mü'min verdiği sözde durmazsa bu münafıklık alametidir, benim de münafıklarla işim olmaz.” derdi. Kendisine zekât, sadaka, fitre verilmek istense herkesten almazdı. Kişinin yaşantısına, parayı nerden kazandığına çok dikkat ederdi. Herkesten para almazdı. Malatya'da sadece üç kişiden para alırdı. Kendisine kamu kuruluşunda müdürlük teklif edildi lakin o oranın kurallarına uyamayacağını söyleyerek teklifi reddetti.

Sibel ÜNLÜ: Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Cafer MUM: Allah kendisine rahmet eylesin. Mekânını cennet eylesin. Bu dünyada rahat yüzü görmediği halde yüzünü hiç ekşitmedi, kaderine rıza gösterdi. Allah onu öteki dünyada rahat ettirsin.¹⁹

2. Eserleri

2.1. Eserleri ile İlgili Genel Bilgiler

Hüsamettin Yıldırım, yeterli maddi imkana sahip olup bastırabildiği kitaplarının ikinci baskısını yaptırmayı hiç düşünmemiş bastıramadığı ama tamamladığı diğer eserlere yönelmiştir. Kitapları dağıtımına verilmemiştir. Kitaplarının hiçbir kitapçıdan, yayın evinden teminine ticari gayeleri olduğu için müsaade etmemiştir. Zihniyette İnkılap yayınevi kendi yayınevidir.²⁰Hüsamettin Yıldırım “bütün dünyada sadece bir tek kişi, benim kitaplarımı tam ve doğru olarak- kabul etsin değil- anlasın; bu benim için yeterlidir. Çünkü ben bunları herkes anlasın diye yazmadım.”²¹diyerek kitaplarından herhangi birini isteyen kişiye kendisi elden temin etmiştir. Yeterli maddi imkana sahip

¹⁹ Cafer Mum, Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme, İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 04 Ekim 2020; Halil Bilgeç, Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme, Bilsam, 31 Ekim 2020; Necip Çengil, Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme, 2. Organize Sanayi Bölgesi, 04 Kasım 2020; Vahap Toman, Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme, Malatya İşkur Müdürlüğü, 28 Ekim 2020; Hasan Alıcı, Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme, Malatya Öğretmenevi, 03 Kasım 2020; Ali Akbaş, Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme, Nehir Kitabevi, 07 Ekim 2020; Ekrem Atalan, Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme, İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 28 Ekim 2020.

²⁰Ekinci, *Münzevi Mütefekkir Üstat Hüsamettin Yıldırım*, 127.

²¹Ekinci, *Münzevi Mütefekkir Üstat Hüsamettin Yıldırım*, 34.

olamadığı için ya da ömrü yetmediği için bastıramadığı eserleri de vardır. Aşağıda eserlerinin tam listesi verilmiş sadece basılan eserleri ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır.

1-İçtimai Matematik (Fikir Üsulu, Keyfiyetlerin Matematigi)

2-Müslümanların İhtilafları 1,2

3-Resûl-u Ekrem (s.a.s.) Zamanında Sünnet

4-Muharrirlik Hayatımın İlk Kalem Tecrübeleri

5-Nesillerle Tarihi Şahsiyetler Arasındaki Yabancılaşmanın İstismarcılarına

Reddiye

6-İnsanın Dünya’da Mes’ut Olmak İhtimali

7-Aklı Köleleştirenlere ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye

8-XIX. ve XX Asırlarda Türk Gençliğinin Fikir Hayatı

9-Fikir Aleminin Tarihi Panoraması

10-Garp Medeniyeti Dairesindeki Türklerin Tarihi

11-Dinin Türk Cemiyetine Etkileri

12-Türkiye’deki Garpçılık Cereyanının Muhasebesi

13-Dinin Tetkikine Giriş ve Sosyoloji

14-Materyalist Sosyoloji Karşısında İslami İçtimaiyyat

15-Cemiyet Hakkında Araştırmalar

16-Hayat Mektebi

17-İctihad Mektebi

18-Kur’an-ı Kerim Üzerinde Tefekkür

19-Alim Kimdir?

20-İslamiyeti Tetkik

21-Müslümanların Mazide ve Halihazırdaki İhtilafları

22-Siyasi Hayat

23-İlim ve Siyaset

24-Sosyolojinin Tarihi

25-Medeniyet

26-Adam Olmak Sanatı

27-Hakikatin Tahlili

28-Cemiyet Nazarında İlahlaştırılanlar ve Zalimleştirilenler

29-Soysuzlaşmış Devletin Varlığına Reddiye

Ayrıca diğerk deneme, görüş, makale, söyleşi, şiir, soruşturma vb. yazılarını Filiz Gazetesi (Kırşehir 1962), Fikri, ahlaki, edebi, siyasi konularda aylık yayınlanan Şule Mecmuası (İstanbul 1962), Yeni İstanbul (1962-1963), İslam Mecmuası (Ankara 1963), Hilal (1963), Uyanış Gazetesi (Malatya 1975), Selam Gazetesi (Malatya 1979), Aylık Dergi (1988), Varide (Konya 1988),²²Değişim Dergisi (Ekim 1996-Aralık 1998)²³adlı dergi ve gazetelerde yayınlamış olan Yıldırım bunların hepsini içtimai matematik mantığıyla ifade etmiştir.²⁴

2.2. İçtimai Matematik

Zihniyette inkılap yayınlarında Mart 1984 yılında Konya’da basılmıştır. Toplam 176 sayfadan oluşan eser Hüsametdin Yıldırım ve hayat görüşlerini anlamak isteyenler için ilk okunması gereken kitaptır. Kendisi İslami İlimlere olan ilgisinin yanında tahsil ettiği İktisat alanıyla da ilişkisini koparmamıştır. Matematiğin usul ve esaslarının içtimai (sosyal) hayata uygulandığı takdirde birçok probleme çözüm bulacağını iddia etmiştir. Disiplinler arası bir eser niteliğindedir.

Eser “İçtimai Matematik Dersleri” başlığı altında toplam 30 dersten oluşmaktadır.²⁵ Bunların detayının şu başlıklarla özetlemek mümkündür:

- 1- Önemli ilk tespitler
- 2-Kelimelerin manaları
- 3-Bilgi aleminde ferdin tekâmül safhası
- 4-İnsanların gayeleri
- 5-İhtiraslar
- 6-Hisler
- 7-His, düşünce ve iradenin birbirlerine karşılıklı tesirleri
 - A) Duygunun, düşünceye tesiri
 - B) Duygunun, iradeye tesiri
 - C) Düşüncenin, duygulara tesiri
 - D) Düşüncenin, iradeye tesiri

²²“Hüsametdin Yıldırım”, erişim: 08 Şubat 2020, <http://www.biyografya.com/biyografi/13526>.

²³“Değişim- İDP - İslamcı Dergiler Projesi”, erişim: 08 Şubat 2020, <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/582/degisim>.

²⁴Abdurrahman Ekinci, Hüsametdin Yıldırım Hakkında Görüşme, Kernek Külliyesi, 02 Ocak 2020.

²⁵Yıldırım, *İçtimaî Matematik*, 27-162.

- E) İradenin, duygulara tesiri
- F) İradenin, düşünceye tesiri
- G) İnsiyak, itiyat ve irade
- 8-Anlatmak kabiliyeti ve isteği
- 9-Anlamak kabiliyeti ve arzusu
- 10-İzahat, delil ve ispat
- 11-Yakın
- 12-Şüphe
- 13-Zan
- 14-Matematikçi'nin tavrı
- 15-Sual sormak
- 16-Suallere cevap vermek
- 17-Niçin birbirimizden farklı düşünürüz?
- 18-Niçin birbirimizden farklı anlarız?
- 19-Anlatılanların etkileri
- 20-Anlatılmak ve anlaşılmak kombinezonu
- 21-Hakikatin tespiti ve insanın mesuliyeti
- 22-Niçin münakaşa yapmalıyız?
- 23-Muhatapların karakterleri
- 24-Kimleri muhatap edinelim?
 - Gevezenin özellikleri
 - Yavecinin özellikleri
 - Gafcının özellikleri
 - Bilgiçin özellikleri
 - (Her şeyi bilirim!) diyen adamın özellikleri
 - Kendini beğenmiş adamın özellikleri
 - Kibirli adamın özellikleri
 - İstihza edici adamın özellikleri
 - Başkalarının sözünü mütemadiyen kesen adamın özellikleri
 - İtirazcı adamın özellikleri
 - Tenkitçi başının özellikleri
 - Dedikoducunun özellikleri

- Kalp kırıcı adamın özellikleri
- Boşboğazın özellikleri
- Müzevirin özellikleri
- Cahilin özellikleri
- Vuzuhsuz adamın özellikleri
- Huysuz adamın özellikleri
- Demagogun özellikleri

25-Münakaşanın Zararları

26-Münakaşaları hedefinden saptıran sebepler

27-Hakikat nedir ve nelere bağlıdır?

28-Hakikati tespit etmek kabiliyeti ve salahiyesi

29-Tenkid

30-Düşünce aleminde fikir kanunları

Eserde bolca dipnot kullanılmıştır. Dipnotları sayfa sonuna değil konuların sonuna geniş açıklamalarla yerleştirmeyi tercih etmiştir. Toplamda 578 dipnot kullanımı Hüsamettin Yıldırım'ın konuyla ilgili geniş bir literatür taraması yaptığının ayrıca çok yönlü okumalar yapıp bunları analiz-sentez yaparak okuyucuya sunduğunun bir kanıtıdır.

Birçok terimin tanımını yapmış ayrıca konuları anlatırken maddeli şekilde her yönüyle anlatmaya gayret göstermiştir. En sonda tüm konuları anlatıp “Netice” başlığı adı altında konulardan anlaşılması gerekeni özlü bir biçimde 13 maddede sıralamış ve eserini tamamlamıştır. Ayrıca eserin sonunda hangi sayfa hangi satırdan hangi kelimenin yanlış yazıldığını ve doğru yazımını tablo şeklinde göstermiştir.

2.3. Müslümanların İhtilafları-1

Eser 2 ciltten oluşmaktadır. 1. cilt 175 sayfadır. Temmuz 1984 tarihinde Konya’da Zihniyette İnkılap yayınları tarafından basılmıştır.

Birinci bölümde çeşitli başlıklar altında başka hiçbir yoruma yer vermeksizin sadece ihtilaflar hakkındaki ayetler ele almış ve başlıklar şu şekilde sıralamıştır;

- Tefrikaya düşmenin makbul bir vaziyet olup olmadığı (5 Ayet)
- İhtilafların bir imtihan vesilesi olarak kaçınılmazlığı (19 Ayet)

- İhtilaflarda hakikati tespit etmek isteyenlerin gerçek niyetleri (15 Ayet)
- Münakaşayı saptıranların halleri (9 Ayet)
- Münakaşayı saptıranlara yapılacak son muameleler (7 Ayet)
- Hakikati bilmekten kendi istekleriyle kaçanlar (20 Ayet)
- İman edenleri, bundan geri döndürmeye çalışanlar (4 Ayet)
- İtaat edilmesi gereken kimseler (9 Ayet)
- İnsanların tek ümmet olduğu ve parçalanma sebepleri (14 Ayet)
- Halledilmeyen ihtilafların kıyamet günü halledileceği (8 Ayet)
- Hakikati öğrenmek bakımından insanın mesuliyeti (21 Ayet)

İkinci bölümde ise yine belirli başlıklar altında hiçbir yorum katmadan ihtilaflar hakkındaki tüm hadisleri arka arkaya sıralamıştır. Örneğin: İhtilafın makbul bir vaziyet olup olmadığı, ihtilafların kaçınılmaz bir durum olup olmadığı, itaat edilmemesi gereken kimseler, münakaşa yapmak ve münakaşanın zararları, ihtilaflar arasında ferdin tavrı gibi özgün başlıklarla konuyu açıklamıştır.

Üçüncü bölümde ise ihtilaflar hakkında içtihatları ihtilafın makbul bir vaziyet olup olmadığı ve ihtilaflar arasında ferdin tavrı başlıkları altında çeşitli kaynaklardan yararlanarak açıklamıştır.

Dördüncü bölümde Müslümanlara ait ihtilafların topyekûn muhasebesi başlığı altında kendi görüşleri ağırlıklı olmak üzere ihtilaf nedir? Ne değildir? Niçin olur? Olması zaruri midir? Zaruri ise hal çare aramak abes olmaz mı? Her hususta ihtilafa düşmek hakkı Müslümanlara verilmiş midir? Kaç çeşittir? Müslümanların ihtilaflarının mahiyet ve sebepleri nelerdir? Rahmet olması nasıl mümkündür? vb. 16 adet soruya özgün, kapsamlı cevaplar vermiştir.

2.4. Müslümanların İhtilafları-2

Zihniyette İnkılap yayınlarından 1988'de İstanbul'da basılan kitap 116 sayfadan oluşmaktadır. İhtilaflar ile ilgili sırasıyla ilk ciltte ayet, hadis, içtihatlar ve kendi görüşlerini ifade eden yazar ikinci ciltte ise öncelikle ihtilafların tarihini bilmek lüzumundan bahsetmiştir.

Aslında Hüsamettin Yıldırım'ın amacı Müslümanların ihtilafları adlı kitabın devam kitaplarını da yazmak ve yayınlamaktır. 1. Cildi bu konuya bir giriş kitabı olarak yazmıştır. Öncelikle Resûl-u Ekrem (s.a.s.) zamanındaki ihtilafları, sonra Ashab-ı kiram, Tabiin, Tebe-i Tabiin ve en sonunda hem taklit dönemindeki ihtilafları hem de bugünkü Müslümanların ihtilaflarını sırasıyla telif ve neşretmektir. Müslümanların İhtilafları-2 kitabının içeriği de bu niyetin ilk kitabıdır. Resûl-u Ekrem zamanındaki Müslümanların ihtilafları kapsamlı bir şekilde 84 misal vererek ve yorum katmadan klasik kaynaklara baş vurarak anlatmıştır. Tüm bu misalleri alemlerinde ihtilaflar, Resul-i Ekrem'in hanımları arasındaki ihtilaflar, Kur'an'ı anlamakta ihtilaflar, sünnet üzerinde ihtilaflar ve itikadî sahadada ihtilaflar ve tefrika başlıkları altında kategorize ederek anlatmıştır.

Netice adlı başlıkta ise ihtilafın fitri bir olay olduğunu, İslam'ın en parlak döneminde bile, Müslümanlar arasında ihtilafların tamamıyla ortadan kalkmadığını dile getirmiştir. Muhacir-Ensar, Evs-Hazreç, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Resulullah ve hanımları, Hanımları ile diğer hanımları arasında ihtilaflar olduğunu ve bu ihtilafların Yüce Allah'ın "İhtilaf etmeyiniz!"²⁶ ikazına rağmen gerçekleştiğini ifade etmiştir. Lakin ona göre bu ihtilaflar sonraki dönemlerle boy ölçüşemeyecek kadar dar ve daha sadedir.

2.5. Resul-İ Ekrem Zamanında Sünnet

Kitap, Fark yayınlarından 1994 yılında Malatya' da basılmıştır. 271 sayfadır. Kitap alışıla gelmişin dışında önsözden sonra bibliyografya ile başlar. Bibliyografya' da Sünnet, Hadis, Hadis Usulü başlığı altında 110 eserin ismi, yazarı, yayınevi, yayın tarihi ve yeri; Hz. Muhammed'in hayatı başlığı altında 51 eser, Ashabı kiram başlığı altında 48 eser, İslam Tarihi başlığı altında ise 24 eserin ismi, yazarı, yayınevi, yayın tarihi ve yeri; yazar. Bunu yaparken amacının "Sünnet" hakkında şimdiye kadar şahit olduğu açıklamaların, tahlillerin ve tenkitlerin tatminkâr olmadığını görmek isteyenlere, büyük ekseriyeti özel kütüphanesinde mevcut olan bu konudaki kitapların ve makalelerin listesini sunmak olduğunu söylemektedir.²⁷

²⁶El-Âl-i İmran; 3/103, El-Enfal; 8/46, El-En'am; 6/159.

²⁷Hüsamettin Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 1. Bs (Malatya: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1994), 24.

Gerçek manası, mahiyeti ve muhtevası itibariyle Sünnet'in ne demek olduğu; birkaç nesil tarafından bilinmemiş, üzerinde çok yönlü ve derinliğine düşünülememiş, anlaşılamamış hatta unutturulmak istenmiş olduğunu söyleyen Hüsamettin Yıldırım kitabı yazmaktaki amacının; bu endişelerden hareket ederek evvela Resûl-u Ekrem'in (s.a.s.) yaşadığı dönemde, Sünnet'in İslam'daki gerçek manasını, mahiyetini, muhtevasını; sıhhatli ve yeterli deliller, misaller üzerinde salim aklımızı kullanarak, inceden inceye düşünüp ibret alarak, zararları, faydaları, sebepleri, sonuçları, mükellefleri, miktarları, hikmetleriyle birlikte anlamaya, vazih, net ve kesin çizgilerle tespit etmeye çalışmak olduğunu ifade etmektedir.²⁸

Hüsamettin Yıldırım ayrıca; İktibas Dergisi Ocak, Şubat, Mart 1990 sayısındaki "Allah'ın Peygamberi Düzeltmesi" Ali Ünal'a ait Resûlullah'ın Masumiyeti ve Zenb, Ercüment Özkan'a ait Kuran ve Hadis, Edip Yüksel'e ait Kuran, Sünnet ve Hadis, Hikmet Zeyveli'ye ait Gayp ve Gayr-i metluv Hayri Kırbasoğlu'na ait Klasik Sünnet Anlayışının Tenkidi, çevirisinin Mehmed Görmez'e ait olduğu "Sünnet üzerine bir kitap ve bir açık oturum, İsmail Zeki Eyüpoğlu'na ait Bırakılan Sünnet ve Mehmet Şevket Eygi'ye ait Gel adlı şiir, makale ve yazıları da belirli bir tenkit yöntemi ile ve özetleyerek kitaba dahil etmiştir.²⁹

2.6. Muharrirlik Hayatının İlk Kalem Tecrübeleri

Zihniyette İnkılap yayınlarından 1988 yılında İstanbul'da basılmıştır. 111 sayfadan oluşan kitap Hüsamettin Yıldırım'ın muharrirlik hayatına başladığı andan yani 1962'den 1975 yılına kadar çeşitli dergi ve gazetelerde basılan eserlerinden oluşmaktadır. Ayrıca içerisinde o dergi ve gazetelerin sahipleri ya da editörleri tarafından kendisine gönderilen tebrik, teşekkür mektupları da bulunmaktadır. Kitabın son sahifesinde ise kendi nazarında boşa geçen bir ömrün acı hatıralarını dile getiren iflas belgesi dediği İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden Şubat 1978' de almış olduğu Lisans diploması basılmıştır.

Hüsamettin Yıldırım'ın Eseri telif etme amacı geçmişte çeşitli gazete, dergi ve mecmualarda yayınlanmış bulunan yazılarının dağınıklık içinde kaybolmamasını

²⁸ Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 30,31.

²⁹ Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 171-218.

sağlamaktır. Ayrıca eser Yıldırım'ın zaman içerisinde fikri gelişiminin merhalelerini göstermesi bakımından önemli bir yere sahiptir.³⁰

Eserde dikkat çeken en önemli unsur özelde yaşamış olduğu çevrede genelde ise tüm Türkiye ve dünyada gelişen siyasi, sosyal olaylar ve bu olayların kendi tekamül sürecine yaptığı katkılardan bahsetmesidir. Özellikle fikir hayatındaki müspet/ menfi bazı dönüm noktalarından bahsetmiş, o dönüm noktalarına etki eden şahsiyetleri ve olayları da ismen ifade etmiştir. Bu olaylar onun zihin dünyasını şekillendirmiş kesin, net, tavizsiz bir adam olmasını sağlamıştır. Lakin göreceli birkaç olaydan tüm hayatını değiştirecek genel teamüllere ulaşması ve bunları hayatına istinasız, tavizsiz uygulaması hayretleri celp etmektedir.

2.7. Akli Köleleştirilene Ve Akli Putlaştırılana Reddiye

Zihniyette İnkılap yayınlarından 28 Ekim 1974 yılında Malatya'da basıldı. Tenkit serisi kitapların ilkidir. 46 sayfadan oluşmaktadır. Eserde esas inceleme konusu: Din taraftarlığı ve din aleyhtarlığıdır. Dini bilenle bilmeyeni nasıl tanımamız gerektiği, dinin muhatabının kimler olduğu ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir.³¹

Hüsamettin Yıldırım hem şarkta hem garpta yüzyıllardır aklın köleleştirildiğini 18.yy. sonlarına doğru garpta kısmen bunun son bulunduğunu söylemektedir. O'na göre; köleliği sona eren akıl, hurafelerin esaretinden kurtulmanın sarhoşluğuyla haddini aşarak, her meselenin halledilmesi için yegâne otorite kılığına girip putlaşmıştır. Akıldan takatinin üstünde çok şeyler bekleyen bazı kimseler, umduklarını bulamamanın neticesi olarak efendilerini değiştirmek suretiyle, bu defa da Materyalizmin esaretine girmişlerdir.³²

2.8. Nesillerle Tarihi Şahsiyetler Arasındaki Yabancılaşmanın İstismarcılarına Reddiye

Zihniyette İnkılap yayınlarından 1975 yılında Malatya'da basıldı. Tenkit serisi kitapların ikincisidir. 55 sayfadan oluşmaktadır. Hüsamettin Yıldırım'ın bu eseri

³⁰Yıldırım, *Muharrirlik Hayatımın İlk Kalem Tecrübeleri*, 34.

³¹Hüsamettin Yıldırım, *Akli Köleleştirilene ve Akli Putlaştırılana Reddiye*, 1. Bs (Malatya: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1974), 9-10.

³²Yıldırım, *Akli Köleleştirilene ve Akli Putlaştırılana Reddiye*, 15.

yazmasındaki gayesi kendi ifadesiyle şimdiki nesillerle yakın veya uzak geçmişteki tarihi şahsiyetler arasında varlığına şahit olduğu yabancılaşmayı istismar vesilesi yapanlara hadlerini bildirmektir.³³

2.9. İnsanın Dünyada Mesut Olmak İhtimali

Zihniyette İnkılap yayınlarından Haziran 1988 yılında İstanbul'da basıldı. 136 sayfadan oluşmaktadır. Eserde Hüsamettin Yıldırım, on iki yaşının başlangıcından kırk iki yaşının sonuna kadar geçen şuurlu hayatının bütününü ilk olarak; hakikatin tespiti için araştırma, inceleme ve mücadele, ikincisi nefesine kendisinden, ebeveyninden, diğer insanlardan ve topyekun kainattan yönelen her türlü sıkıntı, zulüm ve tecavüzlere karşı mücadele, son olarak ise; Allah'ın bu imtihan aleminde, kendisini muvaffakiyete ulaştırmayı temin edecek şuur ve davranışa sahip olabilmek için yaptığı mücadele diye ifade ettiği bu üç temel faktör uğruna harcadığını ifade etmektedir.³⁴

Bu eser Hüsamettin Yıldırım'ın yaşamış olduğu sıkıntıların, bu sıkıntıları yaşarken yaptığı iç muhasebelerin, bu esnada kendisine sorduğu can alıcı soruların ve bu sorulara verdiği özgün cevapların bulunduğu bir eserdir.

Buraya kadar bahsetmiş olduğumuz eserler basılmış olan eserlerdir. Adı geçen diğer eserlerinin bazıları bir kez basılmış ama yenisi basılamadığından tükenmiştir. Yapılan tüm araştırmalara rağmen kitaplar bulunamamıştır. Ayrıca basılamayan eserlerinin bir kısmı, muhtelif konularda yapmış olduğu çalışmalar ve küçük notlar, el yazması halinde Üstadın vefatından sonra konularına göre tasnif edilmek üzere bir araya getirilmiştir. En kısa zamanda konuya vakıf, akademik çalışma yapmış, üstadı fikir ve yaşam tarzı bazında tanıyan akademisyenlerden oluşan bir komisyon kurulup bunların da basılması için girişimde bulunulacaktır.³⁵

³³Hüsamettin Yıldırım, *Nesillerle Tarihi Şahsiyetler Arasındaki Yabancılaşmanın İstismarcılarına Reddiye*, 1. Bs (Malatya: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1975), 3.

³⁴Hüsamettin Yıldırım, *İnsanın, Dünyada, Mes'ud Olmak İhtimali*, 1. Bs (İstanbul: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1988), 5.

³⁵ Bilgeç, Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜSTAT HÜSAMETTİN YILDIRIM'IN DİNE VE İTİKADİ KONULARA YAKLAŞIMI / METODOLOJİSİ/ YÖNTEMİ

1. Sosyal Problemlere Çözüm Olarak İctimai Matematik

Çok eski zamanlardan günümüze kadar matematik hayatımızda hep var olmuştur. Her dönemde matematiğe ayrı anlamlar yüklenmiş, hayatta birçok şey onunla açıklanmış ve problemlerin çözümünde matematik kullanılmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde önce Pthagorasçılar (MÖ 570-MÖ 495) matematikle uğraşmış ve bunu ilk olarak onlar ilerletmişlerdir.³⁶ Onlar matematiksel ilkeleri temele almış ve bir şeyin yapısının, onun yerine getirmek durumunda olduğu işlev/yöneldiği amaç ortaya konduğu zaman, ile açıklanmış olacağını kabul etmişlerdir.³⁷

Pthagorasçılar (MÖ 570-MÖ 495) sayılardan edindikleri bilgileri genelleştirerek sayıları bütün varlığın ilkeleri (arkhe) yapmışlardır. Örneğin, belli bir sayı belli nitelikleriyle adalettir, bir başka sayı ruhtur. Böylece her şey için sayılarda bir karşılık bulmuşlardır.³⁸ Galilei (1564- 1642) modern bilimin kurucusu olarak bilinir. Kendisi Aristo (MÖ 384- MÖ 322) fiziği yerine uzunluk, sayı, şekil, hareket, ağırlık gibi objektif özellikleri dikkate almaları gerektiğini söyler. Çünkü ona göre doğru bilgi ancak ölçmekle elde edilir.³⁹

İslam tarihinde geriye doğru literatür taraması yapıldığında Fârâbî'nin (872-950) İhsa'ül-Ulum adlı eserinde, İbni Sina'nın (980-1037) Risale fi Aksami'l-Ulumi'l-Akliyye adlı risalesinde, Harizmi'nin (780-850) Mefafihu'l-Ulum adlı eseri, İbni Haldun'un (1332-1406) Mukaddime'si Taşköprüzade'nin (1495-1561) Mevzuatu'l-Ulum vb. eserleri genel olarak incelendiğinde matematiğin ispata ve kesin gerçekliğe dayalı oluşundan dolayı, herhangi bir alanda ilim öğrenecek kişinin öncelikle matematik öğrenerek tahsile başlaması gerektiği yönünde tavsiyelere yer verilmiştir. Din felsefe

³⁶Orhan Hançerlioğlu, "Felsefe Ansiklopedisi/ Düşünürler Bölümü" (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985), 2: 172.

³⁷Ahmet Cevizci, "Paradigma Felsefe Sözlüğü" (İstanbul: Paradigma, 1999), 719.

³⁸Macit Gökbek, *Felsefe Tarihi*, 8. Bs (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996), 31,32.

³⁹Hulusi Arslan, *Kelâm Tarihi ve Ekolleri*, 2. Bs (Malatya: Protech matbaa, 2018), 259.

tartışmalarında matematik yer almamıştır.⁴⁰Şehristani (1086-1158), fakih ve kelâmcıdır. Lakin hesap usulleri ve işlemleri ile de hayli ilgilidir. Kendisi Mîlel ve Nihal adlı eserini bir hesap yöntemine dayalı olarak yazdığını ifade etmektedir.⁴¹

XVII. asırda Descartes (1596-1650) günün birinde bütün ilimlerin cihanşümul bir matematik haline geleceğini ve matematikteki mutlak kat'iliğin, bütün hadiselerin açıklanmasında bulunabileceğini ifade etmiştir.⁴²XVIII. asırda ise bir yönden fiziki ve tabii ilimlerde büyük bir gelişme kaydedilirken, öbür yönden de aynı prensiplerin sosyal alana ve manevi sahalara uygulanıp uygulanamayacağı düşüncesi doğmuştur.⁴³

Hüsamettin Yıldırım'a göre Matematik şüphe götürmez kesinlik ve sistemli düşüncedir. Hatta ona göre, öteki ilimler ne kadar matematikleşirlerse ilim kıymetini o kadar kazanırlar. Fiziki ilimlerin Matematikten faydalandığı için çabuk geliştiklerini söyleyen Yıldırım'a göre içtimai ilimlerde de aynı gelişmenin gerçekleşmesi için kesinlikle Matematikten faydalanılmalıdır. Eğer Matematikten faydalanılırsa içtimai ilimlerde de kesinlik elde edilebilir. Bunun için içtimai ve manevi ilimleri fiziki ilimlerin faydalandığı niceliğe ait Matematik ile değil kendi mahiyetlerine uygun yepyeni ve bambaşka bir matematiki üslupla kesinliğe kavuşturmak gerekir. Matematiki üslupta fikirler en basitten en karmaşığa ve güç olanlara doğru sebep-netice münasebetiyle kademe kademe ilerler. Bir nokta sağlam bir mesnede dayandırılıp diğer noktaya geçilir.⁴⁴

Yazara göre dini ve dünyevi ilimlerin içerisinde; Sosyoloji, Felsefe, Mantık, Metafizik, Psikoloji, Biyoloji, Fıkıh, Hadis, Kelâm, Tefsir vb. birçok farklı alandan olan ilim sahalarının hepsinin kendi arasında bir çekişme, farklılık, hatta zıtlıklar vardır. Yani hakikatin bir değil birçok temsilcisi bulunmaktadır. Salim akıl sahibi kimse hakikatin tüm temsilcilerine aynı anda ittiba edemez. Öyleyse bu soruna bir çare üretmek gerekir. İçtimai Matematik metodu ile Hüsamettin Yıldırım sıhhatli, her ihtimali dikkate alan, çok yönlü, kesin ve haddini bilen bir muhakeme sistemi oluşturduğunu belirtmektedir.

⁴⁰Safiye Yılmaz Erten, "İslam Dünyasında İlimlerin Tasnifi Eserlerinde Matematiğin Konumu", 77 (Aralık 2019): 41.

⁴¹Şehristânî, *Mîlel ve Nihal Dinler, Mezhepler ve Felsefî Sistemler Tarihi*, ed. Mehmet Dalkılıç, trc. Mustafa Öz, 3. Bs (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014), 43.

⁴²Nurettin Topçu, *Mantık* (İstanbul: Dergah yayınları, 2006), 52.

⁴³Ekrem Özelmas, *İktisat* (İstanbul: İskender Matbaası, 1967), 1: 6,7.

⁴⁴Yıldırım, *İçtimaî Matematik*, 12.

Böylece kendince çeşitli hakikat temsilcilerinin hepsini mükemmel bir şekilde ayrı ayrı ölçebilen, doğrusunu eğrisini şüpheyi yer bırakmayacak bir kat'iyetle ortaya koymayı mümkün kılan bir ölçü ve muhakeme sistemini bulmuştur. Bu muhakeme sistemini kullanarak gereken tahkikatı yapıp hakikat temsilcisinin sahte olanıyla sahte olmayanını ayırt etmeyi ve onunla amel etmeyi hedeflemiştir.⁴⁵

Üstat kendisine “İçtimai matematik neden gereklidir?” diye bir soru sormuş ve bunun cevabını ayrıntılı olarak açıklamıştır. Ona göre, karmaşık suallerin tatminkâr cevaplarını tespit ederken mutabakat sağlamak için, her şeyden önce taraflar arasında kullanılacak usul hükümleri, ölçü aletleri ve mantık sistemi bakımından mümkün olduğu kadar hiçbir şüpheyi celbetmeyen dakik standartlar bulmak lazımdır.

İnsanların, düşüncelerini farklı mantık sistemlerine dayandırması; aralarında birtakım ihtilafların meydana gelmesini kolaylaştırır. Aynı mantık sistemine göre muhakeme yapılmadığı müddetçe, bu gibi ihtilafların çözümlerinin bulunması zorlaşır.

Fikir hayatında ve fiziki olmayan ilimlerde, sayı ve harfin matematikte oynadığı rolü, kelimeler üstlenmektedir. Kelimelerin zaman içerisinde anlam kaybı yaşaması, yeni anlamlar kazanması ya da tamamen farklı manalara tahsis edilmesi kontrol altına alınmalıdır. Bunun önüne geçildiği ve fikir hayatında anlaşmazlıkların değişmez sebepleri tespit edilerek kontrol altına alındığı andan itibaren kemiyetlerin matematiği için kesinlik, ölçü ve nizam hali keyfiyetlerin matematiği için de mümkün olacaktır.

Öyleyse ilk yapılması gereken şey fikir hayatındaki itilafların değişmez sebeplerini tespit edip kontrol altına almaktır. Sonra “açıklamak” kelimesinde olduğu gibi manası ve muhtevası herkes tarafından bilinen ve aynı şekilde idrak edilen kelimelerden faydalanarak basitten bileşiğe doğru birçok kelimeyi bütün cepheleriyle gerçek mahiyetini ortaya koyup buna göre standart tariflere ulaşmaktır. Sonraki aşamada ise, doğruluğu tabii olarak şüphe götürmeyen temel kaidelerin ve aksiyonların liste halinde tespitine geçilmelidir. Kullanılan her kelimenin sabit bir mana taşımasına azami ihtimam göstermek gerekir. Standart tarifli temel mefhumlara ve doğruluğu şüphe götürmeyen temel kaidelere göre her ihtimali dikkate alan matematikteki bir

⁴⁵Yıldırım, *İçtimai Matematik*, 10.

üslupla muhakeme yapmak gerekir. Böylece her karışık hüküm kendisine nispetle daha sade ve doğruluğu önceden ispatlanmış fikirlerin üzerine bina edilir.⁴⁶

Hüsametdin Yıldırım'a göre matematik bilmeyen insan olaylar ile ilgili doğru çözümleme yapamaz. Doğru çözümleme yapmak için neyi neyle toplayacağınızı neyi neyden çıkaracağınızı neyle çarpacağınızı bilmeniz lazım. Tıpkı matematikteki gibi deliller yerli yerinde kullanılmalıdır⁴⁷. Kendisi de tüm yaşamını içtimai matematiğe göre şekillendirmiştir. Hangi saatte nerede olacağı ne zaman ne yiyeceği ve ne kadar yiyeceği kiminle ne konuşacağı hep hesaplıdır. Matematik onun için bir nevi mihenk taşıdır. Yapacağı her işi, söyleyeceği her sözü, her nazarı ve her düşüncüyü öncelikle o taşa vurur sonra dışa vururdu, yaşamına geçirirdi.

Burada kendisini hayatta iken tanıyan Prof. Dr. Ahmet Ertürk'ün Üstadın İçtimai matematik olarak ifade ettiği bu usule yaklaşımına değinmeyi yararlı buluyoruz. Ertürk'e göre genel olarak bakıldığında İçtimai matematikte ileri sürülen tez esasen 19. yy. sonrası ile 20. yy. başlarında batıda yoğun şekilde tartışılan neredeyse batı modernizminin temel dayanağını teşkil eden bir kabulle ilgilidir. İçtimai hayatın tabiattaki gibi belli kanuniyetlerinin olduğu, insanoğlunun bu kanuniyetleri anlama, değiştirme ve yönlendirme yeteneğine sahip bulunduğu kabulüdür bu. Toplumun belli işleyiş kuralları olan ve o kurallar çerçevesinde işleyen bir makine veya bir beden şeklindeki tasavvuru da aslında aynı kabulle ilgilidir. Üstadın tezini elbette tam olarak pozitivist ve mekanik bir toplum tasavvuru gibi görülemese de aynı yönde bir arayışı yansıttığı söylenebilir.⁴⁸

2. Doğru Bilgi ve Hüküm Elde Etmek İçin Usul

Hüsametdin Yıldırım'a yöneltilen eleştirilerden biri hatta en önemlisi kendisinin dini ilimlerde herhangi bir usul takip etmediğidir. Oysa o kendi takip edeceği usulü kendisi içtimai matematik mantığıyla net bir şekilde ifade etmiştir. Ona göre; "birbiriyle bağlantılı olan şeylerin bilinenden başlanmak şartıyla herhangi bir kademedeki bilinmeyen şey hakkında yeterli ve doğru bilgi elde etmek, belirli bir sıralamaya uygun olarak hareket etmekle mümkün olur. İşte bu sıralamaya "usul" denir". Usule riayet

⁴⁶Yıldırım, *İçtimai Matematik*, 9,15.

⁴⁷Çengil, Hüsametdin Yıldırım Hakkında Görüşme.

⁴⁸Ekinci, *Münzevi Mütefekkir Üstat Hüsametdin Yıldırım*, 87.

etmeden öğrenilmeye çalışılan bir bilgi, çoğunlukla dimağları tatmin edememektedir.⁴⁹ Yıldırım, bilgilerin tesirli neticelere vesile olmasını kolaylaştırmak için bir takım usul kuralları sıralamıştır.

1-Hesabı temiz olan denetlenmekten korkmaz.

2-Savunmadaki hüner, bir şeyin doğru veya yanlışlığını ispata ölçü olamaz.

3-Rey çoğunluğu bir şeyin doğruluğu veya yanlışlığı için ölçü olamaz. Sadece çoğunluğun arzusunu ve kanaatlerinin ne tarafa meylettiğini gösterir.

4-Aynı şartlar altında bir şey hem doğru hem yanlış; hem faydalı, hem de zararlı olamaz. Fakat aynı şey, değişik şartlar altında bulunduğunda, bir durum için doğru, öteki durum için yanlış; bir hal için faydalı, diğer hal için zararlı olabilir.

5-Hakikati insanların ölçüleriyle değil, kendi ölçüleriyle tanımak lazımdır. Bunun için de hakikati; meşhur adamları körü körüne taklit ile tanımak ve öğrenmek doğru değildir.

6-Bir kimsenin kötü bir şahsiyete sahip olması; o kimsenin verebileceği her hükmün yanlış olmasını gerektirmez.

7-Yeterli ve sağlam delillerle, vesikalara, ana kaynaklara dayanmadan verilecek hükümlerin isabetli olması, istisnadan öteye geçemez. Bu itibarla, bir hükmün doğru olması için, sıhhatli temel kaynaklara dayanması şarttır.

8-Bir mesele hakkında evvela hüküm vermek, sonra da bu hükmün yanlışlığını gösterebilecek delilleri çürütmeye, hükmü doğrulayan delilleri de kabul ettirmeye çalışmak doğru değildir.

9-Doğruluğu veya yanlışlığı hakkında hüküm verilmek istenen şeyi, ihtimal dahilinde olan bütün şartları dikkate alarak her yönüyle incelemek gerekir.

10-İnsanlar, istediklerine kolaylıkla inanırlar. İstek bir şeyin doğruluğu veya yanlışlığı için ölçü olamaz.⁵⁰

3. Eleştiri/ Tenkit Yöntemi

Şahsiyetli bir kişilik oluşturabilmek için insanlara, olaylara, düşünce yapılarına, dinlere vb. karşı bir fikri altyapı sağlamak ve net bir bakış açısı tespit etmek gerekir. Bu bakış açısına sahip olabilmek için gereken en önemli araç “tenkit zihniyeti” dir.

⁴⁹Yıldırım, *Aklı Köleleştirenler ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye*, 5.

⁵⁰Yıldırım, *Aklı Köleleştirenler ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye*, 6.

Yıldırım'a göre bu araç doğru kullanılmamaktadır. Şikâyet, itham, zan, iftira, dedikodu, takbih, tahkir, tahrik, tezyif, tecessüs, haset edilip ya da fitne çıkartılıp adına da tenkit yani eleştiri denmektedir.

Tenkit: Bir şeyin iyi-kötü, faydalı-zararlı, hatalı-noksan ve doğru taraflarını: hatiple muhatabın kendi aralarında ortaklaşa kabul etmekle asla güçlük çekmeyeceği şüphe götürmez delillere dayanarak sıraladıktan sonra, hataların nasıl düzeltileceğini, zararların nasıl telafi edileceğini en uygun zamanda ve mümkün olan en güzel şekliyle muhatabın idrakine göstermektir.⁵¹ Aslında tenkit, en doğru ve en güvenilir bilgiye ulaşma çabasıdır.⁵²

Tenkit, sağlam bir düşünce sistemine dayanmak zorundadır. Sağlam bir düşünce sistemi de her şeyden önce bir “usul” bilgisiyle kendisini kabul ettirir. Tenkit usulünü, dört ana hat üzerinde etraflı muhakemeler yapmak suretiyle tespit etmek mümkündür.

1-Münekkidin Şahsiyeti Bakımından: Herkes her şeyi tenkit edebilir mi? Kimler neleri tenkit edebilir? Münekkid kendi menfaati için mi yoksa belirli bir zümre ya da tüm insanlığın menfaatine göre mi tenkit edebilir?

2-Tenkit konusu yapılan hususların sahibi olan ferdin şahsiyeti bakımından: Tenkit konusu yapılan hususlarda ferdin içinde yaşadığı ve etkisi altında kaldığı muhitin havası, suyu, nüfus miktarı, sağlık durumu, tahsil derecesi gibi beşerî ve içtimai faktörler arasında hangi münasebetler mevcuttur? Tenkide konu olan davranışlar, hangi sebeplerin neticesi olarak ve nasıl meydana gelmiştir?

3-Tenkit edilecek konuyu bütünüyle anlamaya çalışmak bakımından: Tenkit edilecek konunun mevcut bütün özellikleri nelerdir? Bu özellikler münekkid tarafından aslına uygun olarak tamamen anlaşılmış mıdır?

4-Tenkit edilmek istenen hususların belirtilmesi bakımından: Tenkit edilen meselenin müspet ve menfî yönleri hangi ölçü ve delillere göre nelerdir? Menfî yönlerin hataları ve noksanlıkları hangi ölçü ve delillere göre ne şekilde tamamlanmalı ve düzeltilmelidir?⁵³

⁵¹Hüsamettin Yıldırım, “İnsanlara, Olaylara Ve Çeşitli Meselelere Net Bakış Açısı”, *Değişim*, Aralık 1996, 40.

⁵²Ali Budak, “İslâm Araştırmalarında Tenkit Âdâbı”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, IX/2 (2013): 107.

⁵³Hüsamettin Yıldırım, “Tenkid Usûlu”, *Değişim*, Mart 1997, 44.

Tenkitte mutlaka dikkat edilmesi gereken noktalardan birisi de öznellik ve bütünsellik problemidir. Özellikle kişi veya doktrin güvenilirliği tenkit ediliyor ise geçmişten günümüze kadar hiçbir şekilde matematiksel kesinlikte ve bütünsel olarak belirleyecek bir eleştiri yöntemi geliştirilememiştir.⁵⁴Tam bu noktada Hüsamettin Yıldırım'ın tenkit metodu akla gelmektedir. Çünkü o, modern matematikteki kombinezon denilen muhakeme şekliyle en ince ayrıntısına kadar her meselenin her yönünü deliller ve ölçüler yardımıyla her ihtimale göre ayrı ayrı değerlendirmektedir. Bunlardan elde edilen sonuçların kendisine göre en net ve kesin olanlarını ise kabul etmektedir. Yani olaya matematiksel bir kesinlik kazandırmaya çalışırken bütünsellik ilkesini de göz ardı etmemektedir.

Yıldırım'a göre çeşitli meseleleri kendi kendine muhasebe ederken veya başkalarıyla münakaşa yaparken, insanları yanıltan birtakım sebepler vardır. Tespit edebildiklerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1-Beklenmedik sözlü-yazılı sataşma sonucunda kişinin prestijini korumak ihtiyacı hissetmesi,
- 2-Muhatapların aynı kelime veya terimin farklı manalarını dikkate alıp sanki aynı manayı dikkate almışçasına tartışmaları,
- 3-Amaç ile aracı birbirine karıştırmak,
- 4-Konuya dikkatli bir şekilde belli bir metotla yaklaşmamak,
- 5-Netice ile sebebi birbirine karıştırmak,
- 6-Fikir denilen şeyin ne olduğunu bilmemek, basmakalıp sözleri bir hakikat imiş gibi tekrarlamak, slogan ile ciddi düşüncüyü birbirine karıştırmak,
- 7-Meseleyi tam olarak kavrayamamak, tarihi ve sosyal olayların gösterdiği şekilde muhakeme etmemek,
- 8-Problemin ayrıntısında, teferruatında yolları şaşırmak,
- 9-Kendi hakikatlerini müthiş bir bencillikle kendisi tayin etmek ve sonra sağa-sola bakınarak, doğru düşündüğünü ispat edici deliller aramak,
- 10-Delil aramadan, ana kaynaklardan araştırmadan peşin hüküm yürütmek, bağırıp çağırarak suçlamak,

⁵⁴Budak, "İslâm Araştırmalarında Tenkit Âdâbı", 98,99.

11-Muhatabın kusurlarını ortaya dökmekle, şahsiyetini lekelemek; onun fikrinin de yanlışlığını ispatlamış olacağını zannetmek,

12-Çabuk kızmak- heyecanlanmak,

13-Karşılıklı tahrikler yapmak,

14-Hukuki, siyasi, iktisadi, ahlaki gibi pek çok yönlü meselelerin farklı yönlerden ele alınması, ya da tek yönüyle varılan sonucu bütün yönleri için geçerli olacak şekilde savunmak ya da reddetmek,

15-Kaybolan parayı bulan kimsenin o paranın sahibi olup olmaması arasında fark gözetilmediği halde, doğruyu kendisinin veya başkasının bulması arasında fark gözetmek,

16-Ortak paydaya sahip olmamak,

17-İnsanları hakikatin ölçüleri ile değerlendirmek yerine hakikati insanların ölçüleriyle değerlendirmek,

18-Diploma, statü veya şöhreti, ya da tartışmaya katılanların rey çoğunluğunu savunulan görüşün doğruluğu için delil olarak kullanmak,

19-Akıl, deney, gözlem, sezgi, ilham gibi araçlardan sadece birinin, her zaman her türlü hakikati tespit etmekte tek başına yeterli olduğunu zannetmek,

20- Olayların, problemlerin halihazırda sahip olduğu durum ile aslında olması gereken durumu, birbirine karıştırmak,

21-Dışardan gelerek birinin münakaşa topluluğunun içine rastgele girmek ve bu ortamda kendi niyet ve tahminine göre konuşmak,

22-Tartışmaya iştirak eden fertlerin zekâ ve genel bilgi seviyesi bakımından farklı olması,

23-Hakikati arayan kişinin kendi zihninden doğan karışıklıklar,

24-Her neslin, kendi zamanındaki normal vazifesini yapmayıp sonraki nesle aktararak, onların yükünü çekilmez hale getirmesinden doğan karışıklıklar,

25-Hakikatin kendi özelliğinden doğan karışıklıklar.

Hüsamettin Yıldırım'a göre tartışma, eleştiri ve tenkit konusu birçok durumdan etkilenebilir. Olayları ve problemleri tartışırken duygunun düşünceye tesiri, duygunun iradeye tesiri, düşüncenin duygulara tesiri, düşüncenin iradeye tesiri, iradenin duyguya tesiri, iradenin düşünceye tesiri durumlarının da ihmal edilmemesi gerekir.

Üstada göre böyle çok taraflı ve karşılıklı etkileşim sonunda, insanların davranışları, tenkitleri, eleştirileri içgüdü, taklit, alışkanlık veya iradenin zorlayıcı etkisiyle yapılır. Ahsen-i takvim üzere olan insana yakışan davranış, hür iradeyle yapılandır.⁵⁵

3.1. Tarihi Şahsiyetlere Yönelik Eleştiri ve Onlara Net Bakış Açısı

Günümüzde ya da geçmişte yaşasın bazı şahsiyetleri için birileri çok güzel sözler ediyor, onları alkışlıyor, rahmetle anıyorlar. Bazı şahsiyetlerin ardından ise lanetler yağdırılıyor. Hüsamettin Yıldırım'a göre Sultan II. Abdülhamid, Adnan Menderes, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp, Mevdudi, Seyyid Kutup, İmam-ı Âzam Ebu Hanife, Vâsıl b. Ata vb. her kim olursa olsun bir usulle tenkide tabi tutulmalıdırlar. Ancak bu şekilde haklarında verilen hükümler makul ve muteber olabilir. Usule aykırı itham ve iltifatlar zan, iftira ya da dalkavukluktur.

Yıldırım'a göre bu usul birçok soru sormayı ve bu soruları uygun-doğru kaynaklardan cevaplamayı gerektirir. Yani tarihine müracaat şarttır. Örneğin; Şahsın ideali, hakikat, niyeti ne idi? O'na böyle bir ideali ve niyeti kazandıran aile, mektep, dernek, çeşitli yurt ve dünya hadiseleri, tarih, seyahatler, iklim, arkadaş, hastalıklar, irsiyet, tecrübeleri... gibi çeşitli faktörler ve her birinin tesir nispetleri, hangi niyetlerini açıkça hangilerini imalı söylediğinin, ya da söyleyemediğinin o şahsın samimi ideal arkadaşlarının tarihi hadiseden çok sonra uygun bir zamanda yaptıkları ifşalara dayanılarak tespit edilebilir.

Herhangi bir tarihi şahsiyeti alkışlayanların ve lanetleyenlerin o tarihi şahsiyet için lehte veya aleyhteki her türlü hükümleri, münekkitletlerin eserleriyle tenkit edilen tarihi şahsiyetin eserlerinden yerleriyle, sebepleriyle ve delilleriyle araştırmak lazımdır. İddiaları, delilleri sıhhat derecelerini tespit etmek lazımdır. İddiaları yapanların niyetleri, tıynetleri, cehaletleri, şahsiyetleri ve amelleri nasıldır? İddiaları hangi ölçülere göre hatalı, noksan, yanlış veya doğrudur? Tenkitlerin doğruluğunu gösteren deliller nelerdir? Reddedilenlerin yerine hangi alternatifler getirmek isteniyor? Bu alternatifin muteber ve doğru olduğu nereden bellidir?⁵⁶

⁵⁵Yıldırım, "İnsanlara, Olaylara Ve Çeşitli Meselelere Net Bakış Açısı", 40-42.

⁵⁶Hüsamettin Yıldırım, "İnsanlara, Olaylara Ve Çeşitli Meselelere Net Bakışı-2", *Değişim*, Ocak 1997, 43,44.

Üstadın tarihi şahsiyetlerin kritiğini yaparken anlattığı-önerdiği yöntem hadis râvileri için uygulanan cerh ve tadil uygulamasına benzemektedir. Kişi hakkında olabildiğince malumat toplayıp belli kriterlere göre son kararın verilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Lakin sonucun kesin doğru çıkacağı konusu bizce tartışmalıdır. Hem de çok zahmetli bir iştir. Özellikle günümüz dünyasında ideolojik ayrışmalar bu kadar derin iken bu çalışmayı yapacak olan kişi ya da grupların objektifliği konusu da tartışmalı olabilir.

3.2. Doktrinlerin Tetkiki Hakkında Usul

Herhangi bir fikir sistemi veya doktrin/öğreti aşağıdaki sorulara gereken doğru, net, açık ve yeterli cevaplar verilmek suretiyle tetkik edilmiş olur.

- 1-Doktrini hazırlayan sebepler zincirinin, zaman içindeki tekamülü nasıldır?
- 2-İlk defa kim ve hangi esasları ihtiva eder şekilde ortaya atmıştır?
- 3-İsmi, hangi düşüncenin mahsulü olarak beyan edilmiştir?
- 4-Doktrinin noksan taraflarını tahsis çalışanlar kimlerdir?
- 5-İlk ortaya atan, tekâmül ettiren şahısların bu husustaki fikir mahsulü eserleri nelerdir? (Bu eserler ilk 4 sorunun cevabını içermelidir)
- 6-Tenkit edenlerin fikirlerinin ana hatları nelerdir?
- 7-Tatbik edildiği ülkeler ve elde edilen sonuçlar nelerdir?
- 8-Kendisine tepki olarak hangi doktrinin doğmasına sebep olmuştur?

Hüsamettin Yıldırım en doğru doktrini bulabilmek için tecrübe etmeyi tavsiye etmektedir. Ona göre; her doktrine, o doktrini benimseyen insanların hepsini içinde bulunduran birer memleket tahsis ederek en ehil adamlarını iktidar mevkiine getirmeli, bütün gayretlerini -mesela 25 yıl gibi- belirli bir zaman içinde tam bir samimiyet ciddiyet ve gayretle kullanarak gereken icraatları ihtimamla yapmalarını onlardan istemelidir. Sonra da objektif komisyonlarca en küçük teferruatlarına kadar bütün icraatların sonuçları tespit edilmeli ve tenkitçi bir gözle incelenmelidir.⁵⁷

4. Dine Yaklaşımı

Kur'ân-ı Kerim'de din kelimesi doksan iki yerde geçmektedir. Bu ayetlerde genel olarak hüküm ve ceza günü, hesap, mükafat, yol, adet düzen, İslam, tevhid, şariat, itaat,

⁵⁷Yıldırım, "İnsanlara, Olaylara Ve Çeşitli Meselelere Net Bakışı-2", 44.

teslimiyet, üstün gelmek ve zorla yaptırmak anlamlarında kullanılmıştır.⁵⁸Mâtûridî'ye (853-944) göre genel anlamda “din insanların ister hak ister batıl olsun, inandığı şey” için kullanılan kavramdır.⁵⁹ Ahmet Hamdi Akseki'ye (1887-1951) göre ise; “Allah tarafından peygamberler aracılığı ile insanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak için akıl sahibi şuurlu insanlara gönderilen ilahi kanunlar bütünüdür.”⁶⁰Kısaca din; kul ile yaratıcı arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir nizamdır.⁶¹

Hüsamettin Yıldırım'a göre şeriat; Allah'ın kendi kulları için peygamberleri ve mukaddes kitapları vasıtasıyla hem dünya hem de ahiret hayatına dair bildirdiği ilahi hükümlerin bütünü demektir. Şeriatsız din olmaz ve ilk peygamberden son peygambere kadar değişik şeriatler Allah tarafından gönderilmiştir.⁶²Ebu Hanife'ye (699-767) göre de din birdir, Şeriat ise çok ve muhtelifir.⁶³

Hüsamettin Yıldırım'a göre dini bilenler ve bilmeyenler vardır. Dini kimlerin bilmediğini ve kimlerin de bildiğini bazı ölçülere göre sebepleriyle incelemek gerekir. “Dini biliyorum.” diyen bir şahsı dini bilen, “dini bilmiyorum” diyen her şahsı da dini bilmeyen olarak kabul etmek, doğru ve yeterli bir ölçü değildir. Bazı gerçekler hiçbir tahsil yapmayan insanlar tarafından da bilinir. Herhangi bir tahsil kademesinde geçmiş olmak dini bilmek için yine yeterli bir ölçü değildir. Din, kimin emir ve yasakları ise; onu en iyi bilen ve bilinmesini arzuladığı kimselere de en güzel şekilde bildirmesi gereken, odur. İnsanlara, bilmedikleri şeyle bildikleri şeylerin yardımıyla öğretilbildiğine göre, dinin sahibi de insanların bildiği ve bilmesi mümkün olan şeylerin yardımıyla dini onlara anlatır.⁶⁴Şeriatın doğruluğunu bilmek, Allah'ın varlığını ve sıfatlarını, ayrıca onun hiçbir şeye muhtaç olmadığını ve kabih fiilleri yapmadığını aklen bilmeye bağlı bir husustur.⁶⁵

⁵⁸Günay Tümer, “Genel Olarak Din”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınevi, 1994), 9: 312-320.

⁵⁹Sönmez Kutlu - Bekir Topaloğlu, *İmam Mâturîdî ve Maturidilik*, 8. Bs (Ankara: Otto yayınevi, 2018), 49.

⁶⁰Günay Tümer - Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi* (Ankara: Ocak Yayınları, 1997), 4.

⁶¹Hüseyin K. Ece, *İslam'ın Temel Kavramları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 200M.S.), 147.

⁶²Yıldırım, “İnsanlara, Olaylara Ve Çeşitli Meselelere Net Bakışı-2”, 35,36.

⁶³Kutlu - Topaloğlu, *İmam Mâturîdî ve Maturidilik*, 48.

⁶⁴Yıldırım, *Aklı Köleleştirenlere ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye*, 7.

⁶⁵Hulusi Arslan, *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu'tezile Etkileşimi (Şerif el-Murtazâ Örneği)* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017), 71.

Yıldırım, matematik ilmine ait kombinezon/kombinasyon kavramıyla dini açıklamaya çalışmıştır.

Dini bilen, ona inanan ve onunla amel eden insanlar. (En muteberi)

Dini bilmeyen, ona inanan ve onunla amel eden insanlar. (Ameli boşa çıkan gafiller)

Dini bilmeyen, ona inanmayan ve onunla amel etmeyen insanlar. (Cehaletin, ihmalciliğin ve kötü numunelerin kurbanı olan dinsizler)

Dini bilmeyen, ona inanmayan ve onunla amel eden insanlar. (Amelin hakiki faydasından mahrum bugünkü bir kısım politikacılar)

Dini bilen, ona inanan ve onunla amel etmeyen insanlar. (Zayıf iradeliler ve günahkârlar)

Dini bilmeyen, ona inanan ve onunla amel etmeyen insanlar. (Gafil günahkârlar.)

Dini bilen, ona inanmayan ve onunla amel etmeyen insanlar. (Dinsizler)

Dini bilmeyen, ona inanması da inanmaması da bahis konusu olmayan ve onunla amel etmeyen insanlar. (Akıl hastaları ve sabiler)⁶⁶

Üstada göre insan yaşamı boyunca birçok şeyden vazgeçebilir, onları terk edebilir. Fakat açlığı terk etmek imkansızdır. Her şeye rağmen terk edilmesi imkânsız olan şeyler fitridir. Asırlardır devam eden tecrübeler gösteriyor ki inanmak ihtiyacı da insanda fitridir. Nasıl ki normal besinlerle açlığını gidermekten mahrum olanlar, anormal şeyleri yemek mecburiyetinde kalıyorlarsa; en iyi inançlardan mahrum bulunanlarda anormal inançlardan kendilerini kurtaramazlar.

İnanmak ihtiyacını insanda fitri olarak var eden, bu ihtiyacı en güzel şekilde tatmin edebilecek inanç sistemini de var etmiştir. Hak din, işte bu fitrata uygun inanç sisteminin ta kendisidir. Dinin sahibi, sadece inanmak ihtiyacını fitratımızda var etmekle ve bu ihtiyacımıza cevap veren dini, peygamberler vasıtasıyla insanlığa bildirmekle yetinmemiş, peygamberlerin de her fani gibi ölümü tadıcı olduklarını dikkate alarak, dine ait tebliğleri taşıyan mukaddes kitaplar da göndermiştir. Şu hâlde demek oluyor ki, dini din sahibinin kitabından öğrenmek suretiyle, kimlerin dini bildiğini ve bilmediğini anlamağa çalışmaktan daha uygun bir ölçü yoktur.

⁶⁶Yıldırım, *Aklı Köleleştirenler ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye*, 7,8.

Hüsametdin Yıldırım bu neticeleri tespit ettikten sonra “birçok itikat sistemleri, bunlara inananlar tarafından hak dinin kendisi diye iddia olunduğuna göre, hangi itikat sisteminin gerçekten hak dini olduğunu nasıl anlayacağız? Gerçekten hak dinine talip her mümin, bu dinin hükümlerini anlayabilir mi?” gibi bazı sorular sorar ve bu sorulara cevaplar verir.

Üstada göre şurası hiç şüphe götürmez bir hakikattir ki, din başka bir mahluk için değil, sadece insan için lüzumludur. Yani din, insan fitratının gerektirdiği ihtiyaçların tatminine en uygun şekilde nasıl ulaşılabileceğini bildirmek için vardır. Bu sebeple herhangi bir itikat sisteminin gerçekten hak dini olup olmadığı, ifrat ve tefritten uzak bir şekilde itidal üzere insan fitratına her bakımdan uygun olup olmamasını tecrübe etmek suretiyle anlaşılabilir. Fakat, bu hususta samimi bir arzuya sahip olmamız şarttır. Bunun için de evvela insan fitratını tam ve doğru olarak bilmek, sonra da mevcut itikat sistemlerinden hangisinin insan fitratına uygun olduğunu denemek gerekir. “Nefsini bilen, rabbini bilir.”⁶⁷ hükmünün manası da budur.

Gerçek din, gerçekliğe dayanan, mücadelesini gerçek için veren, bütün süreçleri gerçeğin açığa çıkması için işleten din demektir. İnsan gerçekliğiyle uyumlu, hayatın gerçeklerini güçlendiren, her şeyin kendisi için belirlenen saha içinde gelişerek mükemmelleşmesini sağlayan, mükemmelleşen her parçanın bütünü de mükemmelleştireceğine inanan tevhit fikrine sahip dindir.⁶⁸

Hüsametdin Yıldırım’a göre hak dinine talip olan her mümin, bu dinin hükümlerini anlamazsa, din sahibinin rızasına uygun bir şekilde ameller işlemekten mahrum kalır ki, bu da hak dinine talip olanla olmayan arasındaki farkı, bir niyet farkı seviyesine düşürür. Dinin sahibi, insanlardaki anlama melekesinin tekamülünü de belirli mesnetlere ve ölçülere göre ayarlamıştır. Köreltilmediği ve yaratılışındaki gayeye uygun bir şekilde kullanıldığı takdirde, anlama melekesi, muayyen bir andan itibaren takatinin üstünde olmayan her şeyi istediği takdirde anlayabilir. Böyle vasıflarla yaratılmış olan anlama melekesine şu veya bu insan hangi payeyi taşırsa taşırsın yaratandan daha üstün bir şekilde bir şeyi öğretemez. O halde demek oluyor ki, ordu saflarındaki bir astın

⁶⁷İbn-i Arabî, *Risâle-i Tevhîd-Nefsini Bilen Rabbini Bilir*, trc. M. Esat Erbili (İstanbul: Hayy Kitap, 2012), 10.

⁶⁸Şaban Ali Düzgün, *Dini Anlama Kılavuzu*, 3. Bs (Ankara: Otto yayınevi, 2018), 32.

üstüne körü körüne itaat etmesi gibi bir teslimiyeti din adına konuşanlar için de muhataplardan beklemek, makul bir istek değildir. Çünkü, sebepler ve delilleriyle birlikte bir bütün halinde anlaşılmadan kabul edilen hükümlerden ibaret bir itikat sistemi, irademize bağlı olmadan hatıra gelebilecek en küçük bir vesvese karşısında bile sarsılmaya mahkumdur. Hesabı temiz olanın, teftiş ve murakabeden korkusu olmayacağına göre; din adına beyan ettiği hükümlere körü körüne inanılmasını isteyen kimse; bu davranışıyla hem dine hem de din hakkındaki ehliyetine muhatapları tarafından şüpheli bir nazarla bakılmasını teşvik etmiş olur. Dinin sahibi, beşeriyeti böyle bir fitrat üzerine şekillendirdiği için, bu fitrata uygun olarak da ondan körü körüne inanç yerine bir basirete dayanan inanç istemiştir. Keza dinin sahibi, Ümmi bir kulunu son peygamber olarak vazifelendirmekle, düşünen bir kavim için demek istemiştir ki: Gerçek hak din, kalbinde maraz bulunmayan ve akli köreltilmemiş olan ümmilerin bile kolayca anlayabileceği bir mahiyettedir. Sadece hoca, müftü, şeyhülislam, gibi muayyen kimselerden başkasının anlayamayacağı bir din, cihanşümul bir din olamaz. Dinin muhatabı, ümmi olsun veya olmasın düşünebilen salim akıl sahipleridir.⁶⁹ “Akli olmayanın, dini de yoktur.”⁷⁰

5. Hadis / Sünnet Yaklaşımı

5.1. Sünnetin Tanımı ve Kelam İlmindeki Yeri

Kelime olarak Sünnet “izlenen yol, yöntem, örnek alınan uygulama, örf ve gelenek” manalarına gelir.⁷¹ Ayrıca; Allah Resûlü’nün (s.a.s.) taharri ettiği, peşinden gittiği yola “Sünnet” denir.⁷² Allah’a inanan insanların ideal birer mü’min olabilmeleri, büyük ölçüde Peygamber’in sözleri, fiilleri ve takrirleri, yani sünnet’i takip etmeleri ile mümkündür. Doğru bir İslam anlayışı, İslam kültürünün Kur’an’dan sonra ikinci temel kaynağı olduğunda şüphe olmayan Hadis’in ve Sünnet’in de doğru anlaşılıp kabul edilmesine bağlıdır.⁷³

⁶⁹Yıldırım, *Aklı Köleleştirenler ve Akli Putlaştıranlara Reddiye*, 8-11.

⁷⁰Ali El-Muttaki El-Hindi, *Kenzu’l-Ummâl Fi Süneni’l-Akvâl vel-efâl*, trc. Hüseyin Yıldız (Ocak Yayınları, 2012), 14: 73.

⁷¹ Murteza Bedir, “Sünnet”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınevi, 2010), 38: 150.

⁷²Râgıp el-İsfahâni, “Müfredât Elfâzi’l-Kur’an”, *Kur’an Kavramları Sözlüğü*, trc. Yusuf Türker (Pınar yayınevi, 2012), 766.

⁷³Mehmet Kubat, “Kelâm İlmi’nin Yeniden İnşasında Hadîs’in Rolü”, *Kelam İlminin Yeniden İnşasında Geleneğin Yeri* (Fırat Üniversitesi, 2004), 281.

Kelâm alimlerine göre sünnet “Hz. Peygamber ve ashabının itikad ve amelde takip ettiği yol” diye tanımlanmıştır. İslam’ın ilk dönemlerinde gerçekleştirilen fetihler sonucunda Müslüman olan insanlar kendi kültürlerine ait inanç ve davranışları yeni dinlerine dahil etmişlerdir. Bu durum hurafe ve bid’atlerin oluşmasını hızlandırmıştır. Bunu önlemek için Kur’an’da ve Sünnet’te yer alan sahabenin hayatında tatbik ettiği inançları ortaya koyan risaleler yazılmıştır. Bu risalelerde sünnete uymanın gerekliliği, şefa’at vb. konularda ehli sünnet dışındaki bazı mezheplerin görüşlerini reddeden rivayetlere yer verilmiştir. Bu risalelerin müellifleri bazen zayıf hatta uydurma hadislerle yer vermişlerdir. Bunu gören Kelâm alimleri, yazılış amaçlarının aksine bid’atlerin taşıyıcısı olan bu tür eserlerde yer alan rivayetleri tenkit etmişlerdir. Çünkü kelamcılar itikadi meselelerde kullanılacak verilerin kesin ve güvenilir olmasını şart koşmuşlardır. Mütevâtir derecesine ulaşmamış haberin tek başına delil olarak kullanılması kelamcılar ve hadisçiler arasında tartışma konusudur.⁷⁴ Öte yandan tevatür yoluyla gelmeyen inançlara itibar edilmemekle birlikte başka bir asılla çatışmayan meşhur haberler akaidde delil kabul edilmektedir.⁷⁵ Farklı bir ifadeyle İslam’ın genel kuralları ve apaçık akli ilkelerle çelişmeyen; Kur’an ve sahih sünnetin bütünlüğüne, İslam’ın temel amaçlarına ve genel hedeflerine aykırı düşmeyen; vakıyyla uyuşan; dış dünyadaki hakikatlerle, deney, tecrübe ve bilimsel gerçekliklerle örtüşen bilhassa karinelerle desteklenen hadisler belirlenmeli ve bu hadisler inançla ilgili hususlarda, özellikle de hakkında açık ayet bulunmayan kabir azabı, şefa’at, halku’l Kur’an, İsa’nın nüzülü gibi itikadi konularda alınıp kabul edilmelidir.⁷⁶ Konuya başka bir açıdan bakıldığında Hz. Peygamber’in (s.a.s.) akaidle ilgili Kur’an ayetlerinde zikredilmeyen bazı fer’i meselelerde açıklamalarda bulunması sünnetin itikatta bilgi değeri taşıdığının bir ifadesi sayılabilir. Nitekim Hz. Peygamber’in (s.a.s.) akaide müteallik hadisleri gerek onun hayatında gerekse vefatından sonra bazı ihtilafların giderilmesinde doğrudan etkili olmuştur.⁷⁷

Hüsamettin Yıldırım’a göre Sünnetin ve hadisin inanç alanında kullanılıp kullanılamayacağını tespitini yapabilmek için öncelikle sünnetin herkes tarafından

⁷⁴İlyas Çelebi, “Sünnet”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınevi, 2010), 38: 153,154.

⁷⁵Bekir Topaloğlu, “Sünnetin Dindeki Yeri” (Sünnetin Dindeki Yeri, İstanbul, 1995), 221-226.

⁷⁶Kubat, “Kelâm ilmi’nin Yeniden İnşasında Hadis’in Rolü”, 281.

⁷⁷Hamdi Gündoğar, “Geleneksel Kelam Sürecinde Sünnet-İtikat İlişkisi”, *Kelam İlminin Yeniden İnşasında Gelenek’in Yeri* (Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2004), 290.

kabul edilebilecek ortak bir tarifinin de yapılması gerekmektedir. Yıldırım bu konuyu açıklığa kavuşturmak için peygamberin hangi davranışının sünnet olduğunu ayrıntılı açıklamış, özellikle Hz. Peygamber'in bağlayıcı sünnetleri üzerinde durmuştur. Lakin bu konuda klasik kaynakların izlediği yolu izlememiştir. Yani Mütevatir hadis, Meşhur Hadis, Ahad Hadis ayrımı yapmamıştır. Bazen Ahad olarak adlandırılan hadisi de delil olarak kullanmıştır. Çünkü ona göre naklen sabit olmasa bile bazı hadisler keşfan sabittir. Önemli olan İslam'ın ruhuna uyup uymadığıdır.

5.2. Müslümanlar Arasında Yaygın Olan Birbirleriyle Bağdaşmayan Sünnet Anlayışları

Hüsamettin Yıldırım'a göre mukallid olmayan salim akıl sahibi her Müslümanın, üzerinde tam bir itminanla rahatça anlaşılabileceği bir sünnet tarifi bulmak zordur. Değişik niyetlere, farklı sebeplere, aynı imkân ve şartlara, muhtelif idrak, zekâ ve kabiliyetlere göre meydana gelmiş mezhep, tarikat ve cemaatler ne kadar çok ise; o kadar da çok Kur'an ve Sünnet anlayışı mevcuttur.⁷⁸Bu konuda İslam aleminde ne kadar çok kafa karışıklığı olduğunu ispatlaması açısından bu telakkileri burada sıralamayı uygun bulmaktayız.

1-Ayetten başka vahiy olamaz. Resulü Ekrem'in ayetlerden ayrı bir vahiy eseri olan fiili, kavli, takriri sünneti yoktur. Ancak beşerî içtihatları vardır. Bunları kabul etmemek Müslümanı kafir yapmaz.

2-Ayet olmayan vahiylerde vardır. Örneğin Cibril Hadisi O'nun yaptığı tüm tercihler, tebliğler, tekzipler, takdirler, davranışlar ya da içtihatlar sonuç itibariyle yine vahiydir yahut vahye uygundur. Başlangıçta aykırı olanları Allah derhal tashih ettirmiştir. Bu manadaki sünneti kabul etmeyenler kafir veya bid'at ehlidirler.

3-Hz. Muhammed'in (s.a.s.) doğumundan vefatına kadar geçen sürede ona ait her emel, düşünce ve davranışları Müslümanlar için ilahi mes'uliyet gerektiren bir sünnettir.

4-Resûlullah'ın (s.a.s.) sadece peygamberliğinin başlangıcından itibaren neticesi oluşu fiili, takriri, kavli her hüküm, beyan, davranışları Müslümanlar için ilahi mesuliyet ettiren bir sünnettir. Beşerî içtihatları ise uyulması mecburi bir sünnet değildir.

⁷⁸Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 5.

5-Resûlullah'ın, (s.a.s.) Rasid halifelerinin, Ashab-ı Kiram'ın muhkem ve sarîh ayetlere aykırı olmayan her düşünce tercih ve davranışları akıl baliğ diğer Müslümanlar için sünnettir. İnanmayan ve aksine hareket eden bid' at ehlidir.

Yukarıdaki ilk beş telakkilerin rastgele birleştirilerek, bazı parçaları bir araya getirilip kaynaştırarak ortaya çıkarılması mümkün diğer sünnet telakkileri de vardır.⁷⁹ Buradan da anlaşılıyor ki Sünnetin tanımı ve kapsamı konusunda yakın gelecekte bir uzlaşa sağlanması zor görünmektedir.

5.3. Hüsamettin Yıldırım'a Göre Sünnet ve Kapsamı

Hüsamettin Yıldırım'a göre; Kur'an ayetlerinden ayrı olarak hem kendisinin bizzat işlediği ve hem de ümmetine işlemelerini uygun imkân ve şartlar dahilinde mecbur ettiği yahut hem kendisinin bizzat işlemekten şiddetle kaçındığı, hem de ümmetini kaçıdırmağa mecbur ettiği fiili, kavli ve takriri davranışlarının bütününe "Resûl-u Ekrem'in (s.a.s.) Sünneti" denir.⁸⁰ Sadece bu tanıma bakarak bile kendisinin Sünnet konusunda ne kadar farklı düşündüğünü anlayabiliriz.

Resûl-u Ekrem (s.a.s.) Zamanında Sünnet adlı eserinde Üstat; Peygamber Efendimizin niyetlerinden, tercihlerinden, amellerinden, sukutlarından, tasviplerinden, düşüncelerinden ve tekziplerinden her birine hiç olmazsa en az birer misal vermeyi hedeflemiş ve toplam 38 misalle konuyu okuyucuya anlatmıştır. Bunu yaparken amacı sünnetin çerçevesini çizmek, kapsamını belirlemek ayrıca hangi sünnetin bağlayıcı olduğu hangisinin ise bağlayıcı olmadığı ile ilgili bilgiyi okuyucusuyla paylaşmaktır. Her bir misalde peygamber efendimizin o işi neden yapmış olabileceği ve o sözü neden söylemiş olabileceği, ya da neden susmuş olabileceği, bir olay karşısında neden gülümsediği neden yüz çevirdiği vb. durumları analiz etmiş ve şu sonuçlara varmıştır;

1-Resûlullah'ın (s.a.s.) her sükutu aynı manaya gelmemektedir. O sukutlardan her biri değişik hükümlere mesnet olabilmektedir. Hz. Ayşe'ye sükutu gibi,⁸¹

2-Resûlullah (s.a.s.) bazı amelleri ve davranışları bizzat kendisi yapmıştır. Fakat, onların diğer Müslümanlar tarafından yapılmasını şiddetle yasaklamıştır. Orucu vasletmek, harem bölgesinde kıtal vb. gibi,

⁷⁹Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 60,61.

⁸⁰Ekinci, *Münzevi Mütefekkir Üstat Hüsamettin Yıldırım*, 39

⁸¹Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 37.

3-Resûlullah'ın (s.a.s.) bağlayıcı olmayan davranışlarının önemli işaretlerinden biri, herkesin duyması için gayret göstermemesi tatbikatta ısrar etmemesidir. Resûlullah'ın (s.a.s.) davranışları bağlayıcılık yönünden farklıdır. Ashabın “vahi mi? yoksa rey mi?” diye sorup aldıkları cevaba göre hareket etmeleri gibi,

4-Resûlullah'dan (s.a.s.) başka hiçbir kimsenin yapması asla caiz olmayan amel ve davranışlara Hasâis denir. Falan davranışı ve ameli, Hz. Muhammed (s.a.s.) bizzat işlemiştir; öyle ise biz de onu öyle işlemeliyiz çünkü o Sünnettir gibi bir niyet ve düşünce her zaman doğru değildir. On bir hanımla evlenmesi, yüzüğünün üzerine yaptırdığı nakışın aynısını yaptırmayı yasaklaması vb. gibi,⁸²

5-Resûlullah (s.a.s.) bazı amelleri ve davranışları ya bizzat kendisi yapmaktan kaçınmış yahut Allah tarafından öyle yapması istenmiştir. Fakat ashabından, diğer Müslümanlardan, tamamen Rasulullah'takinin (s.a.s.) aksine bir tavır takınmaları ya emredilmiş yahut da tercihe bağlı müsaade hakkı verilmiştir. Aldığı yaranın acısına dayanamayıp kendisini öldüren kişinin cenaze namazını kılmayıp, sahabelerine: “Arkadaşınızın cenaze namazını kılın.” demesi gibi,⁸³

6-Resûlullah (s.a.s.) bazı durumlarda ise bizzat kaçınmış fakat yapmağa yahut terk etmeğe hiçbir Müslümanı zorlamamıştır. Tercihi Müslümanların kendi iradelerine bırakmıştır. Keler eti yemek, sarımsak yemek vb. gibi,⁸⁴

7-Hz. Muhammed (s.a.s.); bazı amel ve davranışları hem bizzat kendisi yapmış hem de gücü olan diğer Müslümanların yapmasını mecbur etmiştir. Gücü imkânı var olduğu halde; aksine davrananları dünyevi ve uhrevi ceza ile tehdit etmiştir. Örneğin Peygamberin evdeki hususi ibadetlerini öğrenip kendi yaptıkları ibadetleri azımsayarak kendilerine bazı şeyleri haram kılanlara “Kim benim sünnetimden yüz çevirirse o benden değildir.” demesi gibi,⁸⁵

8-Resûlullah (s.a.s.) bazı durumlarda kafirlere, müşriklere benzemeyi onlar gibi davranmayı yasak etmesi bazı durumlarda ise fitrat ve tecrübeye bağlı olduğu zaman bunu yasaklamaması gibi,⁸⁶

Sünnet; Hz. Muhammed'in, (s.a.s.) bir ameli veya davranışı, örneğin teravih namazını cemaatle kılması, sadece birkaç defa yapmasıyla değil, hayatının her

⁸²Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 42.

⁸³Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 43.

⁸⁴Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 44.

⁸⁵Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 46.

⁸⁶Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 47.

safhasında muayyen şartların ve imkanların gerektirdiği veya el verdiği her fırsatta daima yapmasıyla gerçekleşir. Resûlullah'ın (s.a.s.) bir davranışı dünyevi hayatında istisna denecek kadar az sayıda yapmış olması, onu “Sünnet-i seniyye” olarak telakki ettirmek için yeterli değildir.⁸⁷

Hız. Muhammed (s.a.s.) Sünnet-i seniyyesinin va'z ediliş sebebi bakımından mesnetleri; Yahudilere muhalefet etmek, kolaylığı tercih etmek, özel halleri dikkate almak gibi muayyen birkaç şeyle sınırlı değildir. Allah'ın hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kadar kesin, vazih, net emir ve yasakları dışına çıkmamak şartıyla bir şahıs için uygun ve güzel olan bir şey, diğer çevrede çirkin düşebilir. Bir kabile veya ırk için normal olan şeyler diğeri için yadırganabilir. Bir dönemde geçerli olan şeyler diğeri dönemde hüsnü kabul görmeyebilir. Allah'ın Resulü (s.a.s.) bütün bu gibi değişik şeyleri daima ihmal etmediği için, kendisinden tavsiye isteyenlerin durumlarına göre değişik cevaplar vermiştir. Muhatap olduğu farklı şahısların durum ve konumlarına göre farklı davranmıştır. Vazifelendirdiği şahısların güçlerine göre farklı vazife ve emirler vermiştir. Bazıları için kabul ettiği hal ve gidişatı, durumlarının değişik olması sebebiyle, başkaları için uygun görmemiştir.⁸⁸

Resûlullah'ın (s.a.s.) daveti ve ilahi tebliği herkes içindir. Allah'ın umumi kesin emir ve yasakları içinde kalmak şartıyla Müslüman her bir ferdi en küçük teferruatına varıncaya kadar her şeyiyle tek tip standart bir kalıba sokması düşünülemez ve beklenemez. Bunun aksine hareket etmek insanın fitratına aykırıdır. Onun için, Resûlullah'ın (s.a.s.) Sünnet-i Seniyyesinde her Müslümanın örnek alacağı ahenkli bir çeşitlilik, enginlik, seyyaliyet ve pratiklik bulunmaktadır.⁸⁹

5.4. Hüsametdin Yıldırım'a Göre Sünneti Terk Etmenin Hükmü

Hüsametdin Yıldırım'a göre Sünneti terk etmenin hükmünden bahsetmeden önce İslam alimleri tarafından Sünneti terk etmenin hükmü ile ilgili aşağıda sıralamış olduğumuz birbirinden farklı içtihat ve tespitleri konunun daha iyi anlaşılması, ayrıca Hüsametdin Yıldırım'ın bu konuda ne kadar kapsamlı ve derinlikli araştırma yaptığını kanıtlaması açısından burada vurgulamayı yararlı buluyoruz.

⁸⁷Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 50.

⁸⁸Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 54,55.

⁸⁹Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 55-57.

1-Kur'an'a uymak nasıl vacipse Sünnet'e uymakta vaciptir. O'nun da Kur'an derecesinde tesiri ve yetkisi vardır. Yani Sünnet'in ahkam kısmına uymak vacip terki haramdır. Nafile kısmının ibadetlerle ilgili bölümünün terki büyük sevap kaybıdır. Adap kısmının terki ise adab-ı nebeviye muhalefettir.

2-Sünneti müekkedeyi terk eden itaba maruz kalır. Sünnet-i gayri müekkedeyi terk eden, itaba maruz kalmaz.

3-Bazı sünnetleri terk, isaet; bazı sünnetlerin kazası, vaciptir; lakin terkedilmesi sebebiyle azap görmez. Sabah namazının sünneti gibi.

4-Resûlullah'ın (s.a.s.) daima yapmaya devam ettiği her nafileye sünnet denir. Bunların tahsiline teşvik edilir. Terkine de levh edilir. Biraz günah da gelir.

5-Müekked kavi bir sünneti terk, tahrimen mekruh olur. Sünnet-i Müekkede, günah terettüp etmesi bakımından, vacip gibidir.

6-Aksi beyan gelmeyen sünnet, yakini ilim ifade eder. Ona uymak ümmete farzdır. Bu çeşit sünnet menşeli ahkamda hata ihtimali, tamamen bertaraf edilmiştir. Onu inkâr eden, tekfir edilir. Resulullah'dan (s.a.s.) rivayet edilen sahih amelin terkedilmesi, haramdır.

7-Mütevâtir haberle sabit olan bir meseleyi inkâr eden kimse tekfir edilir. Mütevâtir olmayan rivayetlere haber-i vâhid denir. Haber-i vâhid'i inkâr eden, tekfir edilmez; fakat, günahkâr olur. Haber-i vâhid'in inkârı teville dayanmazsa, onu inkâr edenin dalaletle düştüğü kabul edilir. Sahih bir hadis'i istihfaf etmek, küfürdür.

8-Resûlullah'ın (s.a.s.) sünnetini terk eden, mel'undur. Resûlullah'ın (s.a.s.) haram kıldığı da Allah'ın haram kıldığı gibidir.

9-Tevhidi kabul eden bir Müslümanın, anlaşmazlık halinde Kur'an'dan ve Resul'den gelen haberden başkasına baş vurmasına imkân yoktur. Onlarda bulduğu hükümden yüz de çeviremez. Kendisinde gerekli deliller sunulduktan sonra, (bu hükümden) yüz çevirecek olursa, fasıktır. Onların emirlerinin dışına çıkmaya helal, onların dışında kalan herhangi bir kimseye itaati gerekli görerek bu işi yapan ise; bize göre, hiç şüphesiz kafirdir.

10-Allah ve Resulü'nün haram kıldığını haram tanımayan, ceza olarak, cizye alınır.

11-Kur'an'la yetinerek Sünnet'e sarılmamak, çeşitli vesilelerle nehyedilmiş bir tutumdur.

12-Müslümanlar arasında iki kişinin dahi ihtilaflı olmaksızın, Resûlullah'dan (s.a.s.) geldiği sabit olan herhangi bir hükme tabi olmak, farzdır. Sabit olan bu sünnet, Yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'deki muradının bir tefsiridir.

Sırf beşerî bir takım tecrübe ve yollarla bilinebilecek bazı hususlarda Resûlullah'ın (s.a.s.) söz ve fiilleri, hukuken bağlayıcı olarak görülmemiştir. Resûlullah'ın (s.a.s.) sadece kendine has bir takım fiil ve tatbikatı da bağlayıcı olarak değerlendirilmemiştir.

13-Ahkam hadisleri gerek peygamber döneminde gerekse Hulefa-ı Raşidin döneminde tatbikat imkânı bulmuştur. Sahabe, sünneti ısrarla tatbik etmiştir. Bu tür sünnetin inkârı, küfürdür.

14-Resûlullah (s.a.s.), beyanında müstakil değildir. O, ilahi talimata dayanır. Onun için, bunlara uymak, farzdır.

15-Mütevâtir bir sünneti inkâr etmenin, insanı küfre sürükleyeceği hususunda, icma vardır.

16-Allah, Resûlü'nü (s.a.s.) içtihadı üzere bırakınca; bu onun doğruluğuna delalettir. Nass gibi ilmi yakın muamelesi görmeyi gerektirir. Ona muhalefet, haram ve küfür olur.

17-Şayet muhaddisler, sünnetin zapt ve toplamamış olsalardı; şeriat yok olur, ahkam ortadan kalkardı. Çünkü şeriat, nakledilen Sünen'den tedvin edilmiştir. Dinimizin pek çok meselesi, kaynağını sünnette bulur.

18-Şayet siz, Peygamberinizin sünnetini terkederseniz, kafir olursunuz.

19-Resûl'ün sünnetini takip etmek, (akıl balığ) bütün, mü'minlere farzdır.

20-Sünnet-i Müteahhera'nın ahkam koyması konusundaki istiklaliyeti ve kesin delil oluşuna; ancak İslam'dan nasibi olmayan, karşı çıkar.

21-Hz. Peygamberin din adına hüküm koyma yetkisi yoktur. O, dinin sahibi tarafından konan hükümleri yorumlayıp uygular. Fakat onun yorumları bile, Allah'ın ayetleri gibi zaman üstü değildir. Allah Elçisi, dinin değişmezlerini koyma yetkisini değil, Allah tarafından konan değişmez hükümlerin, içinde bulunan şartlara uygulanışını üstlenmiştir. Zaman üstü hükümleri koyma yetkisi, yalnız Allah'ındır.⁹⁰

⁹⁰Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 113-117.

Ona göre, Sünnetin onlarca tanımı, manası, mahiyeti hatta zıt denilebilecek farklı mana ve muhtevası varsa Sünnet'i terk etmenin hükmü de o nispetle bir birbirinden farklı olacaktır.⁹¹

Konuyu başka açıdan da ele alırsak Hüsamettin Yıldırım'a göre Resûlullah'ın (s.a.s.) Peygamber olarak yaptığı davranışlarda etkili olan sebep ve unsurlar farklıdır, kendi içtihatlarındaki sebepler ve unsurlar farklıdır. Doğrudan vahyin tercih ettirdiği kanaat ve davranışları, yanlış içtihattan dolayı vahyin onu ikaz etmesi ve düzeltmesi neticesinde benimsediği kanaat ve davranışları, vahyin ikaz etmeyişi ile zımnen tasdik olunan kanaat ve davranışları, mecburi olarak yaptığı, yani tabii felaketlerin, hastalıkların, savaşın, vb. zorlayıcılığı ile yaptığı davranışları, örneğin; Açlıktan dolayı beline taş bağlaması, vahiy, rüya ve ilham yoluyla icbari olarak yaptığı davranışlar Peygamber olarak yaptığı davranışlara örnek olarak gösterilebilir. Kendi içtihatlarında ise çok daha farklı sebepler vardır. Kolay olanı tercih etmek, ümmetine acımak, tecrübelerden faydalanmak, zararı defetmek, tedbirli olmak, Kur'an'ın ruhuna uygun beşerî içtihatları, ashabıyla istişareden sonra birini tercih etmesi veya özel bir gayeye göre hareket etmesi, kafirlere muhalefet maksadıyla, değişik bir kanaat ve davranışı benimsemesi, şahsına ait özel zevki, mizacı, alışkanlığı⁹² bunlardan bazılarıdır. Yıldırım'a göre tüm bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda Hz. Peygamberin (s.a.s.) her davranışını tamamıyla örnek alıp yaşantımıza sokmamız imkânsız hale gelmiştir.

Örneğin, aynı anda 11 kadınla evli olmak, hayatının bir bölümünü Mekke'de diğer bölümünü Medine'de geçirmek, devlet başkanlığı yapmak.... Bu misaller üzerinde çok yönlü olarak aklımızı kullandığımızda: Hz. Muhammed'in (s.a.s.) doğduğu andan itibaren hatta peygamberliğinden sonra yapmış olduğu tercihler, takdirler, tebliğler, davranışlar Müslümanlar için ilahi mesuliyeti tevlid ettirecek cinsten bir sünnet değildir. Bu bağlayıcı sünnetlerinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Tabi ki bağlayıcı birtakım sünnetleri de vardır. Bu sünnetin sınırları ve muhtevası; ayetlerden başka vahiy olan İslami emirler, nehiyler, hüküm, tebliğ ve beyanlar bağlayıcıdır. Ayrıca ayetle ikaz

⁹¹Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 113.

⁹²Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 62.

edilmediği için, zımnen tasdik olunmuş telakki edilen nebevi içtihat ve davranışları da bağlayıcıdır.⁹³

Sonuç olarak bir şeye sadece sünnet niyetiyle el atıp onu gelişi güzel ifa etmenin, sünnete ittiba telakki edilmesi; isabetli bir davranış değildir. Herhangi bir sünnete ittiba edebilmek için öncelikle bütün zaruri yönleriyle ilmini öğrenip anlamak gerekmektedir. Bu şekilde sünneti tanımak, zor; hele ümmetin fesadı zamanında her bir sünneti, bütün zaruri ilmiyle tanımak, daha da zordur.⁹⁴

5.5. Hadisi Şeriflerin Vahiy Olup Olmadığı Meselesi

Hiz. Peygamberden bize ulaşan söz, fiil ve tasviplerin tamamına hadis denir.⁹⁵ Hadis esas itibarıyla Kur'an'ın şerh ve izahıdır.⁹⁶

İslami ilimlerde hadis-i şeriflerin vahiy olup olmadığının isabetli ve yeterli tespitini yapabilmek için bu meseleyi Resûlullah (s.a.s.) zamanına kadar götürmek gerekir. Resûlullah (s.a.s.) zamanında hadis-i şeriflerin vahiy olup olmadığının Resûlullah'tan (s.a.s.) sorulduğuna dair ya da ashabın bu konuda tartıştığına dair meşhur bir rivayet yok gibidir. Ancak Bedir Savaşında Müslüman askerlerin bir yerde konaklandırılması misalinde olduğu gibi bazı Sahâbelerin, birtakım olaylar karşısındaki tavır veya tercihlerinden dolayı Resûlullah'a (s.a.s.) zaman zaman “-Ya Resûlullah! Bu bir vahyin hükmü müdür? Yoksa kendi rey'inizin bir neticesi midir?” gibi sualler sorduklarına dair rivayetler vardır.

Samimi Müslümanlardaki Peygamber sevgisi ve dine bağlılıktaki hassasiyeti Resûlullah'a (s.a.s.) isnad edilen her rivayet ve davranışı vahiy olup olmadığını sorgulama gereği dahi hissetmeden tatbikata geçirilmesini kolaylaştırmıştır. Fitnelerin başladığı ve uydurma hadislerin ortaya çıktığı zamanlara kadar, Müslümanların gündeminde hadislerin vahiy olup olmadığı tartışmasına rastlamak mümkün değildir.⁹⁷

⁹³Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 67,68.

⁹⁴Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 79.

⁹⁵ M. Yaşar Kandemir, “Hadis”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınevi, 1997), 15: 27.

⁹⁶ Tevfik Yücedoğru, “İtikadi İlkelerin Tespiti”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2005): 54.

⁹⁷Hüsamettin Yıldırım, “Hadîs-i Şeriflerin Vahiy Olup olmadığı Meselesi”, *Değişim*, Ekim 1996, 50,51.

Hadîs-i Şeriflerin vahiy olup olmadığı ile ilgili çok çeşitli fikir ve düşünce kaleme alınmıştır. Her bir düşünce kendisini ayet ve hadislerle temellendirmiş ve konuya kendilerince sınırlandırmalar getirmişlerdir. Bir kısım ilim adamı Hz. Peygamberden sâdır olan her sözün vahiy ürünü olduğunu söylerken bir kısım ilim adamı ise kendisinin özgür iradeye sahip olan bir beşer olduğunu vahiy ürünü olan sözleri olduğu gibi vahiy ürünü olmayan kendi içtihadına dayanan sözlerinin de olduğunu ifade etmişlerdir.

Biz konuyu çok dallandırıp budaklandırmamak için bu konuda Hüsamettin Yıldırım ne demiş ve ulaştığı sonuca hangi metodu kullanarak ulaşmış bunun üzerinde duracağız. Değişim dergisinde konuyla ilgili yazmış olduğu makalede hadislerin vahiy olduğunu kabul edenlerin ve reddedenlerin, aynı anda fahri avukatlığını üstlenerek etraflı bir şekilde ele almıştır. Hadisleri vahiy olarak kabul edenler ve etmeyenlerin iddialarını 20 maddede toplamış ve her bir iddiayı ayrı ayrı akli ve nakli delillerle tenkide çalışmıştır. Yıldırım, sonuçta Kur'an dışında Resûlullah'a (s.a.s.) ulaşmış vahiyler olduğunu kabul edenleri destekleyen ayetler olduğu gibi, böyle iddianın ispatına delil olamayacak ayetlerin de mevcut olduğunu ifade etmiştir. Yıldırım, bu meselede kesin karara varmak için, Müslümanların daha uzun müddet çok yönlü araştırma ve incelemede bulunmaları gerektiğini söylemektedir.⁹⁸

1994 yılında neşrettiği Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Zamanında Sünnet eserinde ise konuya kısaca değinmiştir. Özellikle "Cibril Hadisi" adıyla anılan hadisi örnek vermiş ve bu haberin ne lafzen ne de manen Kur'an'da aynen mevcut olmadığına göre bu kıssanın ayet olduğunun söylenemeyeceğini ifade etmiştir. Lakin ona göre, olaya vahiy getirmekten başka görevi olmayan Cibril'in karışması ayet olmayan vahiylerin varlığını da kabul etmek için yeterli bir mesnettir. Kısaca Yıldırım'a göre ayetlerden ayrı olarak çeşitli emir, nehiy, hüküm, tebliğ, ve beyanlar bildiren vahiylerin varlığı, Müslümanlar için inkarı mümkün olmayan bir gerçektir. İster ayet şeklinde ister hadis şeklinde olsun vahiylerin hepsi Allah'tan gelmektedir.⁹⁹Lakin bu Hz. Peygamberin her söylediğinin ayet olduğu anlamına da gelmez.

Hz. Peygamber vahiy kontrolündedir. Tüm hayatı boyunca yapmış olduğu tercihlerinde genellikle isabet etmiş ve onaylanmıştır. Zaman zaman tebliğ alanına

⁹⁸Yıldırım, "Hadîs-i Şeriflerin Vahiy Olup olmadığı Meselesi", 55.

⁹⁹Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 67.

girmeyen hususlarda evla olanını terk ettiği olmuştur. Böylesi durumlarda ise o, vahiy tarafından uyarılmış, düzeltilmiştir. Allah-u Teala özellikle dini tebliğ alanına giren bir konuda hiçbir zaman peygamberini hata üzerine bırakmamıştır.¹⁰⁰

6. Akıl ve Nakil

Kur'an-ı Kerim'de akıl kelimesi kırk dokuz yerde geçmektedir. Bu ayetlerde akli kullanarak doğru düşünmenin önemi vurgulanmıştır. Kur'an terminolojisinde akıl bilgi edinmeye yarayan güç ve bu güç ile elde edilen bilgi şeklinde ifade edilir.¹⁰¹ Akıl, mümkün olanları tasnif edip onlardan mantıki sonuçlar çıkaran ve insana kıyas yapma gücü veren önemli bir vasıtaadır.¹⁰²

İslam düşünce geleneğinde akla verilen önem farklılık arz eder. Örneğin; Hadis taraftarları genel olarak usûlu'd-dinde akidelerin ve diğer esasların tespitinde, Hz. Peygamber, halifeleri ve ashabından herhangi bir rivayetin bulunmadığı konularda aklın ya da re'yin kullanılmasına karşı çıkmışlardır. Onların konuşmadığı bir konuyu konuşmayı yeni fikir ileri sürmeyi bid'at saymışlardır. Buna rağmen akıl ve re'ye müracaat etmek zorunda kaldıkları durumlar olmuştur. Örneğin; ayetlerin ya da hadislerin kendi görüşlerini destekleyecek biçimde yorumlanması, çelişik gibi görülen bazı hadislerin uzlaştırılması veya muhaliflerin ayet ve hadisler üzerinde yaptıkları kişisel ve akli te'villerine cevap verilmesi gibi durumlarda sınırlı da olsa, akli kullanmak zorunda kalmışlardır.¹⁰³

Mu'tezile kelâmcılarının ortaya çıkmasından sonra aklın tarifi ve mahiyeti ile ilgili asıl tartışmalar başlamıştır. Onlar akli insanın düşünce ve davranışlarına yön veren en önemli bilgi kaynağı olarak görürler.¹⁰⁴ Yaygın olan kanaate göre, İslam düşüncesinde akli en çok kullanan Mutezile'dir. Ancak, Maturidi'nin (853-944) Kitabü't-Tevhid'i incelendiğinde bu kanaatin yanlışlığı anlaşılabacaktır. Mutezili görüşlerde akla yapılan vurgu ve akli temellendirmeler, Kitabüt-Tevhid'dekilerin

¹⁰⁰Dilek Çalışkan, "Hz. Peygamberin Tercihlerine Dair Bazı Mülâhazalar", *Hadis Tetkikleri Dersleri*, 2010, 8: 165.

¹⁰¹el-İsfahâni, "Müfredât Elfâzi'l-Kur'an", 1032-1035.

¹⁰²Temel Yeşilyurt, "Bilgi Kuramı", *Kelam El Kitabı*, ed. Şaban Ali Düzgün, 3. Bs (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 311.

¹⁰³Sönmez Kutlu, *Selefilik'in Fikri Arka Planı İslam Düşüncesinde ilk Gelenekçiler*, 4. Bs (Ankara: Otto yayınevi, 2017), 187.

¹⁰⁴Yusuf Şevki Yavuz, "Akıl", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1989), 2: 242-246.

yanında oldukça zayıf kalmaktadır. Maturidi kelâmi problemlerin çözümünde akla ve istidlale çok büyük önem vermektedir. Maturidi, kelami görüşlerini ele aldığı bu eserinde bilgi kuramı (epistemoloji), ilahiyat, nübüvvet, ahiret, insan fiilleri, kaza ve kader, büyük günah meselesi, iman ve İslâm gibi konuları akli ve nakli temellendirmeler ışığında ortaya koymaktadır.¹⁰⁵

Akıl ve vahiy arasındaki ilişki Kelâm'ın en tartışmalı konularından biridir. Mutezile akli bir hüküm çıkarma aracı olarak değil hüküm kaynağı olarak görmektedir. Maturidi ise akli hüküm kaynağı olarak değil, hüküm çıkarma aracı olarak yani istinbat aygıtı olarak görmektedir.¹⁰⁶ Akıl kendi başına bağımsız bir bilgi kaynağı olmakla beraber, diğer bilgi elde etme yollarının da denetleyicisidir. Çeşitli kaynaklardan gelen bilgileri tasnif eder ve o bilgilerin güvenilirliği ile ilgili kararlar verir. Bu bilgilere dayanarak yeni bilgiler de üretir. Bilginin kaynakları duyu, haber ve akıldır.¹⁰⁷ Akâid konularını aklın ilkeleriyle teyit etmek de bid'at değil Kur'an'ın ilk emridir.¹⁰⁸

Hüsamettin Yıldırım telif ettiği tüm eserlerinde özellikle “fıtratı bozulmamış, sağduyulu, hüküm ve kararlarında doğruyu yanıltan, iyiyi kötünden ayıran akıl”¹⁰⁹ anlamında kullandığı selim aklın üzerinde durur. Ona göre bazı insanlar, sistemler, doktrinler akli görmezden gelir. Bazıları ise akli putlaştırır. Hem akli bilginin kaynağı olarak görür, hem de tüm problemlerin çözümünde onu kullanır. Kendisi bu konuda itidalli olan yolu takip etmeyi uygun bulur. Aklın köleleştirilmesine ne kadar karşı çıkıyorsa bir o kadar da putlaştırılmasına karşı çıkar. İnsanların akıllarını kullanmaları ve böylece her hususta taklit batağından kurtulmaları gerektiğinin üzerinde durur.

Yıldırım'a göre akıl, var edilişindeki maksadına uygun olarak sürekli bir şekilde kullanıldıkça, hayreti mucip gelişmeler kaydeder. Fakat vaktiyle kendi şahsında tecrübesini yapmamış olan kimseler bu hükmün doğruluğunu anlayamazlar. Çünkü bunu anlamak isteyen şahsın akli, uzun müddet taklit batağında âtil kalarak köretilmiştir. Aklın varlığı, gelişmesi belirli ölçü, mesnetlere ve kanunlara göre

¹⁰⁵Kutlu - Topaloğlu, *İmam Mâturîdî ve Maturidilik*, 32.

¹⁰⁶Yeşilyurt, “Bilgi Kuramı”, 281.

¹⁰⁷Mustafa Bozkurt, *Fahreddin Râzî'de Bilgi Teorisi*, 1. Bs (Ankara: Akçağ Yayınları, 2016), 177-182.

¹⁰⁸Yusuf Şevki Yavuz, “İslâm'da Yenilikçi Hareketin Başlaması ve Kelam İlmi” (İslâm, Gelenek Ve Yenilenme, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1996), 81.

¹⁰⁹Süleyman Hayri Bolay, “Akl-ı Selîm”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınevi, 1989), 2: 275-276.

ayarlanmıştır. Henüz tekamülünün başında iken muhatap olduğu basit problemlerden birçoğunu kolayca halledemeyen akıl, taklit batağına uzun müddet saplanmamak ve çeşitli mümâreseler yapmak şartıyla normal tekamülüne devam ederse, öyle bir an gelir ki başlangıçtaki tam aksine son derece muğlak problemleri dahi bir çırpıda çözerek kendini ve başkalarını hayretler içerisinde bırakabilir.

Aklı köreltilen kişi, ya his, hevâ ve heves gibi faktörlerin yahut aklı körelmemiş kimselerin himayesine sığır; onlar hüküm ve direktif verir. Bu da icraya kalkışır. Hem şark hem garpta bu zihniyet, asırlarca hüküm sürmüştür. Şarkta istisnalar dışında aynı zihniyet bugün de varlığını devam ettirirken Hristiyan garpta aklın köleliği 18. yy. dan itibaren kısmen son bulmuş, kısmen de efendi değiştirmiştir. Köleliği sona eren akıl, hurafelerin esaretinden kurtulmanın sarhoşluğuyla haddini aşarak, her meselenin halledilmesi için yegâne otorite kılığına bürünüp putlaşmıştır. Akıldan takatinin üstünde çok şeyler bekleyen bazı kimseler, umduklarını bulamamanın neticesi olarak efendilerini değiştirmek suretiyle, bu defa da materyalizmin esaretine girmişlerdir.¹¹⁰

Hüsametdin Yıldırım aklı daha çok ictihad ve taklitten kurtulma bağlamında ele alır.

7. İctihada Bakışı

Yıldırım'a göre İctihad; Akil baliğ Müslümanları, Allah'ın rızasını tabi kılmak şuurunu en küçük teferruatları bile içine alacak şekilde çevresini etkisini kapsamını genişletmek ve takviye etmek için Resûlullah (s.a.s.) tarafından tasvip edilmiş hüküm kaynağıdır.¹¹¹ İctihad, günlük hayatımızda vahye dayanmayan her bir teferruat için bahis konusudur.

Üstada göre ictihad terimi ilk zamandaki manasından uzaklaşmıştır. Resûlullah (s.a.s.) zamanındaki manası ile sonraki dönemde yaygın olarak kullanılan manaların birbirinden farklıdır. Miladi 9. Hicri 3.yy. da ictihad terimi serbestçe şahsi görüşün (re'yin) kullanılması şeklindeki eski anlamından ayrılmış kıyas ve sistematik ictihad

¹¹⁰Yıldırım, *Aklı Köleleştirenler ve Akı Putlaştıranlara Reddiye*, 12-15.

¹¹¹Hüsametdin Yıldırım, "İctihadın Varlığını Gerektiren Temel Sebep", *Değişim*, Temmuz 1998, 67.

yoluyla Kur'an, peygamberin sünneti ve icma'da doğru sonuçlar çıkarma (hüküm istinbat etme) şeklinde sınırlandırılmıştır.¹¹²

Çok çeşitli icthadlarda bulunulabilir. Bir icthad ne kadar basit olursa olsun icthad olmaktan menedilemez. Keza müctehid ünvanı da sadece çok zor icthadlar yapanlara tahsis olunamaz. Bununla beraber müctehidler arasında da derece farkı vardır. Her müctehidin üstünde daha iyi bir müctehid vardır. Bu şuna benzer; “sadece zor problemleri çözen matematikçidir.” demek doğru olmaz. İkisi de matematikçidir ama dereceleri eşit değildir.¹¹³ Allah-u Teala Kur'an'ı Kerim'de “her bilenin üstünde daha iyi bir bilen vardır”¹¹⁴ der.

Yıldırım önce kendisine göre akıllara hükmeden sahte otoritelerin din adına şimdiye kadar beyan ettikleri hükümlerden bazılarını sıralar daha sonra da yanlış olduğunu düşündüğü bu hükümleri bazı kaynaklardan yararlanarak akli ve nakli delillerle çürütmeye çalışır.

“Önüne gelen delilden hüküm çıkaracak durumda değildir. Sarf, nahiv, fesahat, belâgat, Usul-i fıkıh, Tefsir, Hadis ve sair ilimlere vakıf müctehitler bu işi yapabilirler.” iddiası Üstada göre, yanlıştır. Akıl hastaları, sabi ve akli köreltilmiş olanlar hariç kalplerinde maraz bulunmayan akli köreltilmeyen kimseler ümmi veya alim arasında hangi bilgi seviyesine sahip olursa olsun, delillerden ve Kur'an'dan hüküm çıkarabilirler. Bunun aksini iddia edenler, “Allah'ın apaçık ayetleriyle insanlara anlatamadığı hususları, biz alimler anlatabiliriz. Onun için doğrudan doğruya Kur'an'dan ilham alınamaz, ancak biz alimlerin Kur'an adına beyan ettiği hükümler, şerhler, tefsirlerden doğru ilham alınmak suretiyle, Kur'an'dan dolaylı olarak ilham almak gerekir.” dercesine çok acayip bir duruma düştüklerinin farkında bile olamamışlardır. Aynı zamanda Yüce Allah'ın “Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir

¹¹²Hüsamettin Yıldırım, “İctihad Ne Demektir?”, *Değişim*, Mart 1998, 49,50.

¹¹³Hüsamettin Yıldırım, “İctihad Nedir? 2”, *Değişim*, Nisan 1998, 53.

¹¹⁴ Hasan Basri Çantay, trc., *Kur'an-ı Hakim Ve Mealî Kerim* (İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1957), Yusuf 12/76.

bilen vardır.”¹¹⁵ “Muhakkak ki biz, aklınız ersin diye size ayetleri açıkça bildirdik.”¹¹⁶ mealindeki ilahi beyanlarını da zımnî inkâr etme durumuna düşebilirler.¹¹⁷

“Bu devirde müçtehit kalmamıştır. İctihad yapılamaz. Geçmiş müçtehitlerimiz ictihadı zaruri gösterecek halledilmemiş bir mesele de bırakmamışlardır.” iddiasını yalanlayan birçok delil vardır. Örneğin; Dr. Ali Arslan Aydın, şöyle diyor: “Kader meselesi, insan aklının aciz kaldığı, kühnünü idrak edemediği ve asla halledemeyeceği bir Kelâm meselesidir. Bu sebeple, ilahi bir sır olarak kıyamete kadar kalacaktır.”¹¹⁸ Yıldırım bu örnekten yola çıkarak halledilememiş daha bir çok konu olduğunu söylüyor. Ona göre, bazı hususların gerçek mahiyetini tam ve doğru olarak anlayabilmek için, aradan asırlar geçmesi, bu müddet zarfında o hususları anlamayı kolaylaştıracak yeni keşiflerin, sezgilerin, buluşların ve hadiselerin ortaya çıkarılması, tecrübelerin birbirini ikmal ve teyit eder şekilde çoğalması gerekir. Allah her şey için bir vakit tayin etmiştir. Örneğin; İmam Gazzâlî’nin (1058-1111) o devirde tecrübe ile elde etmek imkanından mahrum olduğu için, akılla idrak edilemeyeceği ve ilahi ilhamla bilineceğini kaydettiği astronomi ile tıp ilimleri; aradan asırlar geçmesi, bu müddet zarfında o hususları anlamayı kolaylaştıracak yeni keşiflerin, sezgilerin, buluşların ve hadiselerin ortaya çıkarılması, tecrübelerin biri birini doğrular ve tamamlar şekilde çoğalması, Yüce Allah tarafından takdir olunan vaktin gelmiş bulunması sebebiyle, bu gün artık akıl ötesi veya gayb diye telakki edilemez. Yıldırım’a göre, Gazzâlî’nin devrinde akılla idrak edilemeyen bazı haller manevi bir gözle idrake çalışılıyordu diye, bugün akılla anlaşılması mümkün olan durumları, Kur’an ayetlerini ve hadis-i şerifleri yine o zamanki gibi manevi bir gözle idrake çalışmak zorundayız şeklinde direktmenin ve bunu kabul etmeyenleri kafirlikle damgalamanın manası ve mesnedi; zulümden, taklit batağına saplanmaktan başka bir şey olamaz.¹¹⁹

“Hakkında daha evvel yapılmış ictihad bulunan bir husus için, önceki ictihadı tadil, tashih, ikmal veya reddederek yeni bir ictihad yapmak, ehl-i sünnete uygun bir

¹¹⁵ Yusuf 12/76

¹¹⁶ El-Hadid 57/17

¹¹⁷Yıldırım, *Aklı Köleleştirilenlere ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye*, 20.

¹¹⁸Ali Arslan Aydın, *İslam İnançları Ve Felsefesi (Tevhid ve Kelam)*, 2. Bs (Ankara: İrfan Yayınevi, 1968), 1: 165.

¹¹⁹Yıldırım, *Aklı Köleleştirilenlere ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye*, 31.

davranış değildir.”¹²⁰Bu iddia ile ilgili Üstat; hakkında daha evvel ictihad yapılmış bir husus için, önceki ictihadı tadil, tashih, ikmal veya reddederek yeni ictihad yapmanın her an mümkün olduğunu söylüyor. Böyle olmasa peygamber Efendimiz bizzat yaptığı ictihadlara ümmetinin uymasını istemesi gerektiğini ifade ediyor. Ona göre, eğer bu iddia doğru olsaydı kanamanın abdesti bozup bozmaması hususunda İmam Azam ile İmam Şafi’ den hangisi daha evvel içtihat yapmışsa, diğerinin yeni bir içtihat yapmayıp ilk içtihadı uyması gerekirdi.

“Müçtehitler Allah tarafından zamanın icabı, zahiri ve batini ilimlerle mücehhez olarak gönderilmişlerdir. Teftezâni (1312-1390) katıksız Hanefî olduğu gibi, Gazzâlî de Şafidir. Kendileri kurtuluşu kayıtsız şartsız bu mezheplere uymakta bulmuşlardır ve ümmete de bunu tavsiye etmişlerdir.” Hüsamettin Yıldırım’a göre geçmişte nice büyük alimlerin özellikle Gazzâlî’nin içtihat yapmak yerine İmam Maturidi (853-944), İmam Eş’ari (874-936) gibi müçtehitlere kayıtsız şartsız uymakta kurtuluşu bulduğu iddiasını tekzip edecek deliller mevcuttur. Gazzâlî’nin katıksız bir Şafii olduğu ve aklı akılla tükettikten sonra, “Aklın hudut noktasına vardım ve gördüm ki, onunla erişmek boş hayal. Peygamber ruh ve feyzine yapışmaktan ibaret her şey. Öyle yaptım ve kurtuldum. Peygamberlik tavrı, aklın ötesidir.”¹²¹ dediği isnadı hakkında Prof. Muhammed Ebu Zehra’nın (1898-1974), *İslam’da Siyasi ve İtikâdi Mezhepler Tarihi* adlı eserini kaynak olarak göstererek bu konuda şöyle diyor. “Gazzâlî, ne Ebu’l Hasan el-Eş’ari’ye ve ne de Ebu Mansur el-Maturidi’ye tabi olmuştur. Bilakis, o tabi ve taklitçi bir görüşle hareket yerine, tamamen hür ve araştırmacı bir görüşün sahibi olmuştur. Onlarla aynı görüşte oldukları konular var ise de muhalefet ettiği konular da vardır. Bu yüzden Eş’ari’nin taraftarlarından pek çoğu Gazzâlî’yi küfür ve zındıklıkla itham etmişlerdir. Yine Gazzâlî bu gibi ithamlara Faysal’ut- Tefrika beyne’l- İslam Ve’z- Zandaka isimli eserde gereken cevabı vermiştir.”¹²²Yıldırım, bu risaleden Gazzâlî’nin itikadi konulara, nasıl taklitten uzak bir görüşle baktığının rahatlıkla anlaşılacağını ifade etmektedir.

¹²⁰Yıldırım, *Aklı Köleleştirenler ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye*, 15-19.

¹²¹Ahmet Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, 1. Bs (İstanbul: Bid’atlarla Mücadele Yayınları, 1974), 186,187.

¹²²Muhammed Ebu Zehra, *İslam’da Siyasi ve itikadi Mezhepler Tarihi*, trc. Ethem Ruhî Fırlı (İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1970), 232-234.

Gazzâlî ictihad ve akıl hakkında kıblenin bulunması ve doğru tayin edilmesi konusunu örnek veriyor. Konuyla ilgili şüpheye düşülmesi durumunda kendisine muhalefet eden bir kimse olsa bile kendi içtihadına uyması gerekir, diyor. Aynı mesele hakkında kendi içtihadı da dahil olmak üzere birkaç içtihadın bulunması halinde de delilleri ve doğruları bakımından en tatminkâr olanıyla amel etmek gerektiğine inanıyor. Mezhepler için de durumun böyle olduğunu kaydediyor. Ona göre halkın ictihada başvurması bir zarurettir. Çünkü peygamberler, imamlar bilgileri olmakla beraber bazen hata ederler. Peygamberler bile bu gibi içtihadi meselelerde yanılmaktan kurtulamazlarsa yanılmamak bizden nasıl beklenebilir?¹²³ “Şehristani’ye (1086-1158) göre de iki müctehid ictihad etse ve vardıkları sonuç birbirlerinin aksi yönünde olsa da bunlardan birinin diğerini taklid etmesi caiz değildir. Avamdan olan bir kişinin müctehidi taklid etmesi gerekir.¹²⁴

Yıldırım tüm bu delilleri ortaya çıkardıktan sonra durumu şöyle özetliyor. Anlaşılmış oluyor ki Gazzâlî Yüce Allah’ın insana bahsettiği en büyük nimetlerden biri olan akli küçümsemiyor; sadece aklın da ötesinde bulunan ve akılla idraki mümkün olmayan şeylerin var olduğuna, anlaşılmayan bir şeyin tasdik edilemeyeceğine inanıyor. İdrak edilemeyen şeylerde de taklidin değil araştırma ve her birinin ahvaline uygun tecrübeler edinmenin lüzumuna dikkati çekiyor.

“İmamı Azam (699-767), İmamı Şâfi (767-820), Hanbeli (780-855), Buhari (810-870), Gazzâlî (1058-1111), Mâturidî (853-944), Eş’ari (874-936), gibi alimlerden, müçtehitlerden, müfessirlerden daha iyi alim, müçtehit, müfessir gelemmez.” İddiası ele alındığında ise Yıldırım şöyle bir açıklama getiriyor. “Allah Teâlâ her şeyi yaratmaya kadirdir. Yeni peygamber ve kitap göndermeyeceğini açık ayetlerle bize bildirmiştir. Fakat falanca alim, müçtehit, müfessirden daha iyisini göndermeyeceğine dair söz vermemiştir. Ve bu alimlerden daha üstün olan kimseleri yaratmaya da kadirdir.”¹²⁵

“Din alimi olmayan hiçbir kimsenin Kur’an’dan hüküm çıkarmağa salahiyeti yoktur. Eğer insan “Ben Kur’an-ı aklımla tefsir ederim” dese de tefsiri, Beyzâvî (1189-

¹²³Ebû Hâmid Gazzâlî, *Munkızu Min-Ed Dalal* (İstanbul: Çağaloğlu Yayınevi, 1963), 53-99.

¹²⁴Şehristânî, *Milel ve Nihal Dinler, Mezhepler ve Felsefi Sistemler Tarihi*, 180.

¹²⁵Yıldırım, *Aklı Köleleştirenler ve Akli Putlaştıranlara Reddiye*, 23,24.

1286) tefsirinin aynısı olsa, yine küfürdedir.”¹²⁶ Yıldırım’a göre bu iddia da yanlıştır. Çünkü akli putlaştıran Rönesans Avrupa’sının bazı filozoflarının, Allah’ı ve onun insanlar için bildirdiği dini inkâr etmiş olmaları, Kur’an ayetlerini akılla tefsire kalkışacak her ferdin küfre gideceğine delil olamaz. Taklitçilerin köreltilmiş akıllarına ters düştüğü için inkara sapmamak şartıyla, tefsirinde akıl ötesi bir gözle idrake ve tasdike çalışmaktan başka salim bir yol bulamadıkları pek çok ayetlerden bir tanesini örnek olmak üzere akılla tefsirini Hüsamettin Yıldırım yapmıştır: “Allah kime hidayet ederse o, doğru yolu bulmuştur. Kimi de saptırırsa, onlar en büyük zarara uğrayanların ta kendileridir.”¹²⁷“Onlar sana bir misal getirmeğe dursunlar, biz sana hakkı ve tefsirin daha güzelini getirdik.”¹²⁸ Bakınız, nasıl? Yüce Allah, Ayet-i Kerime’de mealen buyuruyor ki: “Onlara Allah zulmetmedi. Fakat kendileri, kendilerine zulmediyorlar.”¹²⁹ Allah zulmedici olmadığına göre, demek ki Allah’ın bir kimseyi saptırması, zalim bir diktatörün başı boş keyfi bir davranışına benzetilemez. O halde nasıl olur? Bunun cevabını, Allah-u Teala Kur’an-ı Kerim’de mealen şöyle veriyor: “İşte onlar (Haktan) sapıp eğrildikleri zaman, Allah da onların kalplerini (hidayetten) döndürdü.”¹³⁰ Keza bir başka ayette mealen: “Bir kavim, kendilerindeki (güzel hal ve ahlak)’ı değiştirip bozuncaya kadar, Allah şüphesiz ki onun (halini) değiştirip bozmaz.”¹³¹ Allah’ın bir kimseye hidayet edip doğru yolu buldurması da bazı âmirlerin ya neye benzer ve nasıl olur? Bu sorunun cevabını da Yüce Allah farklı ayetlerde: “İman edip de iyi işler yapanlara gelince biz onları altlarından ırmaklar akan cennetlere- içlerinde temelli kalıcı oldukları halde- sokacağız.”¹³², “O takva sahipleri ki onlar gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de (Allah yolunda) harcarlar. (O takva sahipleri ki Habibim) onlar sana indirilene de senden evvel indirilenlere de inanırlar. İşte onlar Rablerinden (gelen) Hidayetin tam üzerindedirler.”¹³³, “Mallarını (Allah yolunda) harcayıp da sonra o harcadıklarının arkasından bir başa kakış ve bir eziyet takip katmayanlar (yok mu?) Onların Rableri yanında mükafatları vardır. Onlara

¹²⁶Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, 186-187.

¹²⁷ el-A’raf 7/178

¹²⁸ el-Furkan 25/33

¹²⁹ Âl-i İmran 3/117

¹³⁰ es-Saff 61/5

¹³¹ er-Ra’d 13/11

¹³² en-Nisâ 4/122

¹³³ el-Bakara 2/3,4,5

hiçbir korku yoktur, onlar mahzun da olacak değillerdir...”¹³⁴ şeklinde bildiriyor. Buraya kadar yapılan açıklamalardan olduğu kadar, bizzat Yüce Allah’ın bildirdiğinden de anlaşılıyor ki, hakikatleri iyice bilmek isteyenlere Allah ayetlerini apaçık göstermiştir.¹³⁵

Hüsamettin Yıldırım bu tefsiri yaptıktan sonra şöyle devam ediyor. “Dinin sahte otoritelerine soruyorum: Hani Kur’an’ı Kerim’in ayetlerini her şahıs istese de anlayamaz ve ondan hüküm çıkaramazdı. Allah’a iftira etmekten utanmıyor musunuz? Kur’an-ı Kerim’de Alah-u Teâla “Allah size-şâşırsınız diye- (dininizin hükümlerini) açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”¹³⁶, “Allah günahkarların hoşuna gitmese de hakkın hak olduğunu kelimeleriyle ispat eder.”¹³⁷, “Sakın bilmezlerin yoluna sapmayın.”¹³⁸, “Onlara- Allah’ın indirdiğine ve peygambere gelin denildiği zaman - atalarımızı üstünde bulduğumuz şeyler bize yeter- dediler, ya ataları hiçbir şey bilmiyorlar ve doğru yola girmiyorlar idiyse Ey iman edenler, siz nefislerinizi (ıslah etmeye) bakın. Kendiniz doğru yolu bulunca, sapanlar size zarar vermez.”¹³⁹ diye hatırlatıyor. Buna ek olarak başka ayetlerle de “Eğer biz onu yabancı (dilden) bir Kur’an yapsaydık muhakkak ki ayetleri açıklanmalı değil miydi? Araba mensup (bir muhataba) Arapça olmayan bir Kur’an mı? diyeceklerdi.”¹⁴⁰ şeklinde bildirerek kaçamak yollara sapacak kimselerin bahanelerine de işaret ediliyor.¹⁴¹

Üstada göre, bu ve buna benzer hükümlerin manalarındaki bazı nüans farkları hariç, geriye kalanların yanlışlığını anlayabilmek için alim olmaya lüzum yoktur.

7.1. Hüsamettin Yıldırım’a Göre İctihadın Şartları

Her selim akıl sahibi, Allah rızası bakımından kendini mutmain etmeğe elverişli olduğu ölçüde, başkalarının tecrübelerinden faydalanmakta gücü dahilinde mükelleftir. Yıldırım’a göre tabi ki ictihadın şartları vardır. Olmadığını söylemek ahmaklıktır. Lakin her bir mesele ve hadise için aynı ictihad şartlarının göz önünde tutulmasını ve her bir

¹³⁴ el-Bakara 2/262

¹³⁵ el-Bakara 2/118

¹³⁶ En-Nisa 4/176

¹³⁷ Yunus 10/82

¹³⁸ Yunus 10/89

¹³⁹ El-Maide 5/104,105

¹⁴⁰ Fussilet 41/44

¹⁴¹ Yıldırım, *Aklı Köleleştirilenlere ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye*, 31-33

müctehidin tamamen aynı vasıflara istisnasız sahip olmasını ilahi bir kanun imişçesine iddiaya kalkışmak da şeddeli ahmaklıktır.

Tarihsel süreç içerisinde İslam alimleri icthad yapılabilmesi için birçok şart ortaya koymuştur. Bu şartların her maddesi sanki Allah tarafından nazil edilmiş birer ayet yahut Resûlullah'dan (s.a.s.) sadır olmuş birer sünneti nebevi imişçesine kabul ettirmeye çalışılmıştır. Yıldırım'a göre, Allah kendi hükümlerini dahi, insanlara zorla kabul ettirmeyi uygun bulmazken bu yapılanlar idrak kötürümlüğüdür.

Arapçanın cahili olmak ya da tamamen ümmi olmak bile, bazı konularda icthad yapmayı imkânsız kılan bir engel değildir. Arapçayı anadili olarak mükemmel surette konuşmak ve yazabilmek da icthad yapmak için yeterli değildir. Nitekim Ebu Cehil'in de anadili Arapça idi; fakat kendisi müctehid değildir.¹⁴²

Hüsamettin Yıldırım'a göre;

1-Basit veya az çok karışık hangi mesele, hadise ve gaye icthad bahis konusu yapılırsa yapılsın, birtakım şartlara ve esaslara riayet etmek suretiyle gösterilen cehd; gelişi güzel hareket etmeğe kıyasla, insanı hedefine daha çabuk ve en az zararla kavuşturur.

2-İctihadı gerektiren her bir mesele ve hadisede riayet edilmesi lüzumlu olan şartlar ve esaslar, onların özel karakterlerine göre değişik sayıda ve başka başka olabileceği gibi, bir kısmında bazı şartların ve esasların müşterek olması da mümkündür. Hangi hadise ve meseleler için ne gibi şartlara ve esaslara riayet edilmesi gerektiğini Kur'an-ı Kerim'e ve Sünnet-i Resûlullah'a (s.a.s.) uygunluk gösteren salim akıl sahipleri takdir eder.

3-İctihad şartları ve esasları hiçbir zaman Allah'tan nazil olmuş birer ayet veya Resûlullah (s.a.s.) da sadır olmuş birer sünnet'i nebevi derecesine çıkarılamaz.

4-Bir kimsenin gerçekten müctehid olup olmadığını, sözde alim veya cahil mukallidler asla idrak edemezler. Bir müctehidi, ancak diğer bir müctehid takdir edebilir.¹⁴³

Yıldırım, sayfalarca icthadın kurallarını, silsilesini reddettiğini, bu olayın belirli bir zümreye ait olmadığını, ifade etmektedir. Çözüm olarak Salim akıl sahibi herkesin

¹⁴² Yıldırım, *Aklı Köleleştirenler ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye*, 66.

¹⁴³ Yıldırım, *Aklı Köleleştirenler ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye*, 67.

ictihad yapabileceğini söylüyor. Ama “salim akıl” derken tam olarak neyi kastediyor? Usule, metoda, kurala bağlı olmayan ictihadlar yapınca herkes kendi içtihadına mı uyacak. O zaman ümmet arasında ihtilaflar çoğalmayacak mı? İctihad araştırmacı bir role mi bürünür? Sorularını sormaktan kendimizi alamıyoruz. Kanaatimizce usul, bilgi altyapısı, kavramlara hakimiyet olmadan ictihad olmaz.

7.2. Dini Tebliğ Davasında Mukallid Zihniyetin Sebep Olduğu Din Aleyhtarlığı

Kişi Kelâm ilmiyle dinde taklitten kurtulur. Bu ilme akli ve nakli delillerle bilemeyenlerin taklide başvurmaktan başka çarelerinin olmadığını, bu durumda taklidin her ne kadar Maturidi ekolüne göre caiz olmasına karşılık, Hüsamettin Yıldırım bu noktada Mutezile’ye yakın bir duruş sergilemektedir. Mutezile’ye göre taklit caiz değildir. Yıldırım, taklid konusunda tavrı ile aslında katı mezhep taassubunda olmadığını da göstermektedir.

Bilgi sahibi olmak ve zihinsel süreçleri çalıştırarak, aklederek inanmak, insanın en ayırt edici özelliklerindendir. İnanç, zihinsel süreçlerden geçerek gerçekleştiği için psikolojik bir bağlılığın ötesinde bilgi temelli bir akletme sürecinin sonunda ortaya çıkar.¹⁴⁴

Maturidiler ne kadar taklide caiz dese de uyarmayı da ihmal etmez. Taklit yoluyla inanan bir kimsenin imanının, her an tehlikede olduğunu ve diğer din mensupları tarafından doğru yoldan saptırılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu söyleyerek asıl imanın güzelliğini ve hakikatini kişinin kendi aklıyla ve düşüncesiyle bildiği iman olduğu, böyle bir imanın hiç kimse tarafından saptırılamayacağını ileri sürer.¹⁴⁵

Hüsamettin Yıldırım ise duruma farklı bir pencereden bakar. Ona göre, alimlerin gölgesine sığınıp aralarındaki görüş ayrılıklarını işlerine geldiği gibi anlayıp, nefsi arzuları için dini, asırlardan beri şahsi nüfus ve tahakküm aleti olarak kullanıp dine karşı antipati uyandıran gafillere hadlerini bildirmek zamanı gelmiştir.

¹⁴⁴Düzgün, *Dini Anlama Kılavuzu*, 115.

¹⁴⁵Kutlu - Topaloğlu, *İmam Mâturîdî ve Maturidilik*, 57,58.

Yıldırım’a göre asırlardan beri Müslümanların başına gelen musibetler; kendi hataları ve kötü zihniyetlerinin acı neticesidir. Üstadın kavline göre amel etmeyi, din adına adete bir emrivaki haline getiren ve bunu cemiyette birkaç asırdan beri muazzam bir kitlenin malı yapmakta muvaffak olan taklitçi tekелci zihniyet, geçmişte ve halihazırda şahit olunan şu acı neticelerden dolayı tarihin gelip geçmiş ve halen de devam eden en büyük cinayet müsebbibi olmak suçundan kurtulamayacaktır:

1-İyi niyetli kimselerin yönettiği çetrefil sualleri, sual sahibini kötü niyetli olmak ve dini inançları zayıflamağa çalışmak gerekçesi ve küfür ithamlarıyla ters yüz ederek, bu gibi dimağlarda dine karşı bir daha izalesi imkansızlaşan marazi şüphe ve antipatilerin doğmasını, cemiyette şahit olunan kötü misallerle de takviye edilip kökleşmesini kolaylaştırmak,

2-Hem din taraftarlarının hem de din aleyhtarlarının nazarında yegâne salâhiyetli otoritenin muhakkik akıl ile bu gibi akıl sahiplerine hitap eden Kur’an-ı Kerim olduğunu unutturmağa çalışarak, bunların yerine üstat, şeyh, hacı, hoca ünvanlı şahıslardan işlerine gelen zihniyettekilerin beyan ve davranışlarını ikameye muvaffak olmak,

3-Dini kötülemek niyetinde olanlarca, Kur’an’daki hükümler yerine hatadan münezzehten olmayan üstadın, şeyhin, hacı ve hocanın, beyan ve davranışlarının en muteber delil ve kıtas yapılmasına fırsat hazırlamak,

4-Seneler geçtikçe, dinden nefret edenlerin nüfus ve nüfusunu artırmayı körükleyerek, günün birinde “Garplılaşmak” adı altında sahneye çıkıp bu milletin manevi hayatını baltalamağa teşebbüs ve azmedenlerin gayelerine ulaşmalarını kolaylaştırmak,

5-Bilhassa bugünkü gençlerin, başka sebeplerle de takviye olunarak zihinlerinde, vicdanlarında, kalplerinde derin akisler yapan din adına karşılaştıkları bazı beyan ve davranışlar karşısında, Alman Şairi Goethe’yi tekzip edercesine: “- Eğer, İslamiyet bu ise, kafir olmayı tercih ederim.” kanaatini izhar etmelerine sebep olmak,

6-Müslümanların birbirlerine karşı itimadının sarsılmasına sebep olmak,

Hüsamettin Yıldırım’a göre Yüce Allah akıllarını kullanmayanları cezalandırır. O, Kur’an-ı Kerim’de aklını kullanmayanların nasıl cezalandırılacakları ile ilgili; “O,

akıllarını iyi kullanmazlarsa murdarlık (azap) verir.”¹⁴⁶, “Kendi aralarındaki savaşlar ise çetindir. Sen onları derli toplu sanırsın. Halbuki kalpleri darmadağındır. Bunun sebebi şudur: Çünkü onlar akıllarını kullanmaz bir kavimdir.”¹⁴⁷, “Size çarpan her musibet, kendi ellerinizin (ihtiyarınızın) işleyip kazandığı (günahlar) yüzündendir.”¹⁴⁸ ayetlerini nazara vermektedir. Yıldırım, Yüce Allah’ın yalan söylemeyeceğini, bu yüzden ikazlara kulak verilmesi gerektiğini, Müslümanların önce kendi kendilerini ıslah etmeleri, sonra gayrimüslimlerle mücadele etmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü Yıldırım’a göre birçok genç veya yaşlı dimağların dinden nefret etmelerine ve gayrimüslimler safına katılmalarına sebep, Müslümanların mukallit zihniyetli sahte otoriteleri olduğu gibi, başkalarına telkin ettiği dini vecibelere kendi nefislerini itaat ettirmekten aciz olanların telkinleridir. Bu telkinler müspet tesir yerine istihza ve menfî tesir yapmaktan başka bir sonuç vermemektedir. Her önüne gelene dini tebliğ, gelişigüzel yapıldığında da dine karşı husumet körüklenmiş olmaktadır. Dini tebliğ yapmak isteyen bir Müslüman, muhatabının çeşitli hallerini iyice bilmek, sonra da bu bilgilere göre en tesirli ve müspet netice elde ettirmesi muhtemel olan usulle dini anlatmak zorundadır. Allah-u Teâlâ “Onlarla mücadeleni, en güzel metot hangisi ise, onunla yap.”¹⁴⁹ buyuruyor. Demek oluyor ki, dini tebliğin yapılması Müslümanı bu hususta mes’uliyetten kurtaramıyor, aynı zamanda tebliğin en güzel metotla yapılması da gerekiyor. Sonuç olarak ona göre bu ilahi ikaza, istisnalar dışında Müslümanların birkaç asırdan beri fiilen riayet etmemesi din aleyhtarlığını yaygınlaştırmıştır.

Hüsametdin Yıldırım’a göre taklitçi zihniyet yüzünden dinde reform isteyenler ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak dinin sahte otoritelerinde de dinde reform fobisi oluştuğunu ifade etmiştir. Yıldırım’a göre dinde reform fobisi içinde olanlar, dinde reform yapılmasını samimiyetle arzu edenlerin tahrikçisi ve baş müsebbibidirler. Bunu idrak edecek yerde, kör taklitçi zihniyetleriyle mücadeleye girişenleri de dinde reformcular ithamıyla tez elden saf dışı yapmak gafletine düşmektedirler. Yıldırım’a

¹⁴⁶ Yunus 10/100

¹⁴⁷ Haşr 59/14

¹⁴⁸ Eş-Şûrâ 42/30

¹⁴⁹ En-Nahl 16/125

göre dinin sahibi insan olmadığından Dinde reform da yapamaz. Dinin sahibi Allah'tır. Allah ise bu dini ikmal ettiğini, Kur'an'ı Kerim'de açık ayetiyle bildirmiştir.¹⁵⁰

8. Müslümanların İhtilafları ve Bunlara Hüsamet'in Yıldırım'ın Çözüm Önerileri

Sözlükte geride kalmak ve biri diğerinin yerine geçmek anlamındaki half kökünden türeyen ihtilaf, mastar ve isim olarak “bir şeyin diğer bir şeyin peşinden gelmesi, gidip gelmek, ayrı görüşe sahip olmak, çekişmek, karşı gelmek, eşit olmamak, görüş ayrılığı, anlaşmazlık” gibi manalara gelir kısaca bir meselede ayrı ayrı görüşlerin ortaya çıkması demektir. Kur'an'da bir çok yerde geçen kelime hadislerde de aynı anlamlarda kullanılmıştır.¹⁵¹ Hüsamet'in Yıldırım'a göre ihtilaf: Fertlerin ve cemiyetlerin kendi iradeleriyle bizzat değiştirebilmek imkanına sahip oldukları tercihli hallerde, aynı meselenin veya hadisenin bir noktası yahut bütün yönleri üzerinde kalpleri mutmain eden güvenilir haberlerle, sıhhatli bir mantığa bağlı olarak doğru sonuçlara götürecek sebeplerin, delillerin ve sistemli izahların uygun ve yeterli olup olmaması bakımından farklı görüşleri ve inançları aynı şartlar altında samimiyetle benimseyerek ileri sürmelerinden ortaya çıkan ayrılığa denir.¹⁵²

Hüsamet'in Yıldırım'a göre ihtilaflı meselelere dokunmamak çok yanlıştır. İhtilaflı meseleleri açıklamak ne kadar büyük bir problem olsa da açmayıp üstünü örtmek ya da görmezden gelmek daha büyük ve önemli problemlere yol açmaktadır. Şöyle ki;

1-Bir konu hakkında düşünmek yasaksa insanlar bu konuyu düşünme konusunda daha da istekli hale geliyorlar.

2-Şüpheler arttıkça ve bu şüphelere çözüm bulamadıkça ilerleyen vakitlerde bu topyekûn bir inkara yol açıyor.

3-İhtilaflı meselenin çözümü geciktikçe sonradan çıkan değişik görüş ve fikirlerle daha da karmaşık hale geliyor.

¹⁵⁰Yıldırım, *Aklı Köleleştirenler ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye*, 41-44.

¹⁵¹ Şükrü Özen, “İhtilaf”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 21: 565-568.

¹⁵² Hüsamet'in Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1. Bs (Konya: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1984), 1: 78.

4-Bu ihtilafları bilen, düşünen ve kendi kafasında mutmain olduğu bir çözüm üretemeyen insan için ibadetler bir angarya haline alıyor.

5-Tüm bu davranışlar gayrimüslimlerin art niyetlileri için birer malzeme teşkil ediyor.¹⁵³

Yıldırım'a göre, tüm bu meselelere çözüm üretilmezse ve üretmeye çalışan insanları çeşitli iftira, tahrik, desiselerle yıpratmaya çalışırlarsa bu meseleler Müslümanlardan intikam almaya devam edeceklerdir.

8.1.İslam Aleminde Şöhret Kazanmış İhtilaflar

İslam aleminde başlangıcından bugüne kadar çeşitli konularda farklı yönlerden irili ufaklı pek çok ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Bunların hepsi, Müslümanlar için aynı derecede önemli olmadığından, bazıları kitap sayfaları üzerinde unutulmaya terk edilmiştir; bir kısmı da öncekilerin aksine, avam tabakasına kadar yayılıp nesilden nesle sözlü olarak nakledilmek suretiyle varlığını her fırsatta göstermek bakımından şöhret kazanmıştır. Müslümanların hafızasında daima canlı kalmak suretiyle şöhret kazanmış olan başlıca ihtilaflar, şunlardır:

1-Kader hakkındaki ihtilaflar.

2-Miraç hakkındaki ihtilaflar.

3-Mezheplerin varlığı, sayısı ve hangisinin hak mezhep olduğu hakkındaki ihtilaflar.

4-Ayet ve hadis gibi nakil, haber ve hükümleri ile akıl arasında mantıken uyum sağlanıp sağlanmayacağı hakkındaki ihtilaflar.

5-Evliyanın ve bunlardan bazıları tarafından gösterilmesi muhtemel keşf-ü kerametın mahiyeti ile gaybı Allahtan başka kimsenin bilemeyeceği hükmünün nasıl telif edileceği hakkındaki ihtilaflar.

6- İslam fıkhnının ve nizamının kaynağı hakkındaki ihtilaflardır.

7-Deccal ve Mehdi hakkındaki ihtilaflar.

8-Asrın Müceddidi hakkındaki ihtilaflar.

¹⁵³ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 6.

9-Hilafet Müessesesi hakkındaki ihtilaflar.

10- “Kimler, İslam adına konuşmaya ve fikirler beyan etmeye ehildirler?” konusu hakkındaki ihtilaflar.¹⁵⁴

Yukarıda sayılan ihtilafların birkaçı hariç tamamı Hz. Peygamberin vefatından sonra ortaya çıkan dini ve siyasi ihtilaflardır. Zaman içerisinde bu ihtilaflar üzerinde yapılan tartışma ve yorumlar daha sonra sistematik hale gelen Kelam ilminin bir nevi habercisidir.

8.2. Müslümanların İhtilaf Sebepleri ve Çözüm Önerileri Nelerdir?

İhtilafta temel sebep Müslümanların Allah tarafından imtihan edilmesi için gereken çok çeşitli şartlar ve değişik imkanlarla kuşatılarak, irili-ufaklı, önemli-önemsiz pek farklı meseleler ve hadiselerde daima muhatap ettirilmesidir. Diğer sebepler bu temel sebebin kuvveden fiile çıkmasını sağlayan ve mesuliyetin Müslümanlar arasında paylaştırılmasını mümkün kılan birer vesiledir.¹⁵⁵

Hüsamettin Yıldırım’a göre Müslümanların tarihi o şekilde yazılmalıdır ki; Kur’an ihtilaflarının kaynağı ve tarihi seyri, hadis ihtilaflarının kaynağı ve tarihi seyri, ictihad meselesinin kaynağı ve tarihi seyri, ölçüler ve deliller kaynağı ve tarihi seyri, fıkıhın kaynağı ve tarihi seyri ile fıkıh ihtilaflarının kaynağı ve tarihi seyri, mezheplerin kaynağı ve tarihi seyri ile Ehli sünnet- Şia ayrılığı, mezhep taassubu, kıyas ihtilaflarının kaynağı ve tarihi seyri, İcma ihtilaflarının kaynağı ve tarihi seyri, akıl-nakil çatışmasının başlangıcı tarihi seyri, Kelâm, Tefsir, Tasavvuf’un kaynağı ve ihtilaflarının tarihi seyri, tekke ve tarikatlar bunlardaki mezheplerin ihtilaflarının kaynağı ve tarihi seyri nasıl başlayıp bu güne kadar nasıl geldiği; olaylarla beraber aktörleriyle beraber, sebep ve neticeleriyle beraber, etki ve tepkileriyle beraber, aslına uygun bir şekilde adım adım takip edilebilsin.¹⁵⁶

Hüsamettin Yıldırım’a göre ihtilaf, samimi Müslümanın heva ve hevesine yahut gayri meşru art niyetine yönelik bir iradenin eseri olmamalıdır. Ancak ve ancak, Allah’ın rızasını kazanmak hususundaki samimiyet, ciddiyet ve titizliğin kaçınılmaz bir

¹⁵⁴ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 169,170.

¹⁵⁵ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 96.

¹⁵⁶ Hüsamettin Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1. Bs (İstanbul: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1988), 2: 12-14.

neticesinde gayri ihtiyari olarak meydana gelebilmelidir. Bu şekilde vaki olan ihtilaflar da rahmet vesilesi yapılmalıdır.¹⁵⁷

Hüsamettin Yıldırım; birçok alim, düşünür, mütefekkirin üzerine düşündüğü yazıp çizdiği ihtilafların rahmet olması nasıl mümkündür? Sorusuna da cevap aramıştır. Ona göre ihtilaflar şu şekilde rahmetle neticelenebilir:

1-Meselenin her cephesini en ehil temsilcisi kat'i ve sıhhatli delilleriyle, dinleyicilere en güzel şekilde anlatır. Meselenin her noktasını, ehlinden dinleyip mutmain olmak; bir rahmettir.

2-Yalnız başına iken her ferdin aynı mesele de aklına gelmeyen çeşitli yönleri başkalarında topluca öğrenmek fırsatını kazanması mümkündür. Böylece dar görüşlülükten uzaklaşmak, diğer bir rahmettir.

3-Taraflardan her biri; kendi hatalarını, noksanlıklarını görüp düzeltmek ve tamamlamak imkanına kavuşur. Bu suretle birtakım zararlardan kurtulmak başka bir rahmettir.

4-Başkalarının dalaletten ve zararlardan kurtulmasına vesile olanların duyacağı kalp huzuru ile beraber, Allah katında alacakları mükafat; yine rahmettir.

5-Meseleyi her yönüyle tam olarak anlayıp mutmain olan kimselerin hissedeceği gönül rahatlığı, daha başka bir rahmettir.

6-Meseleyi bütünüyle anlamakta ittifak eden fertlerin o hususta amel bakımından da birbirleriyle yardımlaşmaları, ortak gayeye ulaşmak için iş birliği yapmaları; yine rahmetten başka bir şey değildir.

7-Aynı mesele için değişik meşru hükümlerin varlığı tarihin hangi asrında ve kâinatın her neresinde yaşarsa yaşasın, Müslüman ferdin içinde olduğu şartlar ve imkanlar karşısında takatinin dışına çıkmadan her mesele ve hadise hakkında ruhsat ve azimet, fetva ve takva bakımından en uygun davranışı seçmek fırsatını verir. Böylece insanlığın kıyamete kadar karşılaşması muhtemel her meselesine İslamiyet'in hal çare

¹⁵⁷ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1988, 2: 115.

sunmak kudret ve elastikiyetin de olduğu, salim akıl sahiplerinin idrakinde bütün haşmet ve canlılığıyla tecessüm eder, bu da rahmettir.¹⁵⁸

Yedi ayrı maddede ihtilafların rahmet olduğunu söylemiş lakin bir realiteyi de göz ardı etmemiştir. Üstada göre Müslümanların ihtilafları ne yazık ki tarih boyunca rahmet olamamıştır. Bu konuda en çok “alim kılıklı cahil dedikoducular” dediğı her devirde ortaya çıkan kendilerine körü körüne itaat eden yüzlerde Müslümanı zahiren Allah’ın rızasına, hakikatte ise kendisinin ve üç-beş kişinin hevâ ve hevesine tabi kılan insanları baş müsebbip olarak görmektedir.¹⁵⁹ Ayrıca burada Arapçayı putlaştıranlara da ayrı bir parantez açmıştır. Salim akıl sahibi kişinin sırf Arapçayı bilmiyor diye nice doğru hükümlerin tespitinden kendilerini men edemeyeceklerini söylemektedir.¹⁶⁰ Yine İslam’da tefrikaların çoğalmasının sebeplerinden bir diğeri olarak da birbirleriyle çekişen ve karşılıklı aleyhte propaganda yapan zihniyetteki alim- ulemaların olduğunu söylemektedir. Ona göre, birbirine husumet besleyen alim temsilcilerinden dini öğrenmeye çalışan halk; dedikoduya, muhakemesiz hazır bilgiye ve fetvalara bağlanmıştır. Böylece ezberci ve taklitçi bir zihniyetin aile ocağında ve medreselerde bütün haşmetiyle asırlarca devam etmesi, yeni nesillerde hür düşünce ve muhakemeye imkân bırakmamıştır¹⁶¹

İhtilafların hal çareleri için öncelikle bakış açısının doğru ayarlanması gerekmektedir. “Her mesele için yalnız bir tane en uygun ve doğru hal çaresi olabilir” kanaati yanlış olmasa bile her meseleye taraf olan muhatapların içinde bulundukları şartlar, sahip oldukları imkanlar, takatleri dahilinde olan haller ile ruhsat ve azimet, fetva ve takva derecelerinden hangisini kendi rızalarıyla tercih etmek durumunda olduklarını hesaba katmaksızın mücerret bir şekilde dikkate alındığı için, yanlış neticeler doğmasına sebep olabilmektedir.¹⁶²

Üstat ihtilafa hal çare olarak “Eşit şartlar altında bulunan, eşit imkanlara sahip olan ve aynı zamanda takatleri dahilinde ifası mümkün halleri eşit olan muhataplar için; her mesele hakkında ruhsat ve azimet, fetva ve takva sınırları içinde kalan her ayrı

¹⁵⁸ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 98,99.

¹⁵⁹ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 101.

¹⁶⁰ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 108.

¹⁶¹ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 104.

¹⁶² Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 116.

derece için yalnız bir tane en uygun ve doğru hal çaresi vardır.” mantığı ile hareket edilmesi gerektiğini söylüyor. Ona göre bu mantıkla hareket etmekle de iş bitmiyor. Doğru olarak bilinen bir şeyi heva, heves, şan, şöhret, makam, işine öyle gelmesi, kişisel husumet vb. sebeplerden ötürü değiştirmemek gerekir.¹⁶³

Ayrıca Yıldırım, ihtilafların rahmet vesilesi yapılmamasının Müslümanlara top yekûn bir maliyeti olduğundan bahsetmektedir. İslam cemaatinin sen ben kavgalarıyla, ilmi, fikri, bedeni, mali güçleri bütün insanlığın hayrına hizmet etmesi gerekirken: Üstat, şeyh, mürşid-i kâmil, seyyid, ulema... gibi zatların diğer zatlara karşı hakimiyetini sağlamak gayesine tahsis edilmiştir. Böylece “İslam cemaati” sadece bir isimden ibaret hale gelmiştir.

İhtilafların rahmet vesilesi yapılmamasının bir diğer neticesi ise ilmi ve takvasıyla gerçekten liyakatli alimler bugün mevcut olsa da onları tanımayı ikaz ve irşatlarından faydalanmayı mümkün kılan bir itimat duygusunu Müslümanlarda kalmasına imkân bırakmamış olmasıdır.¹⁶⁴

Bir başka netice ise iç çekişmeler yüzünden dünyaya hükmetmek ve medeniyet meşalesini taşımak fonksiyonlarını kaybeden İslam Aleminin, liderliği kapitalist ve sosyalist sistemlere kaptırmasıdır.¹⁶⁵

Ona göre, kişisel, siyasi vb. kendi çıkarları için geçmişte ihtilafları rahmet vesilesi yapmayıp İslam alemi içinde derin çatlaklar, uçurumlar açanlar günümüze kadar uzanan hadiseler silsilesinden mesuldürler. Şu unutulmamalıdır ki bu dünyada insan tarafından yapılan hiçbir hareket yoktur ki, bu: uzun neticeler zincirinin başlangıcı olmasın. Müslümanlar enerjilerini kendi aralarındaki ihtilaflarda harcamasalar, fen ve teknik alanında vaktiyle çalışsalar, ihmalcilik yapmasalar, egemen güçlerin elinde onların nükleer silahlarının tehdidi altında yaşamak, komünist, kapitalist sistemlerin lüks ve israflarının faturasını ödemek zorunda kalmazlardı.¹⁶⁶

¹⁶³ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 117.

¹⁶⁴ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 155.

¹⁶⁵ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 156.

¹⁶⁶ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 157-160.

İhtilaf halindeki Müslümanlar ne yazık ki İslam'ın gayr-i Müslimlere tebliği konusunda da sınıfta kalmaktadırlar. İslam'ın beşeriyeti her bakımdan sulha, huzura, refaha, saadete kavuşturmak iddiasını ispat edememektedirler. Acilen Müslümanlar diğer Müslümanlarla olan ihtilaflarını en makbul ve uygun usulle, en uygun zamanda vakit kaybetmeden rahmet vesilesi olacak şekilde neticelendirmelidir.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 160.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜSTAT HÜSAMETTİN YILDIRIM'IN KELÂMİ GÖRÜŞLERİ

1. Kelâm, Konusu, Kapsamı, Amacı

Kelimenin çoğulu olan Kelâm sözlükte “yaralamak, etkilemek” anlamındaki kelm kökünden türemiş bir isim olup “bir fikri tam olarak anlatan söz” demektir. Kelâm ilmi konusu, amacı ve ekolleri dikkate alınarak farklı şekillerde tanımlanabilir.¹⁶⁸

Kelâmın tanımları arasında Ebu Nasr el-Farabi (871-950) ile Adudiddin el-İci'nin (1281-1355) tarifleri kabul görmüştür. Farabi'nin tanımı şöyledir: “Kelâm sanatı, din kurucusunun açıkça belirttiği belli düşünce, fikir ve işleri teyit edip bunlara aykırı olan her şeyin yanlışlığını sözle gösterme gücü kazandıran bir tartışma yeteneğidir.”¹⁶⁹ Farabi, bu tanımda kelâm alanına sadece inançları değil davranışlara ilişkin temel dini ilkeleri de dahil etmiş ve kelâmın genel çerçevede dini korumayı amaçlayan bir disiplin olduğuna dikkat çekmiştir. Adudüddin el-İci'nin tarifi de bir yönüyle Farabi'nin tarifiyle paralellik gösterir: “Kelâm, kesin deliller getirmek ve ileri sürülecek karşı fikirleri çürütmek suretiyle dini inançları kanıtlama gücü kazandıran bir ilimdir.”¹⁷⁰

Gazzâli (1058-1111) Kelâm'ı, Ehl-i sünnet inancını koruyan ve Ehl-i bid'at'ın eleştirileri karşısında onu savunan bir ilim olarak görmüştür.¹⁷¹ İbn Haldun (1332-1406) da Gazzâli'ye benzer şekilde kelâmı, “inanç esaslarını akli delillerle tartışarak üstün kılmaya ve akaid alanında Selef ile Ehl-i sünnet yolundan yüz çeviren bid'atçıları reddetmeye dair bilgileri içeren ilim” diye tanımlamıştır. Ancak müteahhir dönem kelâmcıları bu yaklaşımın isabetli olmadığını, Sünni yönteme bağlı olsun veya olmasın dinin doğrudan doğruya itikadi, dolaylı olarak da ameli hükümlerini akli delillerle temellendirmeye yönelik bütün faaliyetlerin kelâm kapsamına dahil edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Diğer taraftan yeni araştırmacılar, kelâmın sınırlarını iman esaslarının dışına çıkarıp her dinin doğruluğu adına yapılan bütün ilmi çalışmaların kelâmın

¹⁶⁸Yusuf Şevki Yavuz, “Kelâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yayınevi, 2002), 25: 196.

¹⁶⁹Farâbi, *İhsâu'l-Ulûm İlimlerin Sayımı*, trc. Ateş Ahmet (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1990), 133.

¹⁷⁰Seyyid Şerif Cürcânî, *Şerhu'l Mevâkıf*, trc. Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 1: 130.

¹⁷¹Mustafa Çağrı, “El-Münkız Mined'-Dalâl”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınevi, 2006), 32: 16.

kapsamına alınmasının gerektiği, hatta kelâmın sadece dinin esaslarını nakli ve akli delillerle kanıtlayan bir ilim olmayıp siyasi ve içtimai bütün problemleri çözmeye yönelik bir disiplin durumunda bulunduğu tezini ileri sürmüşlerdir. Kelâm, İslam dininin bütününe yönelik eleştirileri cevaplamaya çalışan bir disiplin olduğuna göre sadece inanç esaslarını hedef almaması, zamanımızda küresel seviyede bir dünyevileşmenin de etkisiyle İslamiyet'in davranışlara ilişkin ilkelerine yöneltilen eleştiriler karşısında onları da savunması gerektiğini dikkate alarak kelâmın bu işlevi kapsayacak şekilde tanımlanması icap etmektedir. Buna göre kelâm, “İslam dininin inanca ve davranışlara dair ilkelerini naslardan hareketle belirleyen ve akli yöntemlerle temellendirip destekleyen bir ilim” diye tarif edilebilir.¹⁷²

Kelâm, dini inançların ispatıyla ilgili olması bakımından bilinen yani malumdur. Konuları, itikadi, şer’i, teorik, nazari önermelerdir. Amacı, imanı kesinlik/sağlamlık ile süslemedir.¹⁷³ Harpûti’ye (1842-1916) göre ise Kelâm ilminin gayesi: İnsanı taklid çukurundan yakınının zirvesine yükseltmek, hak yola girmek isteyenleri irşat etmek, inatçı olanları susturmak ve Müslümanların inançlarını tehlikeli ve yıkıcıların şüphelerinden muhafaza etmektir.¹⁷⁴ Ayrıca Kelâm insanlara doğru inanç ve isabetli davranışlardan oluşan hidayeti açıklamak, dünyada erdemli yaşamak, ahirette ebedi mutluluğa ulaşmalarına yardımcı olmak gibi yüce bir hedefi de amaç edinir. Literatürde bu temel amacın dışında bazı gayeleri de hedef edildiği belirtilir. Öğrettiği güçlü kanıtlar sayesinde Müslümanları taklit seviyesinden kurtarıp bilerek inanma ve yaşama derecesine yükseltmek, hidayeti arayanlara yol göstermek, İslam’ı eleştirenlere makul cevaplar vererek ve sağlam bilgiler üreterek İslam’ın yüceliğini kanıtlamak, inatçıların ileri sürdüğü karşı delil ve itirazları geçersiz kılmak, diğer İslam bilimlerine dayanak oluşturmak ve dünyada adaletli bir hayatın kurulup devam etmesine katkıda bulunmak bu gayeler arasında zikredilir.¹⁷⁵

Tarihsel süreç içerisinde kelâm ilminin konusunda değişiklikler meydana gelmiştir. İslam düşüncesinin ve Müslüman toplum hayatının inkişafıyla paralellik

¹⁷²Yavuz, “Kelâm”, 25: 196-203.

¹⁷³Sa’duddin et-Teftâzânî, *El-Makâsıd Kelâm İlminin Maksatları*, ed. Ahmet Kaylı, trc. İrfan Eyibil, 1. Bs (İstanbul: Bilnet yayınevi, 2019), 92.

¹⁷⁴Abdullatif El-Harputi - Fikret Karaman, trc., *Tenkîhu’l Kelâm Fî Akâidi Ehli’l-İslam Kelam İlmine Giriş İlâhiyat, Nübüvvet, Sem’iyyat, İmamet* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2016), 109.

¹⁷⁵Yavuz, “Kelâm”, 25: 196-203.

gösteren bu değişikliklerin ilk döneminde, Hicri birinci asırda henüz sistemli bir kelâm çalışması yokken kelâmın konusunu iman, küfür, büyük günah, kader ve imamet gibi erken dönem tartışmaları yer alır.¹⁷⁶

İslam dünyasında fetihlerin genişlemesi ve Müslüman toplumun çeşitli inanç, felsefe ve kültürlerle sahip milletlerle karşılaşmasından sonra İslam dinine yönelik art düşünceli fikirler çoğalmaya başlamıştır. Dinin temel hükümlerini ilgilendiren ve alabildiğine genişlemiş bulunan Müslüman ülkelerin gerek içinden gerekse dışından gelen eleştiriler Hicri 2./Miladi 8. yy.'dan itibaren Mu'tezile alimleri tarafından cevaplandırılmaya başlanmıştır. Muhafazakâr alimlerin ilgi göstermediği bu ilmi faaliyeti daha sonra Sünni kelâmcılar sürdürmüştür.¹⁷⁷Yakın tarihte, 19. yy. ve sonrasında Batı dünyasında ilimde deney ve tecrübe ön plana geçmiştir. Klasik kaynaklarımızda Dehriyye ve Sufestaiyye gibi mücadele edilen grupların yerlerini artık materyalist ve pozitivist inkârcı akımları almıştır. Bu gelişmeler karşısında kelâm ilmi yeni bir pozisyon almış ve yeni ilm-i kelâm dönemi yaşanmaya başlamıştır.¹⁷⁸

Yeni devir kelâmcıları arasında İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946), İsmail Fenni Ertuğrul (1855-1946), Elmalı Muhammed Hamdi (1878-1942), Filipeli Ahmet Hilmi (1865-1914), M. Ferid Vecdi (1878-1954), Cemaleddin-i Efgani (1838-1897), Muhammed Abduh (1849-1905), Seyyid Ahmet Han (1817-1898), Şibli Nu'mani (1857-1914), Emir Ali (1849-1928) ve Muhammed İkbal (1877-1938) dikkat çeker. Adı geçen bilginlerce inşa edilmeye çalışılan yeni ilm-i kelâm sayesinde taklide olan güven sarsılarak içtihat kapısı aralandı, buna bağlı olarak mezhepçi yaklaşım kısmen terkedilip klasik kelâm problemleri gözden geçirilerek tartışmaya açıldı. Yeni devirde kelâm meseleleriyle ilgili olarak öne çıkan yaklaşımlar şöylece özetlenebilir: Uluhiyyet konusunda zat-sıfat ilişkisi yerine Allah'ın varlığı temel problem olarak görülüp bilimsel verilerle teyit edilen gaye ve nizam deliline önem verildi. Evrendeki bütün olayları mekanik nedenlere bağlayan Mekanizm fikrinin temelsizliği üzerinde duruldu. Materyalist evrimin bilimsel yöntemlerle kanıtlanamadığına dikkat çekildi. Ayrıca evrimi açıklayan, savunan teorilere, 20.yy. tecrübesine atıf yapılarak insanların dinden

¹⁷⁶Arslan, *Kelâm Tarihi ve Ekolleri*, 7,8.

¹⁷⁷Yavuz, "Kelâm", 25: 196.

¹⁷⁸Metin Yurdagür, *Mâverâünnehir'den Osmanlı Coğrafyasına Ünlü Türk Kelâmcıları*, 1. Bs (İstanbul: İfav Yayınları, 2017), 203.

vazgeçmedikleri belirtilmek suretiyle pozitivizm, Freudizm eleştirildi. Kader inancının insanın fiil işleme irade ve gücünden yoksun bulunduğu anlamına gelmediğine vurgu yapıldı. Nübüvvet, hissi mucizeler yerine peygamberlerin getirdikleri hidayete ilişkin bilgilerle temellendirildi ve bu bilgilere ulaşmak sadece peygamberlere ait bir kabiliyet olarak görüldü. Kelâm bugün de dini hayatın gelişmesi için gerekli olan bir disiplindir. Zira gelişmenin sağlanması geçmişten intikal eden kültürün özeleştiriyeye tabi tutulması ve akıl yürütmekle mümkündür. Bunu sağlayacak İslami ilimlerin başında kelâm gelir.¹⁷⁹

2. Hüsametdin Yıldırım'ın Kelâmi Görüşleri

Kelâm, lügat bakımından söz manasına gelir. Bu kelimenin türetilmesiyle üretilen kelime olan Lojik ise mantık manasına gelir. Bazı Avrupalı araştırmacılar, buna bakarak Kelâmcıların “mantıkçı ve tartışmacı filozoflar” olduğu kanaatini ileri sürmüşlerdir. Kelâmcılar akılcı bir yoldan, İslam inançlarını savunmak için mücadele (Cedel-Diyalektik) metoduna baş vurmuşlardır.¹⁸⁰ Diğer ilimler daha çok düşünme ve kitap mütalaasına dayalıyken Kelâm ilmi tartışma, karşılıklı konuşma üzerine kuruludur. Zaten ilme bu ismin verilmesinin sebeplerinden birisi de budur.¹⁸¹ Aslında Yıldırım'ın tam olarak bir kelâmcı olduğu söylenemez. Fakat hayatı, eserleri, araştırması, inanç konularına, itikadi mezheplerin görüşlerine olan duyarlılığı incelendiğinde kelâm konularıyla önemli ölçüde ilgilendiği görülmektedir. Onun akıl, usul, mantık ve mücadelecî ruhu da kelâm ilmiyle ilgilenmesinde etkili olmuştur.

Hüsametdin Yıldırım'a göre Kelâm; Allah'a, ahiret gününe imanı, imanının diğer esaslarını Müslüman olmayanlara kabul ettirmek ve inandırmak için onların elle tuttuğu gözle gördüğü gereğini yapabildiği birtakım bilgilerden yola çıkarak dini onlara o şekilde öğretmek maksadıyla ortaya çıkmış ilimdir. Abbasiler zamanında eski Yunan eserleri Eflatun, Aristo, Sokrat tercüme edilince bu durum İslam dünyasında zihni karışıklık ve iman gevşemesine yol açmıştır. Dönemin ilim adamları bu duruma kayıtsız

¹⁷⁹Yavuz, “Kelâm”, 25: 196-205.

¹⁸⁰Nihat Keklik, *Türk İslam Felsefesi Açısından Felsefenin İlkeleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987), 83,84.

¹⁸¹Sâ'duddin et-Taftazâni, *Şerhu'l Akâid*, trc. Hakan Alp Talha, 5. Bs (İstanbul: İfav Yayınları, 1983), 34.

kalmamış ve hem iç hem dış İslam’a karşı fikirlerin tamamını çürütmek için bu ilmi faaliyetlere başlamışlardır.¹⁸²

Hüsamettin Yıldırım birçok alanda eser telif etmiştir. Tüm eserlerinde genelde İslam dünyasında özelde ise Türkiye’de yaşanan olaylar karşısında bir âlim duyarlılığı göstermiş, olaylara kayıtsız kalmamıştır. Yaşadığı dönemin siyasi gelişmeleri, gençliğin milli ve manevi değerlerinden uzaklaşması, sünnet inkarcılığı, insanların maddenin esiri olması ve dinden uzaklaşıp taklit batağına saplanmaları kendisini bir hayli rahatsız etmiştir. Yaşadığı, gördüğü, duyduğu tüm bu problemleri karşısında sessiz kalmamış ve bu problemlere akli ve nakli delillerle çözümler üretmeye çalışmıştır. Özellikle Kelâm ilminin alanına giren Kader, hidayet, dalalet, tekfir ve şefaet konularında etraflıca yazılar yazmıştır. Yıldırım; bir meseleyi ele almadan önce, o mesele ile ilgili ittifak ve ihtilaf edilen noktalar hakkında toplu bilgiler vermiş, sonra muhaliflerin iddialarını sıralamış, onları tahlil etmiş iddiaların batıl olduklarını söyledikten sonra hak olan görüşleri sunmuş ve ardından bu görüşlerin doğruluğunu ispata çalışmıştır. Ele aldığı mevzuları derinlikli çok yönlü, farklı kaynaklardan delilleriyle ele almış ve muhatabına itiraz edecek bir nokta bırakmamıştır. Eserlerinde Kur’an ve Sünnet kaynaklı izahların yanında akli izahlar da ağırlıklı olarak yer almaktadır. Eserleri bütünüyle incelendiğinde ihtilaflara, sosyal problemlere, dini ve itikadi sorulara cevap niteliğinde yazılar yazmıştır. Bu yönüyle kelâm ilminin amacı ile Hüsamettin Yıldırım’ın amacı paralellik göstermektedir.

Biz bu bölümde Hüsamettin Yıldırım’ın eserlerinden, çeşitli dergilerde yayınlanan makalelerinden, bazı kişiler tarafından o hayatta iken kendisiyle yapılan söyleşilerden, video kayıtlarından ve onu hayatta iken tanıyan insanlardan yararlanarak elde ettiğimiz kelâmî görüşlerini açıklamaya çalışacağız. Özellikle hidâyet, dalâlet, kader, ilahi imtihan bağlamında kötülük şer problemi, tekfir, şefaet, bid’at ve mezheplere genel bakışı ile ilgili fikirlerini ön plana çıkaracağız. Lakin burada şu hatırlatmayı yapmanın lüzumunu hissediyoruz. Kendisi kelâma dair müstakil bir eser yazmamıştır. Ayrıca eğitimini de bu mecrada yapmamıştır. Bu yüzden ondan klasik kelâm eserlerindeki sıralamayı, takip edilen yöntemi ve konulara bakış açısını beklemek okuyucuyu

¹⁸²Hüsamettin Yıldırım, “İçtimai Matematik Bölüm 2”, 2020, https://www.youtube.com/watch?v=_q0_QIApBgA.

yanılabilir. Zaten onun kelim alanındaki özgünlüğü de buradan gelmektedir. Konulara farklı bakış açısıyla bakmış ve kendisini farklı ifade etmiştir.

2.1. Hidâyet, Dalâlet, Allah'ın Dilemesi

Kelâm kaynaklarında insan fiilleri başlığı altında tartışılan konulardan biri de hidâyet ve dalâlet konusudur. Bu konunun tartışılması İslam'ın erken dönemlerine kadar uzanmaktadır. Terim olarak hidâyet, delâletin karşıtı olup, doğru yolu bulma ve açıklama anlamlarına gelir. Hidâyet dört kısımda özetlenebilir. Birincisi genel hidâyettir. İnsanın akıllı ve iradeli bir varlık olmasıyla ilgilidir. İkincisi, hak- batıl, iyi-kötü yollarını açıklama anlamındaki hidâyettir. Üçüncüsü peygamber ve kitap ile yapılan hidâyettir. Son olarak ise dördüncü vahiy, ilham, sadık rüyalar şeklindeki olağanüstü yollarla meydana gelen hidâyet biçimidir.

Kelâm mezheplerinin bu konudaki görüşleri şöyledir: Mutezile hidâyet meselesini “adalet” kapsamında değerlendirir. İnsanların yapıp ettiklerinde hür olduklarını söylerler. Onlara göre hidâyet Allah'ın doğru yolu yaratması değil insana beyan etmesi, açıklamasıdır. Eş'ari kelâmcılarına göre hidâyet iki şekilde olur. Hakkın tüm yönleriyle açıklaması diğeri ise hidâyetin gönüllerde yaratılmasıdır. Allah insanların hür eğilimleri çerçevesinde saptırdığı adaletiyle saptırır. Hidâyete erdirdiği kişiyi ise lütfuyla hidâyete erdirir. Taftazânî'ye (1322-1390) göre Allah Teala'nın tek yaratıcı olması sabit olduğuna göre hidâyet ve dalâleti de o yaratmıştır.¹⁸³ Maturidiler bu konuda dengeli bir yol izlerler. Hidâyetin yaratma açısından Allah'a kesb bakımından insana ait olduğunu söylerler. Dalâlet Allah'ın saptırması demektir. İnsanların kendi istekleri doğrultusunda kalplerinde dalâletin yaratılması ile gerçekleşir.¹⁸⁴ Genel olarak Ehli sünnet alimlerine göre: Allah'ın hidâyete erdirmesi demek kulun nefsinde hidâyetlenmeyi (ihtidayı, doğru yola girmeyi) yaratması demektir. Saptırmak da onda sapıklığı (delâleti) meydana getirmesi manasına gelir. Mutezile bu konuda biraz daha farklı düşünür. Onlara göre: Allah'ın hidâyeti doğru yolu göstermesi demektir, saptırması ise kula “sapık” “hak

¹⁸³et-Teftâzânî, *El-Makâsîd Kelâm İlminin Maksatları*, 602.

¹⁸⁴Ramazan Altıntaş, “Hidâyet Ve Dalâlet”, *Kelâm El Kitabı*, ed. Şaban Ali Düzgün, 3. Bs (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 420-422.

yoldan çıkmış” demesi veya kul kendi nefsinde sapıklığı yarattığı zaman onun sapıklığına hükmetmesi demektir.¹⁸⁵

Hasan el-Basri (642-728) konuyu Kur’an’ın lafzı bağlamında ele almıştır. Ona göre; Hidâyet Allah’ın rehberliğidir. Dalâlet ise bu rehberliğe inanmamak ve teslim olmamaktır. Kur’an’ı “yehdi men yeşa” ibareli ayetlerde fiil iki özneye göre konumlandırılmıştır.¹⁸⁶ Yeşa (diler/ diliyor/ dileyecek) fiilinin gördüğü iki öznenen biri “dileyen insan (men), diğeri “dileyen Allah” (gizli hüve/ o) yani Allah’ın hidâyetinin bu kalıpla geldiği tüm yerlerde doğru anlama “Allah dilediğine hidâyet eder” değildir. Bunun daha düzgün açılımı “O dileyen kimseye / dilediği kimseye hidâyet eder.” Ya da “O dileyen kimseye, hidâyet etmeyi diler.” dir. Dalâlet konusunda ise ayeti, “Allah sapmayı dileyenin sapmasına izin verir.” anlamında anlamak gerekir.¹⁸⁷

Hüsamettin Yıldırım Allah’ın dilemesi, hidâyet, dalâlet konularını birlikte ele almıştır. Ayetleri ayetlerle açıklayıp akli delillerle sonuçlar çıkarmıştır. Kur’an-ı Kerim’deki “Allah dilediği gibi tasarruf eder.”¹⁸⁸, “Allah dilediğine azap eder.”¹⁸⁹, “Allah dilediğine rahmet eder.”¹⁹⁰, “Allah dilediğini saptırır.”¹⁹¹, “Allah dilediğini doğru yola iletir.”¹⁹² ayetlerini nazara verdikten sonra, Allah’ın dilemesi, hidâyeti ya da dalâleti deyimlerinin, birileri tarafından insanın dilemesi deyimleriyle aynı manadaymış gibi değerlendirildiğini ifade etmiştir. Bu değerlendirmeden yola çıkarak bazı insanların “Allah beni saptırmış; benim ne kabahatim var?” gibi kasıtlı veya kasıtsız, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak Allah’ı suçladıklarını dile getirmiştir. Ona göre bu yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü, “Allah’ın dilemesi” ile “insanın dilemesi” birbirine karışmayacak kadar farklı manalara sahiptir.

Yıldırım bu konuya şu şekilde açıklama getirmiştir. İnsan yaratılıştır, Allah yaratandır. İnsanın gücü sınırlıdır. Allah’ın kudreti sınırsızdır. İnsan sayısız acz, zaaf,

¹⁸⁵Nureddin es-Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, trc. Bekir Topaloğlu, 16. Bs (İstanbul: İfav Yayınları, 2016), 152.

¹⁸⁶En-Nahl 16/93

¹⁸⁷Mustafa İslamoğlu, *Hasan el-Basri’nin Kader Risalesi ve Şerhi*, 4. Bs (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 132-134.

¹⁸⁸Ez-Zümer 39/62

¹⁸⁹El-Bakara 2/284, Âl-i İmran 3/129

¹⁹⁰El-Bakara 2/105, Âl-i İmran 3/74

¹⁹¹En’am 6/39, Ra’d 13/27

¹⁹²En’am 6/149

ihtiyaç ve ihtiraslar içerisinde kıvrınmaktadır. Bu sebeple, insanın dileyeyeceği şeyler ya noksanlarını tamamlamak ya ihtiraslarını gerçekleştirmek ya da zaruri ihtiyaçlarını temin etmek gibi durumları hedef alır. Halbuki Allah'ın hiçbir ihtiyacı yoktur; en yüksek makam kendisindedir. Allah'ın dilemesi; birtakım ölçülere, şartlara, hikmetlere bağlıdır. Mesela bir ayetinde "Allah, dilediğini hesapsız rızıklandırır."¹⁹³ denilmişse, diğer birkaç ayetinde "Şüphesiz Allah, insanlara karşı ikram sahibidir; fakat insanların çoğu şükretmezler."¹⁹⁴ "Andolsun şükrederseniz; elbette sizin nimetinizi arttırırım."¹⁹⁵ denilmek suretiyle, Allah'ın hesapsız rızık vermekteki dileme şeklinin nasıl olduğu gösterilmiştir. Yıldırım bunlara ek olarak "Ahalisi zulmeder halde bulunan memleketleri, Rabbinin yakalayışı, işte böyle olur."¹⁹⁶ "Bir kavim, kendi nefislerindeki güzel hal ve ahlakı değiştirip bozmadıkça; Allah onların halini değiştirip bozmaz."¹⁹⁷ mealindeki ayetleri örnek olarak vermiş ve Allah'ın bir insan topluluğunu yok edip, onun yerine başka bir insan topluluğunu getirmekteki dilemesinin nasıl gerçekleştiğini göstermiştir. Aynı şekilde "Hakikati bilmek isteyenlere, ayetlerimi apaçık göstermiş bulunuyoruz."¹⁹⁸ "Uğrumuzda mücadele edenlere gelince, biz onlara, elbette ki yollarımızı gösteririz."¹⁹⁹ "Allah hidayeti kabul edenlerin feyzini arttırır."²⁰⁰, "işte onlar, Hakk'tan sapıp eğrildiği zaman; Allah' da onların kalplerini hidayetden döndürdü."²⁰¹ gibi meallerdeki ayetlerle de Allah'ın bazı kimseleri doğru yola iletmesi yahut onları saptırması açısından dilemesinin ne şekilde olduğu, belirtilmiştir. Yıldırım burada ayetleri ayetlerle açıklayarak Allah'ın hidayetinin, dalâletinin ve dilemesinin, bir yönüyle insanların davranışlarına bağlılık gösterdiğini ifade etmeye çalışmıştır.

Hüsamettin Yıldırım'a göre Allah'ın dilemesiyle ilgili diğer ayetlerden de her biri için birtakım sebeplere, ölçülere, şartlara ve hikmetlere dayanan ilahi tecellileri mevcuttur. İnsanın sınırlı aklı ve cüz'i ilmiyle hareket ettiğini ve böyle durumlar karşısında, dolaylı ya da dolaysız şekilde Allah'ı suçlamaktansa haddini bilerek, azim

¹⁹³ En-Nûr 24/38

¹⁹⁴ El-Bakara 2/243

¹⁹⁵ İbrahim 14/7

¹⁹⁶ Hûd 11/102

¹⁹⁷ Er-Ra'd 13/11

¹⁹⁸ El-Bakara 2/118

¹⁹⁹ El-Ankebut 29/69

²⁰⁰ Meryem 19/76

²⁰¹ Es-Saff 61/5

ve sabırla meselenin gerçek mahiyetini anlamaya kendilerini zorlamaları gerektiğini ifade etmiştir.²⁰²

2.2. Allah'ın Takdiri/ İnsanların Tedbiri

Takdir; görünürde varlığı belli olmadığı halde, var olduğu zaman nasıl olması gerektiğini düşünmek ve onu düşünüldüğü gibi zannetmek yahut var olmasını, meydana gelmesini Allah'ın ezelde istediği şeyler demektir.²⁰³ Tedsir ise bir şeyi temin edecek veya önleyecek yol, çare yahut bir fenalığı önlemek için önceden yapılan iş, bir işin başatılması için düşünölen yol demektir.²⁰⁴

Hüsamettin Yıldırım konuyu kapsamlı bir şekilde ele almak için öncelikle tedbir ve takdir ile ilgili ayet ve hadisleri sıralamıştır. Sonrasında ise bu ayet ve hadislerden çıkarımlarda bulunmuştur.

“Şüphesiz ki biz, her şeyi bir takdir ile yarattık.”²⁰⁵, “Allah takdir eden ve yol gösterendir.”²⁰⁶

Sizden her birinizin (yaradılışının başlangıcında) ana baba maddeleri, anasının karnında kırk gün toplanır. Sonra o maddeler, o kadar zaman içinde katı bir kan pıhtısı halini alır. Daha sonra, yine o zaman içinde, bir çiğnem ete dönüşür. En sonunda da gönderilen bir melek; ona hem Allah'ın ruhundan üfürür hem de onun rızkını, ecelini, amelini, şaki veya said olduğunu yazmakla emrolunur. Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, sizden biriniz; kendisiyle cennet arasında bir zira mesafe kalıncaya kadar, cennet ehlinin amelini işlemeğe devam eder. Meleğin ana karnında yazmış olduğu yazı; o anda kişinin önüne geçer. Bu defa o kimse, cehennem ehlinin amelini işlemeğe devam eder ve sonunda cehenneme gider. Yine sizden birinin, cehennem ehlinin amelini işlemesi; kendisi ile cehennem arasında bir zira mesafe

²⁰²Hüsamettin Yıldırım, “Allah'ın Dilemesi”, *Değişim*, Mayıs 1997, 45,46.

²⁰³Ferit Develioğlu, “Takdir”, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat* (Ankara: Aydın Yayınevi, 2013), 227.

²⁰⁴Ferit Develioğlu, “Tedsir”, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat* (Ankara: Aydın Yayınevi, 2013), 261.

²⁰⁵ El-Kamer 54/49

²⁰⁶ A'la 87/3

kalıncaya kadar, devam eder. Meleğin yazmış olduğu yazı; o anda kişinin önüne geçer. Bu defa o kimse, cennete girer.”²⁰⁷

“Deki, Allah’ın bizim için yazdığında başkası, asla yetişemez.”²⁰⁸

“Allah dilemeyince, siz dileyemezsiniz.”²⁰⁹, “Sana gerçek menfaatler verecek şeyler üzerinde hırs ile çalış, Allah’tan yardım iste acze düşme. Eğer bir musibet gelip çatarsa; Keşke ben şöyle yapsaydım, bu böyle olurdu” deme. Fakat; “Allah böyle takdir etmiş, o dilediğini yaptı.” de. ²¹⁰

“Ey iman edenler! (Düşmanlarınıza karşı) korunma tedbirlerinizi alın da, küçük kıtalar halinde harbe çıkın...”²¹¹, “Bütün tedbirlerinizi alın.”²¹², “Tedbir, Allah’ın irade ettiği hiçbir şeye, asla mani olamayacaktır.”²¹³

Hüsamettin Yıldırım; Allah’ın takdiri ve insanların tedbirleri hakkında sıraladığı bu ayet ve hadislerin kötü niyetli olmayan lakin dinde sağlam bir ilmi de olmayan kişilerin kafasını karıştırabileceğini ve kalplerinde şüphe hasıl edebileceğini düşünmektedir. Ona göre; çeşitli zihinleri, kalpleri zaman zaman huzursuz eden bu konuyla ilgili problemin birincisi şöyledir; “Mademki ana rahminde şaki mi said mi olunacağı belli oluyor ve sonuç asla değiştirilemiyor; öyleyse insan niçin o kadar amelleri işlemek zahmetine katlansın ve netice de boşa gitsin? Biri hayatı boyunca günah işliyor ama cehenneme gidiyor. Bu zulüm, haksızlık, iltimas olmuyor mu? Bahis konusu hadisteki iddia bu mealdeki ayetlere zıttır. O halde şaki ve saidden bahseden o rivayeti, uydurma hadis kabul etmek, daha doğru bir tercih olmaz mı? Hüsamettin Yıldırım bu soruları sorduktan sonra hadisleri uydurma kabul ederek bu konunun halledilemeyeceğini ifade ediyor. O rivayetin uydurma hadis olduğuna karar veren mantığın ve zihniyetin sahiplerinin, “De ki, Allah’ın bizim için yazdığından başkası asla bize erişmez.”²¹⁴ mealindeki ayete de uydurma demek zaruretinde kalacaklarını

²⁰⁷Ebu’l Hüseyin Muslimu’bnu’l-Haccâc el- Kuşeyri Müslim, *Sahih-i Müslim Tercümesi*, trc. Mehmet Sofuoğlu (İrfan Yayınevi, 2013), 8: 113,114.

²⁰⁸ Et-Tevbe 9/51

²⁰⁹ El-İnsan 76/30

²¹⁰Müslim, *Sahih-i Müslim Tercümesi*, 8: 143.

²¹¹ En-Nisâ 4/71

²¹² En-Nisâ 4/102

²¹³Ebu’l Hüseyin Müslim b. Haccac Müslim, *Sahih-i Müslim Tercümesi*, 4: 356.

²¹⁴ Et-Tevbe 9/51

söylüyor. Yıldırım'a göre, bu misal gösteriyor ki herhangi bir Hadis-i Şerifin, bazı akıllara ve o akıl sahiplerince Kur'an'ın bazı ayetlerine aykırı gibi görünmesi; o rivayetin, uydurma olduğunu ispat etmekle yeterli bir ölçü değildir. Böyle durumlarda, o akıl sahiplerinin; kendi ilim ve anlayış seviyelerinin yetersizliğine inanmaları, daha doğru bir davranış olur.

Ona göre bu durumun izahı şu şekildedir; Allah'ın ilmi, insanların ilmiyle kıyaslanamaz. İnsanlara ilimden pek az şey verilmiştir. Allah her şeyi kuşatan ilmiyle o kişinin ilerde said- mi şaki mi olacağını biliyor ve yazıyor. Yoksa Allah yazdığı için o kişi mutlak olarak şaki ya da Said olmuyor. Harputi de (1842-1916) hidayet ve dalaleti bu minvalde açıklamıştır. Ona göre; Kulların Hidayet ve dalaletinden her biri, Allah'ın ilmi, kaza ve kaderiyle ezelde yaratılmıştır. Bu yaratma kulların ebedde seçeceği şıkka göre gerçekleşmiştir. İlim ma'luma tabidir sözünün anlamı budur.²¹⁵Yıldırım'a göre bu hadis-i şerifle insanlara şu mesaj verilmek istenmiş de olabilir: Bir kimse, hayatının çoğunda iyi ameller işleyince, gurura kapılıp “Ben cenneti garantiledim.” zannedip böbürlenebilir, ya da bir diğeri hayatı boyunca pek çoğunu doğru zannederek bugün sana, yarın ona, öbür gün başkasına inanabilir. Yanıldığını anladığında bir başka yola girebilir. En sonunda bulduğu, gerçek doğrunun ve hakkın ta kendisi olabilir. İşte böyle bir insan da ümitsizliğe kapılmamalıdır. İnsan korku ve ümit arasında olmalıdır.

Hüsamettin Yıldırım'a göre bu husustaki ikinci problem ise tedbir ile ilgili olan ayetler ve hadislerdeki hükümlerdir. Bir tarafta tedbirli olmak gerektiğini tavsiye ve teşvik edilirken, diğer taraftan tedbirin takdiri değiştirmeyeceğinden bahis olunmaktadır. Yine burada hadis-i şerifleri yok saymak ya da uydurma olduğunu söylemek çare değildir. Yıldırım bu durumun izahını ise kendi kendisine sorular sorarak ve cevaplar vererek yapar. Tedbiri alan kimdir? İnsandır. Neye dayanarak tedbir alır? Bilgisine ve sahip olduğu maddi ve manevi imkanlara göre, tedbir alır. İmkanları ve bilgisi, sınırlı mıdır? Yoksa sınırsız mıdır? Tabi ki sınırlıdır. Bu noktada sınırsız imkân ve bilgiye sahip olan Allah ile boy ölçülmesi mümkün müdür? Hayır! Tüm bu sorular ve cevaplardan sonra şu sonucu çıkarır. Allah'ın takdirini değiştirecek beşerî hiçbir tedbir yoktur. Öyle ise, niçin tedbir almalıyız? Sorusunu sormamız gayet doğaldır.

²¹⁵El-Harputi - Karaman, *Tenkîhu'l Kelâm Fî Akâidi Ehli'l-İslam Kelam İlmine Giriş İlâhiyat, Nübüvvet, Sem'iyyat, İmamet*, 181.

Çünkü tedbir almamızı Allah istiyor. Tedbir alalım ki ilahi mahkemede mes'ul tutulmayalım. Şayet İnsan Allah gibi her şeyin sonucunu önceden bilmiş olsaydı sonucu değiştirmeyen hiçbir tedbiri almazdı. Ama insan sonucu bilmediğinden alacağı tedbirlerin Allah'ın takdirine hangi nispette uygun olacağını da önceden tam bir isabetle bilemez. Mademki bazı tedbirlerin Allah'ın ezeli takdirine muvafık düşmesi ihtimali vardır; işte bu ihtimali gerçekleştirmek maksadıyla da olsa, insanın kendi gücü ve imkanları nispetinde, zaman zaman çeşitli şeyler için tedbirler alması gerekir.²¹⁶ Kısaca ifade etmek gerekirse insan Kaderi gerekçe göstererek tedbir almayı elden bırakamaz. Tedbir ve önlem almak kader ve kaza anlayışının gereğidir.²¹⁷

Konuya kader ve kötülük bağlamında bakacak olursak Allah'ın bilgisi için belirleyici olan malumdur. Örneğin, yüzde yüz insan hatasına bağlı olarak gerçekleşmiş bir patlamada trajik sonuçlar oluşmuş olabilir. Lakin tedbir alınıp tamamen önlenabilir olan bu olay kaçınılmaz alın yazı olarak algılanması ilahi takdirin insanla ilgili iki boyutu vardır. Öncelikle insanın kendi hatalarından kaynaklanan, sonra ise, imtihanın bir gereği olarak doğrudan ilahi iradeye bağlı olan boyutudur. İlk boyutta insan, hatalarını düzeltmekten, ikincisinde ise, sabır ve tahammül gibi melekelerini güçlendirmekten sorumludur.²¹⁸ Tedbir – takdir ilişkisinden söz ederken; daima kendi sorumluluk alanlarımızın sınırlarını iyi tespit etmemiz ve işlerimizi ona göre değerlendirmemiz gerekir.²¹⁹

3. Kader

Kader; bir şeyin miktarını / niceliğini açıklamaktır. Ayrıca ölçü, miktar, takdir etti anlamlarına da gelir.²²⁰ “Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi” diye de tarif edilebilir.²²¹

²¹⁶Hüsamettin Yıldırım, “Allah'ın Takdiri/ İnsanların Tedbiri”, *Değişim*, Haziran 1997, 39,40.

²¹⁷Fikret Karaman, *İslam İnanç Esasları*, 1. Bs (Ankara: TDV yayınevi, 2019), 322.

²¹⁸Metin Özdemir, “Kötülük Problemi”, *Kelam El Kitabı*, ed. Şaban Ali Düzgün, 3. Bs (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 566.

²¹⁹Altıntaş Ramazan v.dğr., *Kelam El Kitabı*, ed. Düzgün Şaban Ali, 3. Bs (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 567.

²²⁰el-İsfehâni, “Müfredât Elfâzi'l-Kur'an”, 1182-1186.

²²¹Yusuf Şevki Yavuz, “Kader”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001), 14: 58.

Kader konusunda insanların iki kutba ayrılmasının tarihi, insanın yaratılışına kadar gider. Kur'an'a göre özgür iradeye karşı, kaderciliği ilk şeytan savunmuştur. "Rabbim, madem sen beni yoldan çıkardın, ben de onları saptırmak amacıyla senin dosdoğru yoluna oturacağım."²²² Şeytan hem "sen beni yoldan çıkardın" diye Allah'a iftira atmış hem de tercihinin ve davranışın ahlaki sorumluluğunu reddetmiştir. Eski Yunan'da Homeros (İÖ 8.yy) daha sonra Stoacılar kaderciliği savunur. İcad edilmiş Hristiyanlık kadercidir. Hristiyan kaderciliğinin temelinde, insanoğlunun kötü olduğuna dair görüş yatar. Yine Yahudi ilahiyatında, Rabbaniler kaderciliği yani cebri savunmuşlardır. Cahiliye müşrikleri de cebirci kadercilikten yanadırlar. Kur'an'da "Eğer Allah dileseydi ne biz ne de atalarımız şirk koşmazdık." ayetiyle cahiliye Araplarının tavrı açık bir şekilde ortaya konuluyor.²²³ Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminden itibaren Ashab-ı kiram kader ile ilgili birçok soru sormuşlardır. Sonraki dönemde de bu soru hep güncel sorular arasında olmuştur. İnsanın rolü, sorumluluğu tartışılmış ve farklı cevaplar verilmiştir.²²⁴

Hz. Peygamber (s.a.s.) den sonra tarihsel sürece bakıldığında Muaviye ve Emevi devleti ile, kader kavramı kullanılarak siyasi olan dini alana taşınmıştır. Emevi devletinin yöneticileri kuruluştaki gayr-i meşruluğun sıkıntısını sürekli olarak çekmiştir. Bu yüzden yöneticiler kendilerinin Allah'ın halifesi olduklarını ve kendilerine karşı yapılacak isyanın Allah'a karşı yapılmış olacağını söylemişlerdir. Onlara göre Allah'ın daha önceden belirlediği kadere Müslümanların rıza göstermesi gerekir. Yani yaptıkları zulümleri kader kavramı ile açıklamışlardır. Böylece kader doktrinleri ile isyancılığı ve darbeciliği meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Bu dönemde zalim, zulmünün, mazlum da aczinin gerekçesini kaderle açıklamaktadır. Ulema ise bu duruma ilahi bir takdir havası vererek zulmün sürekliliğine neden olmuşlardır. Kader doktrini ile hem acziyet hem de zulüm kanıksanmış olmaktadır.²²⁵ Emevi dönemini bu mevzuda daha iyi anlamak için şu örnekleri vermek yerinde olacaktır. Muaviye oğlu Yezid'e biat alırken şöyle demiştir. "Yezid işi kaza ve kaderdir. Kulların bu konuda başka bir seçeneği yoktur." İbni Ziyad'a göre Hz. Hüseyin'i Yezid değil Allah öldürmüştür. Ayrıca Yezid Emevi

²²² El-A'raf 7/16

²²³ İslamoğlu, *Hasan el-Basri'nin Kader Risalesi ve Şerhi*, 36-38.

²²⁴ Karaman, *İslam İnanç Esasları*, 251.

²²⁵ Ahmet Akbulut, *Müslüman Kültürde Kur'an'a Yabancılaşma Süreci*, 2. Bs (Ankara: Otto yayınevi, 2018), 160-162.

iktidarına karşı çıkanlara “Boşuna uğraşmayın! Allah bizi istiyor. Allah bir şeyi beğenmediği zaman onu değiştirir.” Tüm bu örneklerden yola çıkarak Emeviler döneminde cebri anlayış zirve yapmıştır diyebiliriz.²²⁶

Yakın tarihimize baktığımızda hem İslam dünyasında hem de Hristiyan aleminde ne yazık ki değişen bir durum olmamıştır. Örneğin; ABD başkanı Richard Nixon dünyayı tehdit ederken “Tanrı Amerika ile beraberdir ve Tanrı ABD’nin yönettiği bir dünya istiyor.” diyerek cebri bir tavır takınmıştır. İslam dünyasında ise durum çok daha vahimdir. 1990 yılında Hac zamanında Tünel faciasında resmi rakamlara göre 1426 bağımsız kaynaklara göre ise 5-6 bin hacı Mina tünellerinin içinde ezilerek öldürülmüştür. Suudiler bu faciayı “Allah’ın kaderi” ile izah etmişlerdir.²²⁷

Emevi yöneticilerinin kader ile ilgili tutumuyla birlikte Müslümanların en büyük ihtilaflarından olan kader meselesi hem kelâmın hem felsefenin ilgi alanına girmiştir. Hicri II. Asrın başlarından itibaren konu düşünce temelinde incelenmiş ve kelâm ekolleri tarafından çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Fakat her kesimi mutmain edecek açıklıkta çözülmesi zor bir meseledir. Lakin bu meselede öne çıkan problem sorumluluk doğuran fiillerde insanın bir etkisinin bulunup bulunmadığıdır. Kur’an’da açık seçik ifade edilen muhkem naslar öncelenip onlara göre müteşâbih kapalı ayetler yorumlanırsa (insanın irade hürriyeti bağlamındaki) sorunun çoğu halledilmiş olabilir. Bu konuda gözleme dayalı bilgiye daha uygun olan ise insanın kendi eylemlerini yapmada gerçek bir özne olduğudur.²²⁸

Mutezile alimlerine göre hiçbir ayırım yapmaksızın bütün şeyleri, Allah’ın kaza ve kaderine nispet etmek doğru bir davranış değildir. Kadı Abdulcebbar’a göre, Müslümanların Allah’ın kaza ve kaderine izafe ettikleri şer hastalık vb. şeylerdir. Bunlar kullarının faydasına olduğu için, kötü değil, iyidir. Ona göre asıl şer, insanların yapmış oldukları zina ve zulüm gibi kötülüklerdir ki bunlar Allah’a izafe edilemez. Bu

²²⁶İslamoğlu, *Hasan el-Basri’nin Kader Risalesi ve Şerhi*, 39,40.

²²⁷İslamoğlu, *Hasan el-Basri’nin Kader Risalesi ve Şerhi*, 36-40.

²²⁸Arslan Hulusi - Bozkurt Mustafa, *Sistematik Kelâm*, 3. Bs (Malatya: TDV yayınevi, 2018),258-264.

sebeple, insan fiillerinin Allah tarafından yaratıldığı anlamına gelen kaza ve kadere rıza göstermek gerekmez. İlâhi fiillerin kaza ve kadere nispet edilmesini ise caiz görürler.²²⁹

Ehli sünnet'in görüşüne göre, kul Allah-u Teala'nın fiili işleme anında kendisine verdiği istitaat (güç yetirebilme) ile eylemi bizzat kendisi yapabilir. Kul istediği fiili yapmada seçme hakkına ve fiili yapabilme potansiyeline sahiptir. Günah işleme açısından ise, Allah'ın kendi haline bırakması (hizlan) geçerlidir. Kulun niyeti ve yönelmesi devreye girer ve bu nedenle kendi yaptığıının sonucunda sorumluluk sahibi olur.²³⁰ İmam-ı Âzam Ebû Hanife'ye göre eşyayı takdir edip oluşturan Allah'tır. Dünya ve ahiretteki her şey, sadece Allah-u Teala'nın dilemesi, ilmi, kazası kaderi ve Levh-i Mahfuz'da yazmasıyla meydana gelir. Ancak onun (Levhi Mahfuz'daki) yazısı, hüküm olarak değil sadece vasıf itibariyledir.²³¹

Maturidi'nin kaza ve kader konusuna tahsis ettiği bölümün hacmi Kitabu't-Tevhid'in ¼ ini aşmaktadır.²³² Maturidiye göre kaza ve kader konusunda insan asla mazeret ileri süremez. Çünkü insanlar yaptıkları işleri irade ve tercih ederek Allah tarafından hiçbir zorlama ve icbar söz konusu olmadan yapmışlardır. Ayrıca fiilleri işlerken de kaza ve kaderden dolayı yaptıkları hissine de kapılmamaktadırlar. Yani kaza ve kader haktır ve insan hürriyetine de aykırı değildir.²³³

Semerkandi'ye göre ise Kaderin hayrı da şerri de Allah-u Teala tarafından dır. Her şeyi kazada görerek sırtını ona dayamak küfürdür. Kazayı reddetmek ve inkâr etmek de küfürdür. Gerçek mü'min; "hayr ve şerri işlemek benden, bunları takdir etmek, yaratmak ise Allah-u Teala'dandır" diyendir.²³⁴

İnsanların sorumlu oldukları (iradi) fiiller açısından Kader meselesine baktığımızda ise İslam dinine mensup olanların üç ayrı görüşü olduğunu görürüz. Birinci görüş Cebriye'ye aittir. Onlara göre: Bu fiiller, hakikatte Allah'a, mecazen ise

²²⁹Arslan, *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu'tezile Etkileşimi (Şerif el-Murtazâ Örneği)*, 156.

²³⁰Ebu'l-Muin en-Nesefi, *Bahru'l-Kelam*, ed. Orhan Üstün, trc. Ramazan Biçer, 4. Bs (İstanbul: Gelenek Yayınevi, 2019), 60,61.

²³¹Nu'man b. Sâbit Ebu Hanife, "El-Fıkhu'l Ekber", *İslam İnancına Dair 5 Temel Eser Akaid Risaleleri*, trc. Hüsameddin Vanlıoğlu, 1. Bs (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2017), 27.

²³²Kutlu - Topaloğlu, *İmam Mâturîdî ve Maturidilik*, 206.

²³³Arslan - Bozkurt, *Sistemantik Kelâm*, 261.

²³⁴El Hâkim es-Semerkandi, "Es-Sevâdü'l- Âzam", *İslam İnancına Dair 5 Temel Eser Akaid Risaleleri*, trc. Hüsameddin Vanlıoğlu, 1. Bs (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2017), 277.

kula aittir. İkinci olarak Mutezili görüş gelir. Kullara ait fiillerin tamamı gerçek anlamda onlara mecazen ise Allah’a nispet edilir. Üçüncü görüş ise Maturidi’nin görüşüdür. Buna göre fiiller hakikatte hem Allah’a hem kula izafe edilir. Fiil, Allah’a halk (yaratma), kula ise fiil ve kesp açısından nispet edilir.²³⁵

3.1. Hüsamettin Yıldırım’a Göre Kader

Hüsamettin Yıldırım Kader meselesinin çağın en büyük itikadi problemlerinden biri olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden konu ile ilgili derinlikli araştırmalar yapmış ve bu araştırmaların sonucunda gayet iddialı bir cümle kurarak “Kader meselesini çözmek bana nasip oldu” demiştir. Kendi zihninde, kendisini ikna edecek bir çözüm gerçekten bulmuştur. Bu meseleyi çözerken de içtimai matematik dediği kendine ait olan bir metodu kullanmıştır. Konuyu Değişim dergisinde ele almış ve birçok başlık altında farklı bir bakış açısıyla etraflıca incelemiştir. Biz konunun farklı ele alındığını göstermek niyetiyle onun kullandığı başlıkları ve sıralamayı aynen koruduk. Böylece görülecektir ki Kadere taalluk eden birçok mevzu da konunun dışında bırakılmamış olacaktır.

3.2. Gaybın Bilinmesi ve Kader

Hüsamettin Yıldırım’a göre kader meselesinin tam ve doğru anlaşılması ve net bir şekilde açıklanması için en önemli nokta gaybı bilmek konusudur. İlk insandan günümüze kadar insanoğlunun bilgisi çoğalarak birikmiştir. Günümüzde ilimler o kadar çoğalmıştır ki bir insanın hepsini öğrenmesi için ömrü yeterli değildir. “Size az bir ilimden başkası verilmemiştir.”²³⁶ Ayetinden anlaşılacağı üzere insanoğlunun bilgi stoku ne kadar çoğalırsa çoğalsın dünyada hiçbir zaman bilemeyeceği şeyler de vardır.

Yıldırım, insanın her şeyi önceden Allah gibi bilmesinin yani gaybı bilmesinin mümkün olmadığını ifade ediyor. Lakin yine de konuyu daha iyi anlatmak için “Allah insanı bu kabiliyetle yaratsaydı ne olurdu?” sorusunu soruyor ve bazı cevaplar veriyor. Eğer her insanın kendi hayatı boyunca hangi olayları yaşayacağı ayrıntılı bir şekilde bildirilseydi hem birçokları için bu zararlı olurdu hem de bu durum Allah-u Teala’nın

²³⁵Kutlu Sönmez - Topaloğlu Bekir, *İmam Mâtûrîdî ve Maturidilik*, 206-208; Karadaş Çağfer, “İnsan Fiilleri”, *Kelam El Kitabı*, ed. Düzgün Şaban Ali, 3. Bs (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 404.

²³⁶ El-İsrâ 17/85

yokluğu yahut aciz olduğu düşüncesine insanları sürüklerdi. İnsan gelecekle ilgili olan bu bilgiyi kendi mahareti olarak görebilir ve kendisinin yaratıcı olduğunu iddia edebilirdi. Diğer taraftan herhangi bir şeyin bütün teferruatıyla bilgisine sahip olmak, ondan doğacak zararı önlemek yahut ümit edilen faydayı sağlamak için yeterli değildir. Gereken ilme sahip olduğu halde, o ilimle amel edebilmek için en az o ilim kadar lüzumlu olan sağlam irade, ümit, sabır, sebat, azim, cesaret, uygun ortam, yeterli araç gibi nice imkân ve şartların bir veya birkaçına sahip olmayan insanların başlarına gelen bazı olaylar karşısında aynen o olayların bilgisine önceden sahip olmayanlar gibi davrandıklarını görülmektedir.

Hüsamettin Yıldırım, yeteri kadar çalışıp öğrenmediği takdirde, bazı derslerden bütünlemeye kalacağını, yine çalışmazsa sınıfta kalacağını bilen birçok talebenin bu bilgileri onları ders çalışmaya sevk etmek için çok defa yeterli olmadığını söylüyor. Ona göre dünya hayatında Allah'ın imtihanına tabi olan insanlar da tıpkı bunun gibidirler. Başlarına gelecek şeylerin bütün teferruatıyla ilmine önceden sahip olmaları, mümkün olsaydı, sağlam irade, ümit, azim, sabır, sebat, cesaret, uygun zaman ve zemin lüzumlu araç gibi birçok imkân ve şartların hepsi bir arada bulunmadığı müddetçe, o ilimle amel edilmesi, hayalden öteye geçmezdi. Yıldırım'a göre verilen bu örnekten de anlaşılacağı gibi gaybın bilinmesi tek başına kader üzerinde etkili ve yeterli bir faktör değildir.²³⁷

3.3. Kader ve Sorumluluk

Hüsamettin Yıldırım'a göre İnsanların zihnini asırlarca kurcalayan ve hatta küfür bataklığına kadar sürükleyen Kader meselesinin Müslümanlarca aklen tatminkâr izahı yapılmasına ihtiyaç duyulan noktası, akıl balığ her ferdin nelerden hangi derecelerde sorumlu olacağının net bir şekilde nasıl tespit edileceğinin bilinmesinde toplanmaktadır.

Ona göre insanın herhangi bir meseleden dolayı suçlu olup olmadığı ile aynı insanın kaderi arasındaki münasebet, her şeyden önce Allah'ın insanı yargılaması açısından düşünülmelidir. Eğer insan fiillerini kendi iradesine göre icra edemeseydi dünya ve ahirette mükafat veya cezaya namzet gösterilemezdi. Buna ek olarak insan her fiilini serbest tercihe dayanan şahsi bir iradenin gayretiyle yapmaya muktedir olsaydı; hiçbir sıkıntı, ıstırap ya da musibete düçar olmaması gerekirdi. Her istediği makam-

²³⁷Hüsamettin Yıldırım, "Gaybın Bilinmesi Ve Kader", *Değişim*, Ağustos 1997, 45,46.

mevki- ikbale mutlaka ulaşması beklenirdi. Bu durumda, insanın hangi fiilleri icraya muktedir olduğunu, bütün detaylarıyla bilmenin önemi ortaya çıkmaktadır. Yıldırım'a göre;

1-İnsanın hiçbir zaman yapamayacağı icraatlar vardır. Güneşi güneyden doğurup kuzeyden batmasını sağlamak gibi,

2-Takdir edilen vakit gelince yapabildiği icraatlar vardır. Aya çıkmak gibi,

3-Çoğu defa yapabilmesine rağmen aynı icraatı yapamadığı anlar vardır. Çay veya kahvenin boğazında kalarak onu öldürmesi gibi,

4-Geçici hallerde yapamayacağı icraatlar vardır. Hasta iken yemek yiyememesi gibi.

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, insanın en alışlagelmiş davranışları da dahil olmak üzere hangi fiilleri icraya muktedir olduğunu, her halükârda, beşer tarafından kesin ve net bir şekilde tespiti imkân yoktur. Allah'ın iradesine "külli irade" insanın ferdi iradesine de "cüz'i irade" denildiği dikkate alınarak, bu durum değişik bir şekilde yeniden ifade edilmek istenirse: "Külli irade ile cüz'i iradenin sınırları, insanlar tarafından daima net bir şekilde ayırt edilmeye elverişli değildir. Dün külli iradeye ait bir davranış, bugün cüz'i iradeye de ait olabilirken, bugün cüz'i iradeye ait bir davranış da yarın pek ala sadece külli iradeye ait olabiliyor. Ortada insanın bilgisi açısından kaygan bir durum vardır. O yüzden insanın hangi tercih ve davranışlarından dolayı cezalandırılacağı yahut mükafatlandırılacağı hususunda fakihler anlaşılamamışlardır. Fakihlerin kader meselesi hakkındaki içtihatlarının ruhu ve düğüm noktası, külli irade ile cüz'i iradenin sınırlarının net bir şekilde tayin edilip edilemeyeceği üzerinde toplanmaktadır.

Hüsamettin Yıldırım "Herhangi bir hadiseden dolayı insanın dünya ve ahirette suçlu olup olmadığını, insanlar hangi kıstaslarla belirleyecekler?" sorusu bağlamında konuyu ele alıp ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışmıştır. "Allah kimseye gücünün üzerinde bir şey yüklemeyiz."²³⁸ayetini delil göstererek, İnsanın takati dahilinde olan icraatlarından sorumlu olduğunu ifade ediyor. Ona göre insanın gücü dahilindeki fiilleri hiçbir gevşeklik göstermeden yapmağa çalışıp çalışmadığı dikkate alınacaktır. Herhangi

²³⁸ El-Bakara 2/223,286, el-A'raf 7/42, En'am 6/152, Mu'minun 23/62

bir hadiseden dolayı insanın dünya ve ahirette suçlu olup olmadığını tespit yönünden öncelikle kötülüğe düşmemek, ona rıza göstermemek ve ondan uzaklaşmak, mümkünse kötülüğü yok etmek, hususlarında gereken ciddi çalışmalar yapılmadıkça; velev ki kötü neticelerle karşılaşmasa bile sorumluluk ve ceza vardır. Bunun sebebi şerle mücadelede gevşeklik, ihmalcilik, nemelazımcılık ve tembelliktir. Lakin insan gücünün elverdiği her işte gevşekliğe kapılmadan ihtimam gösterdiği takdirde sorumluluk yoktur. Mükafat vardır. Velev ki kötü neticelerle karşılaşılabilir. Çünkü netice Allah’a aittir; insan kendi takati dahilinde olandan fazlasını yapamaz.

Diğer taraftan iyiliğe yaklaşmaya çalışmak, mümkünse iyiliği elde etmek ve yaymak, hususlarında gereken ciddi çalışma yapılmadıkça velev ki iyi neticeye ulaşılsa bile, yine sorumluluk payı ve ceza vardır, mükafat yoktur. İhtimam gösterildiği takdirde ise sorumluluk yoktur, mükafat vardır. Yıldırım’a göre Allah indinde makbul olan her amel, o ameli işlemek için bilinmesi zaruri olan ilme dayanılarak yapılanlardır. Bu itibarla, ilim tahsil etmek için gerekli takat ve imkanlara sahip olan insan, ilim tahsil etmeyip, ilimsiz hareket etmesi yanlıştır.²³⁹

3.4. Kader Kombinezonu ve Tercih

Birbirine tamamen eşit olmayan en az üç veya daha fazla elemanın, unsurun, birimin yahut faktörün kendi aralarında ikişer ikişer veya üçer üçer... gruplar halinde dikkate alınmak suretiyle, birbirinden farklı kaç tane grup meydana getirilebiliyorsa; bu sayıya, o kadar elemanın, unsurun, birimin ve faktörün ikili yahut üçlü... kombinezonu denir. Modern matematiğe ait bir kavram olan “kombinezon” kelimesi, günlük hayatta içinden çıkılmaz derecede karmaşık olan pek çok durumları net bir şekilde anlatmak açısından gayet uygun olduğu için, karmaşıklığın son haddine kadar her çeşidini ve bütün unsurlarını değişik derecelerle kendi içerisinde taşıyan “kader meselesinin” her haline şu veya bu birimlerin, sebeplerin, elemanların yahut faktörlerin ikili, üçlü, dörtlü, beşli ... kombinezonlarıyla açıklamağa çalışmak, elbette ki beşeri yönden en isabetli bir anlatım şekli olacaktır. Hüsamettin Yıldırım kombinezonun kader meselesinde nasıl kullanıldığını göstermek için bir örnek üzerinde tespitlerini şu şekilde sıralamıştır; duygu (birinci eleman) düşünce (ikinci eleman) ve irade (üçüncü eleman)

²³⁹Hüsamettin Yıldırım, “Kader Ve Sorumluluk”, *Değişim*, Eylül 1997, 48-51.

şeklinde dikkate alındığı takdirde, bu üç elemanın karşılıklı etki açısından ikili kombinezonu şöyle olur:

- a) Duygunun, düşünceye tesiri,
- b) Duygunun, iradeye tesiri,
- c) Düşüncenin, duygulara tesiri,
- d) Düşüncenin, iradeye tesiri,
- e) İradenin, duygulara tesiri,
- f) İradenin, düşüncelere tesiri,

Bu misalde olduğu gibi kombinezon kader meselesinin mahiyetini net bir şekilde açıklamak için de kullanıldığında konunun çerçevesinin ne kadar geniş olduğu gözler önüne serilecektir. Yıldırım'a göre, insanların kaderi bahis konusu olunca kombinezon kavramı açısından maddi- manevi elemanlar, unsurlar, birimler yahut faktörler dikkate alınmayı gerektirir. Akıl, zekâ, hafıza, bilgi, inanç, irade, his, niyet, zaman, dış zorlamalar (reklam, propaganda, tavsiye, öğüt, hatır, sözlü tehdit, kaba kuvvet), iç zorlamalar (alışkanlık, içgüdü), dikkatsizlik, uyku, yorgunluk, doğru veya yanlış anlamak, noksan anlamak, şartların- imkanların- vasıtaların varlığı ve yokluğu, istek, arzu-maksat, ... bu elemanların her biri, her insanda birbirine eşit olmadığı gibi; her elemanın aynı insanda değişik zaman aralıklarındaki miktarları da birbirine eşit değildir. İşte her insanda, adı geçen elemanların değişik zamanlarda derecelerde miktarlarıyla meydana gelen ikili, üçlü, dörtlü.... On beşli, yirmili vs. kombinezonları; yalan, riya, hile, cinayet, şekavet, hırsızlık, gıybet, kibir, haset, içki, kumar, zina, iftira, kin, öfke, ihanet, zimmet, rüşvet, israf, cimrilik, riba, hırs, malayani, küfür, şirk, af, adalet, cihat, sabır, şükür, ibadet, ihlas, iffet, tevbe ... gibi davranışların hem ortaya çıkmasını, hem de bu davranışlardan her birinin gerek canlı bütün insanlarda, gerekse aynı ferдин şahsında değişik zaman aralıklarında değişik ayarlarla, dozlarda, nüanslarla, şekillenmesini sağlamaktır.

Bir tek kişinin şahsında bile gayet çok sayıdaki değişik elemanların kombinezonlarının ne kadar çok olduğu apaçık ortadadır. Bütün insanlığın top yekûn kaderi için ne kadar kombinezon bulunduğunu düşünmek sıhhatli akıl sahibi her

mahluku hayrete düşürür. Kader meselesinin, tarih boyunca niçin daima bir muamma olduğu da böylece net bir şekilde anlaşılmış olur.

Yıldırım, insanların akıllarının farklı derecelerde olduğunu, bu yüzden de akıl sahibi her insanın, çeşitli olaylardan ve davranışlardan dolayı, Allah’a karşı eşit derecede sorumlu olamayacağını belirtiyor. Akıl için verdiği bu örneğin kader kombinezonuna giren her eleman içinde ayrı ayrı ele alınırsa; her ferdin kendi hayatında karşılaştığı olaylardan ve problemlerden, ancak o andaki sahip olduğu değişik dereceli elemanların mümkün olan kombinezonları çerçevesinde sorumlu olacağını ifade ediyor. Ona göre kader meselesinin her insanı rahatlatarak tatminkâr bir izah şekli vardır. Öyleyse insan; bütün hayatını dikkate alarak değil, herhangi bir olay veya problemle karşılaştığı anda sadece kendi hayatının bütün elemanlarının o andaki durumunu hatırlayarak o olaydan veya problemten Allah katında kendisinin ne kadar sorumlu olduğunu tespitte çalışmalı ve davranışını o anda bu tercihe göre yapmalıdır. Yıldırım’a göre bu meselenin en ideal çözüm tarzı budur.²⁴⁰

Fahreddin er- Razi’nin (1149-1210) tespit ettiği gibi, kader-cebir meselesi tek başına ele alınabilecek bağımsız bir konu değildir. Bütünüyle Allah inancıyla irtibatlı bir konudur. Allah adeta güç itibarıyla sınırladığı kulunu iradesini sınırsız kılarak ona adil bir imtihan ortamı hazırlamıştır. Bu durumda insanın salt fiilinden öte iradesini kullanma biçimi, niyeti, amacı, hedefi ve azmi onun sorumluluğunun kaynağını oluşturmaktadır. Yüce Allah insanı, gelecekte gelecekteki hayatının nasıl takdir edildiğinden değil, söz konusu tercihleri ile sınamakta ve sorumlu tutmaktadır.²⁴¹

3.5. Kader Var Mıdır, Yok Mudur?

Hüsamettin Yıldırım’a göre kaderin varlığını ya da yokluğunu tartışabilmek için öncelikle onun hangi manada kullanıldığını belirlemek gerekir. Kaderin “bir şeyin ölçüsü” anlamındaki lügat manası ele alındığında kadere var ya da yok diyebilmek için öncelikle Allah’ın kitabına sonra ise canlı cansız varlıkların içinde barındığı, çeşitli olayların meydana geldiği kâinata dikkatli bakmak gerekir. Kur’an’da konu ile ilgili

²⁴⁰Hüsamettin Yıldırım, “Kader Kombinezonu Ve Tercih”, *Değişim*, Ekim 1997, 37,38.

²⁴¹Karadağ Çağfer, “İnsan Fiilleri”, 412,413.

“(Allah’ın) nezdinde her şey ölçü iledir.”²⁴², “Allah her şey için bir ölçü tayin etmiştir.”²⁴³buyurulmaktadır. Yıldırım, kâinata bakıldığında da ölçü ve kanunların var olduğunu söylüyor. Gök cisimlerinin, mevsimlerin, suda ve karada yaşayan canlı ve cansız varlıkların önceden bağlı oldukları bu ölçü ve kanunları çeşitli misallerle ispat etmeye çalışıyor. Buna ek olarak kaderin “ezelden ebede kadar olmuş ve olacak şeylerin ne şekilde ne zaman ve nerede olacağını Allah’ın ezelde daha olmadan bilip takdir etmesi” anlamındaki ıstılah manası ele alındığında da kaderin inkar edilemeyeceğini söylemektedir. Bu durumu ispat etmek için ise “...(Allah), her şeyi yaratmış ve her birine muayyen bir nizam vererek, onun mukadderatını tayin etmiştir”²⁴⁴ ayetini örnek olarak vermektedir. Ayrıca ona göre, normal bir insan bile herhangi bir iş veya davranışı yapmaya başlamadan önce nasıl hareket etmesi gerektiğini, nelerin temin edilmesi gerektiğini, hangi kurallara hangi sıra ile uyması gerektiğini bilebiliyorsa Allah’ın ezelden ebede kadar olacak şeylerin şeklini, yerini, zamanını önceden bilememesi, takdir edememesi gibi bir şey olamaz.

Hüsamettin Yıldırım kaderin varlığının bu kadar açık olmasına rağmen bazı insanların kaderi inkara tevessül ettiğini söylüyor. Ona göre, kişilerin kaderin varlığını inkâr etmekteki sebepleri; kaderin mahiyetini açıklamaya çalışan insanların, akılları tamamıyla tatmin edici ve bazı şüpheleri giderici sonuçlara varamamış olmalarıdır. Lakin unutmamak gerekir ki, bir matematik problemi ne kadar güç olursa olsun, onu en iyi ve en kolay şekilde çözen bir matematikçi, yeryüzüne ya hiç gelmeyebilir yahut da binlerce yıl sonra gelebilir. Problemin çözülemeyişi onu inkara kalkışmayı gerektirmez. İstikbalde onu çözecek bir matematikçi gelebilir. Veleve ki hiç gelmese de o yine problemdir; fakat insanların gücü dışında kalan bir problemdir.²⁴⁵

3.6. Kader Niçin İnkâr Edilir?

İslam dünyasında kaderi ilk inkâr eden şahıs Ma’bed b. Halidü’l-Cüheyri’dir. (v.80/699) Ayrıca Gaylan ed-Dımaşki’ye (v.126/763) göre de kader yoktur. Bütün işler insanın kendi iradesiyle yapılır. İnsan kendi eylemlerini kendi bilgisiyle bizzat kendisi takdir eder. Bu görüş Vasıl b. Atâ’nın kurucusu olduğu Mu’tezile tarafından da tasvip

²⁴² Er-Ra’d 13/8

²⁴³ Et-Talak 65/3

²⁴⁴ Furkan 25/2

²⁴⁵ Hüsamettin Yıldırım, “Kader Var mıdır, Yok mudur?”, *Değişim*, Kasım 1997, 35-37.

edilmiş ve yayılmıştır.²⁴⁶ Mutezile; Allah'ın asla zulüm yapmayacağını savunabilmek için kendi düşünce sisteminde bir yönüyle insan fiilleri konusunda kaderi inkâr etmekten başka bir izah tarzı bulamamıştır. Bu durumda niyeti iyidir fakat fahiş hatalara sürüklendiği de göz ardı edilmemelidir.

Günümüzde de doğrudan kaderi inkâr edenler olduğu gibi, kaderin iman esaslarından biri olduğunu da inkâr edenler vardır. Yıldırım'a göre, tüm bu inkarların sebebi cehalet, gaflet, yanlış anlayış, naslar üzerinde aklen ve vicdanen tatminkâr bir izah tarzı yapamamak, yanlış düşünce ve inançları taklit etmek ya da bu konuda güvenilir bir merciden tebliğ almamış olmak olabilir.²⁴⁷

3.7. Kaderde Sebepler Zinciri

Hüsametdin Yıldırım'a göre mahlukat için sebepsiz hiçbir şey yoktur. Allah ölçülerle beraber sebepler ve vesileler de yaratmıştır. Olayları, zahirde umumiyetle, bunlara bağlamıştır. Fakat asıl sebep ve hükmedici Allah'tır. İnsanların zaman zaman yaşadıkları iç hesaplaşmalarda şunlara şahit olunmaktadır;

1-Hiç kimse, kendisini suçlu görmek istememekte, suçun sebebini başka yerde ya da kişilerde aramaktadır.

2-Mevcut olan her şeyin, ilerde vücut bulacak her şeyle (az, çok) münasebeti vardır. Bu dünyada insan tarafından yapılan hiçbir hareket yoktur ki, bu uzun neticeler zincirinin başlangıcı olmasın. Her kelime, düşünce ve hareketin insan kaderi üzerinde tesiri vardır. Her insan, hayatı iyi yahut kötü geçmiş olsun, henüz doğmamış nesilleri de içine alan uzun bir neticeler zincirini de omuzlarında taşımaktadır.

3-Her zincirin bir neticesi vardır. Hayatta başarılarımız, yapmış olduğumuz bu tercihlerin isabet derecesine bağlıdır.

4-Çekilen birtakım sıkıntıların, muvaffakiyetsizliklerin ve ıstırapların asıl sebepleri, önceden işlenmiş bir takım fiillerin, verilmiş bazı kararların bir müddet sonra netice halinde karşımıza çıkmasından ibarettir.

²⁴⁶ Hamdi Gündoğar, "Mu'tezile Mezhebinde İnsanın Fiilleri Problemi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2004): 205-218.

²⁴⁷Hüsametdin Yıldırım, "Kader Niçin İnkâr Edilir?", *Değişim*, Aralık 1997, 50.

6-Başkaları üzerinde görülen kaza, bela, sıkıntı ve ıstıraplar, bizlere ne kadar etkili olursa; o kadar tecrübe ve bilgi edinmemiz, imkân dahilinde girer. Aksi halde her şeyi tek tek tecrübe ederek öğrenmeye insanın ömrü yetmez.

Kader meselesinde sebepler zinciri hiçbir zaman ihmal edilmemesi gereken en önemli noktalardan biridir. Lakin her türlü gayrete, tedbire rağmen bazen ümit ve isteklere nail olamamak, bela ve sıkıntılarda tamamen kurtulmamak da aynı sebepler zincirinin diğer yönüdür. Bu da insanın dünyada ilahi bir imtihana tabi tutulmasının vazgeçilmez bir icabıdır.²⁴⁸

3.8. Kaderi Tartışmak Niçin Yasaktır?

Hüsamettin Yıldırım, Ebu Hureyre’den (ra) rivayetle “kader konusunda bizler birbirimizle çekişmekte iken, Resûlullah (s.a.s.) aniden yanımıza geldi. (Bizim bu halimizi görünce, o kadar öfkeleni ki, yanakları nar tanesi olacak şekilde yüzü kırmızılaşmıştı. Sonra şöyle buyurdu: “Size bu mu (yani kader konusunda çekişme mi) emredildi, yoksa ben size bununla mı gönderildim? Sizden öncekiler (ümme) bu meselede çekiştikleri için, helak oldular. Artık bu konuda münazara etmemenizi sizden ciddi olarak istiyorum.”²⁴⁹hadisini ele aldıktan sonra bu ve buna benzer hadis-i şeriflerin kader meselesini tartışmanın ilk etapta yasak olduğunu gösterdiğini ifade ediyor. Ona göre, bu yasağın sebepleri ve ince hikmetleri tüm teferruatları ile bilinmelidir. Yoksa Müslüman veya gayri müslim kimselerden bazıları “gerçek olan herhangi bir şeyi, araştırmaktan kaçınılmaz. Çünkü, asılsız ve yanlış bir tarafının ortaya çıkarılamayacağından emindir.” mantığıyla hareket ederek, bu meselede Allah’ın yokluğu, dinin hurafelere dayandığı, başkalarını böyle vesilelerle miskinleştirerek onların sırtından dünyevi birtakım menfaatler sağlamak... gibi – art niyetlerin ve suiistimallerin bulunduğu inanacaklar. Ya da mutaassıp ve mukallid Müslümanlar bu yasağın kıyamete kadar kesin ve mutlak olduğunu düşüneceklerdir. Aksine hareket edecek herkesi suçlayacaklardır. Bu iki anlayışın dışına çıkanlar ise ilgili hadis-i şeriflerin uydurma olduğunu Kur’an’la yetinmenin gerektiğini söyleyip işin içinden sıyrılmaya çalışacaklardır. Ne yazık ki kaderin tartışılmasının kesin yasak olduğunu söyleyen mukallid Müslümanlar başlarına hayaline bile getiremediği bela, felaket

²⁴⁸Hüsamettin Yıldırım, “Kaderde Sebepler Zinciri”, *Değişim*, Ocak 1998, 42,43.

²⁴⁹Muhammed b. İsa et-Tirmizi, *Sünen-i Tirmizi Tercümesi* (İstanbul: Yunus Emre Yayınları, 1975), 4: 3.

gelince bu yasağı ihlal etmekten başka çare bulamayacaktır. O ana kadar samimi Müslümanlığının kendine fayda sağlamadığını düşünüp İslam'dan çıkmaya bile yeltenecektir.

Yıldırım'a göre, kaderi tartışmak yasağının sebeplerini ve hikmetlerini anlayabilmek için insanların çeşitli konular hakkında zaman zaman niçin tartıştıklarının belirlenmesi gerekmektedir. Üstün gelmek, şöhret yapmak, eğlenmek, doğruyu bulmak vb. maksatlardan en makbul olanı doğruyu bulmak için yapılan tartışmalardır. Disiplinsiz ve kuralsız yapılan tartışmaların sonuçları çoğu zaman çok kötü olmaktadır. Münakaşanın zararlı sonuçlarıyla karşılaşmak çok kolay olduğu halde zararlarını gidermek için bazen ömürler bile kâfi gelmemektedir. Nesilden nesile devam eden düşmanlık, ihtilaflar, bunun en bariz misalidir. Asrı saadet döneminde neticesi kötü olacak tartışmalarla uğraşılmasına elbette ki müsaade edilemezdi. O günkü zaman ve zemin emir ve yasakların sebeplerini ve hikmetlerini kavramak yönünden tartışmaya müsait değildi. Bunların yanı sıra kaderi tartışmanın yasak edilmesinin başka özel nedenleri de olabilir. Kader ve kaderle ilişkili konulara o günün şartları imkanları içerisinde tez elden tatminkâr cevaplar bulmak zor olabilirdi. Kaderi tartışma yasağıyla İslam ümmetinin zihin karıştırıcı ve her devirde içinden çıkılamayacak sorunların, şüphelerin ve inkarların kıskacından kurtulması sağlanmıştır. Ona göre, İslam ümmetinin çoğunluğunu böyle bir akıbete sürüklemektense; kader hakkında tartışma yasağı koyarak, asırların canlı tecrübeleri içerisinde bu meseleye gerçekten ciddi, samimi, temkinli, art niyetten uzak bir olgunlukla yaklaşmaya istekli olanların sessiz ve derinden yapacakları hesaplaşmaların asıl maksada ulaşıldığı bir zamanda ortaya çıkarak diğer insanların da idraklerine sunulması, elbette ki daha isabetli olmuştur.²⁵⁰

4. İlahi İmtihan

Hüsametdin Yıldırım'ın tarifıyla “herhangi bir şeyin doğrusunu- yanlışını, eksikliğini, fazlasını tam olarak bilmek imkanına sahip olan bir kimsenin, başkasını bu yönden kontrol edip değerlendirmek maksadıyla, onlara çeşitli sualler sorarak cevaplar almasına yahut birtakım engellerle çevrili meşguliyetler içerisinde sürükleyerek, o engelleri aşmayı hangi derecede nasıl başarıp başaramadığını ortaya koymasını istemesine “imtihan” denir.”

²⁵⁰Hüsametdin Yıldırım, “Kaderi Tartışmak Niçin Yasaktır?”, *Değişim*,ubat 1998, 41,42.

Allah'ın insanı yaratmadaki asıl gayesi imtihandır. Her fert ve cemiyet Allah tarafından bu dünyada imtihana muhatap edilir. İmtihanlar değişiklik arz ederler. Hüsamettin Yıldırım'a göre imtihan çeşitleri; Felaketlerle imtihan,²⁵¹ hakaret ve saldırılarla imtihan,²⁵² şeriatların muhtelif olmasıyla imtihan,²⁵³ fertlerin ve cemiyetlerin kimini kimine üstün kılmasıyla imtihan,²⁵⁴ güçlükler ve sıkıntılarla imtihan,²⁵⁵ hayır ve şerle imtihan,²⁵⁶ hastalıkla- sıhhatle imtihan,²⁵⁷ enflasyonla İmtihan,²⁵⁸ fakirlik ve zenginlikle imtihan,²⁵⁹ evlatlarla imtihan,²⁶⁰ ayetlerle imtihan,²⁶¹ keşf-ü kerametle ve ilhamla imtihan,²⁶² rütbe, makam, mevki ile imtihan,²⁶³ vesvese ile imtihan,²⁶⁴ tatminkar cevapları bilinemeyen çetrefilli suallerle imtihan,²⁶⁵ dua ile imtihan,²⁶⁶ sihir ile imtihan,²⁶⁷ ilimle imtihan,²⁶⁸ olarak ifade edilmiştir. Yıldırım'a göre, bu ve daha birçok imtihan çeşitleri karşısında insanların tavırları başka başkadır. Ana hatları ile şöyle ifade edilebilir;

a) İmtihan varlığını reddederek, “Bir günün beyliği beyliktir.” inancıyla, dünyada gününü gün etmek isteyenler,²⁶⁹

b) İmtihanın varlığını kabul etmekle beraber ancak deprem, sel, kasırga, yangın gibi felaketlerle karşılaştıkları anlarda Allah'a yönelen; bu geçici tehlikeyi atlattıktan sonra, tekrar heva ve heveslerine tabi olanlar,²⁷⁰

²⁵¹ El-Bakara 2/155, Âl-i İmran 3/186

²⁵² Âl-i İmran 3/186

²⁵³ El-Maide 5/48

²⁵⁴ El-Bakara 2/214, En'am 6/165

²⁵⁵ El-Bakara 2/214

²⁵⁶ Enbiya 21/35

²⁵⁷ El-Bakara 2/177, En'am 6/24

²⁵⁸ İbn-i Mâce, *Sünen-i İbni Mâce Tercümesi ve Şerhi* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983), 6: 183.

²⁵⁹ El-Bakara 2/268, En'am 6/151

²⁶⁰ Et-Tegâbün 64/15

²⁶¹ Ed-Duhan 44/33

²⁶² Buhâri, *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi Ve Şerhi* (Ankara: DİB yayınları, 1973), 3: 310.

²⁶³ En-Neml 27/16, Es-Sâd 38/34-39

²⁶⁴ El-A'raf 7/20, Tâ-Hâ 20/120

²⁶⁵ Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccac Müslim, *Sahih-i Müslim Tercümesi*, 1: 182,183.

²⁶⁶ Yıldırım, *İnsanın, Dünyada, Mes'ud Olmak İhtimali*, 34.

²⁶⁷ El-Bakara 2/102, Felâk 113/1-5

²⁶⁸ Yıldırım, *İnsanın, Dünyada, Mes'ud Olmak İhtimali*, 34.

²⁶⁹ İsrâ 17/72, el-Mâide 5/70,71, Es-Sâd 38/26, Câsiye 45/23,24

²⁷⁰ İsrâ 17/67

c) Tam bir ciddiyetle imtihan şuuru içerisinde hareket etmek istedikleri halde çeşitli olaylar karşısında nasıl tavır takınmak gerektiğini bilmeyenler ve sürekli bocalayanlar,

d) Felaketlerle karşılaşmalar da bazen gayretlenip bazen gevşeyenler,

e) İmtihandan alacakları sonuç bakımından, “olursa en mükemmeli olsun”, hırsı ile hareket eden ve umduğunu bulamayınca, Allah’ın dünya ve ahiretteki her türlü mükafatından vazgeçenler,

f) Tam bir ciddiyetle imtihan şuuru içerisinde hareket edenler,

g) Mükellef olmayanlar,

Hüsamettin Yıldırım’a göre, ilahi imtihanı kader konusuyla bağdaştırıp bazı zihinlerde bazı sorular oluşabilmektedir. Örneğin; mademki Allah, insanları bu dünyada imtihan etmek için yaratmıştır. Ve her şeyi önceden bildiğine göre imtihanın neticelerini de biliyor demektir. Neticesini önceden bildiği imtihanı neden yapıyor? Sorusunu sorup cevabını bir benzetme ile yine kendisi veriyor; Bir öğretmen her talebenin hangi derecede başarılı veya başarısız olacağını önceden biliyormuşçasına, imtihan yapmadan onlara notlarını bildirse; bir iki istisna dışında hangi talebe kendisi için verilen nota itiraz etmez? Zayıf olanlar mutlaka itiraz eder. Diğerleri çok daha iyi not alacaklarını düşündükleri için itiraz ederler. Sadece başarılı not alacağına güveni olmadığı halde böyle notu alan itiraz etmez. Tüm bu itirazları kabul veya reddetmek için yegâne delil her talebenin sahsına ait imtihan kağıtlarındaki yazılı bilgilerdir. Tıpkı bunun gibi her şeyi önceden bilen Allah’ın buna rağmen, imtihan yapmasının hikmetinin; ebedi saadeti veya felaketi hakkında verilecek hükme, ahirette itiraz edecek olan insanlara, onların yaptıklarını şahit göstermek olduğunu ifade etmektedir.²⁷¹

5. İlahi İmtihan Bağlamında Kötülük/Şer Problemi

Sözlükte “kötü olmak, kötülüğe meyletmek, kötülük yapmak, çirkin, zararlı” gibi anlamlara gelen şerr hayrın karşıtıdır.²⁷² Terim olarak “kimsenin hoşlanmayıp yüz

²⁷¹Hüsamettin Yıldırım, “İlahi İmtihan”, *Değişim*, Temmuz 1997, 36,37.

²⁷²Yusuf Şevki Yavuz, “Şer”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV yayınevi, 2010), 38: 539.

çevirdiği zararlı ve kötü şey; zararlı şeylerin yayılması, bir şeyin kendi tabiatıyla örtüşmemesi” gibi manalar verilmiştir.²⁷³

Kötülük; yaratıcının merhamet, iyilikseverlik ve sonsuz kudret gibi sıfatları arasında bir çelişki görülmesinden dolayı bir inanç problemi olarak ortaya çıkmıştır. Problemin kaynağı aslında yanlış Tanrı tasavvurudur. O dilediğini yaratırken sonsuz bilgisi içerisinde sonsuz hikmetine göre hareket eder.²⁷⁴

Kur'an'a göre insanların başlarına gelen musibetin iki sebebi vardır. Birincisi günahların karşılığı olarak, ikincisi ise Allah'ın fiilleriyle irtibatlı olarak meydana gelen çeşitli musibetlerin, doğal felaketlerin ve bunların sonucu meydana gelen acı ve ıstırapların insanları imtihan etme, deneme ve sınama amacına yönelik olarak meydana geldiğidir.²⁷⁵

Genel olarak Mutezile, Eş'ari, Maturidi musibetlerin ve bunlardan doğan acı ve ıstırapların ibret ve imtihana yönelik olduğu hususunda hemfikirdirler. İslam tasavvufçuları da belaları deneme ve imtihan vesilesi olarak değerlendirmişlerdir.²⁷⁶ Eş'ari'ye göre kendisinin değil, fakat başkasının bir fiil olarak yaratması bakımından şer Allah katındandır.²⁷⁷

Allah, görünen varlıklar içerisinde hiçbir kötülüğün bulunmadığı bir dünyayı değil de kötülük ve ıstırapların kol gezdiği böylesi bir dünyayı tercih etmiştir. Ancak böyle bir dünyada insanın hür iradesiyle iyiye yönelmesi ve kemale erme yolculuğunda kötülüklerle mücadele etmesi söz konusu olabilir. İnsanın imtihan edilmesi için gerekli şartlarla donatılmış böylesi bir dünyada mutlak eşitlikten söz etmek mümkün değildir. İmtihan sürecinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için, dünya hem doğal hem de sosyal düzlemde belli yasalara bağlı olarak işleyecek şekilde tasarlanmıştır. Herkes eşit zekâ veya sosyal imkana sahip kılınmamıştır. Böylece çok büyük bir kaos engellenmiştir.²⁷⁸

²⁷³Râgıb el-İsfahâni, "Müfredât Elfâzî'l-Kur'an", 791,792.

²⁷⁴Özdemir, "Kötülük Problemi", 567.

²⁷⁵Selim Özarslan, *Günümüz Kelâm İnanç Problemleri*, 1. Bs (Ankara: Nobel yayınevi, 2016), 143,144.

²⁷⁶Özarslan, *Günümüz Kelâm İnanç Problemleri*, 147.

²⁷⁷Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, *Ebü'l-Hasan el-Eş'arî Eş'ari Kelâmı el-Lüma Fî'r-red Ehli'z-Zeyğ ve'l-Bida'*, 96-98.

²⁷⁸Özdemir, "Kötülük Problemi", 564.

5.1. Hüsamettin Yıldırım’a Göre Kötülük/Şer Problemi

Yaşadığımız alemde kötülüğün varlığı bir vakıdır. İnsan hayatı birçok belalarla, çilelerle, acılarla doludur. Bu sebeple tarih boyunca bütün dinler ve felsefeler şer probleminin çözümüyle çok yakından ilgilenmiştir. Biz burada konuyu dağıtmamak adına kötülük probleminin düşünce tarihi açısından geçmişine girmeyeceğiz. Özellikle Hüsamettin Yıldırım’ın kendi yaşantısından hareketle çektiği acı, ızdırap ve sıkıntılarına ilaç olarak yazdığı görüşlerine yer vereceğiz. Burada şu husus da dikkatlerden kaçmamalıdır. Tarihsel süreç içerisinde kötülük/şer problemi ilim adamları tarafından sorulan sorulara cevap olarak çeşitli kaynaklar kullanılarak çözümlenmeğe çalışılmıştır. Yıldırım ise, yaşadığı acı ve ızdıraplar sonucunda defalarca intiharın eşiğine kadar gelmiş ve kendisini bu cevapları ile o eşikten kurtarmıştır. Yani bulduğu çözümler kendi hayatında işe yaramış ve tam da Kelâm ilminin amacına paralel olarak itikadını sağlamlaştırmıştır.

Bu konu ile ilgili telif etmiş olduğu eser, içerik olarak Hüsamettin Yıldırım’ın tamamen iç muhasebesidir. Sayfalarca yaşamış olduğu sıkıntı, bela ve musibetlerden, vesveselerden bahsetmektedir. Bu durumla nasıl başa çıktığını ya da çıkamadığını anlatarak, ayet ve hadislerden güç alıp başına gelenleri doğru tahlil etmeye çalışmaktadır. Kendisi doğru olan yolu seçtiği halde neden bu kadar iç ve dış engellemelerle karşılaştığını; dış engellerin normal olduğunu lakin kendi iç dünyasından gelen vesvese, isyan, bıkkınlık gibi durumları neden bu kadar çok yaşadığını anlamlandırmaya çalışmaktadır.

Yıldırım “İnsanın dünyada mesut olması mümkün müdür?” sorusunu sormuş ve bu sorunun cevabını aramıştır. Ona göre; bu suale Müslümanların öteden beri verdikleri cevap özet olarak şöyledir: “İnsanların dünya ve ahiret saadetine erişmeleri için, İslam dinini samimiyetle kabul etmeleri ve bu dinin icaplarına göre yaşamaları gerekir.” Fakat bu cevap kendisini tatmin etmediği gibi aklına yeni sorular getirmektedir. İnsanlar yaşamış oldukları vesveseler, ıstıraplar, felaketler, sıkıntılar sebebiyle sorular sormaktadır ya da İslam düşmanları tarafından inancı sarsmak için karmaşık sualler gündeme getirilmektedir. Örneğin; diğer insanların bedbahtlık sebebi, onların İslamiyet’i kabul etmemiş olmalarında görülürken, Müslümanların dünya hayatında mesut olamayışları da İslamiyet’i tam olarak bilemeyişlerinde ve onu tam olarak

yaşamamalarında aranabilir. Fakat son peygamber, ilk dört halife ve ashabın İslam'ı bilip yaşamalarına rağmen başlarına gelen hastalık, yoksulluk ve çeşitli meşakkatler onların dünya hayatında mesut oldukları iddiasıyla nasıl bağdaştırılacaktır? Onların dünya saadetleri böyle olursa bizim gibi sıradan Müslümanların dünya saadeti nasıl garanti altına alınabilir?

Ona göre, eğer mesut olmak, saadete erişmek, felaha ulaşmak, refaha kavuşmak terimleriyle dünya hayatında hiçbir ızdıraba, felakete, belaya vb. muhatap olmaksızın sakin, huzurlu bir hayat yaşamak, hasta olmamak, borçlanmamak vb. kastediliyorsa: “İnsan, İslamiyet’i kabul etmek ve onun icaplarına göre yaşamakla mesut olur” tezini savunmak mümkün olamaz. Ayrıca insanın varlığını gerektiren sebepler arasında “İnsan, yeryüzünde mesut olsun diye yaratıldı.” gibi bir hüküm, Kur’an’da ve Kütüb-i Sitte’de mevcut değildir. İnsanın yaratılış sebepleri hakkında, İslamiyet adına öteden beri verilen cevaplar, şu noktalarda toplanmaktadır;

a) “Ben cinleri ve insanları da (başka bir hikmetle değil), ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.”²⁷⁹ ayetinin ifadesiyle insan kulluk için yaratılmıştır.

b) “Allah hanginizin daha güzel amel işleyeceğini imtihan etmek için ölümü de hayatı da takdir eden ve yaratandır.”²⁸⁰ ayetinin ifadesiyle insan imtihan için yaratılmıştır.

c) “Ben, gizli bir hazine idim. Bilinmemi istedim. Bilinmem için halkı yarattım.”²⁸¹ Hadisinin ifadesiyle Allah insanı bilinmek için yaratmıştır. (Muhyiddin Arabi Futuhat-ı Mekkiye eserinde bu hadis için “keşfan sahih, naklen sabit değildir.” diyor. Hüsamettin Yıldırım’a göre bu hadis sahihtir. Çünkü kesif itibari ile sahih olan bir şey, nakil yolu ile gelenden daha sahihtir. Zira, keşif halinde; vehim ve hayal olmaz. Onda tam bir açıklık ve hakk’al yakın hali vardır.)²⁸²

d) “Habibim! Sen olmasaydın alemini yaratmazdım.”²⁸³ hadisine göre peygamberin dünyaya gelmesi için Allah insanı yaratmıştır.

²⁷⁹ Ez-Zâriyat 51/56

²⁸⁰ Mülk 67/2

²⁸¹ İsmail Hakkı Bursevî, *Kenz-i Mahfi (Gizli Hazine)* (İstanbul: Rahmet Yayınları, 1967), 12.

²⁸² Yıldırım, *İnsanın, Dünyada, Mes’ud Olmak İhtimali*, 15.

²⁸³ el-Acluni, *Keşfü'l-Hafâ*, 2:164

e) “Onların (insanların) üzerinde benim kar etmem için değil, onların benim üzerimde kar etmeleri için halkı yarattım.” İsmail Hakkı Bursevi’nin Ruhu’l Beyan tefsirindeki ifadesiyle Allah kendisinden fayda görmesi için insanı yaratmıştır.

f) “Allah rahmetini tattırmak için insanları yarattı.”²⁸⁴ ayetine göre Allah rahmetini tattırmak için insanı yaratmıştır.

g) “Eğer siz hata ve günah işlemeyip, Allah’ın affının tecellisine vesile olmasaydınız; Allah-u Teala mutlaka hata ve günah işleyen bir ümmet yaratır (ve sonra da) onlara mağfiret ederdi.”²⁸⁵ hadisine göre; Allah, affının tecellisine vesile olsunlar diye insanları yaratmıştır.

Yıldırım’a göre bu sebeplerden sadece imtihanın mahiyeti ve muhatapları ile saadet anlayışını mukayeseli olarak incelemek konu hakkında yeterli bir sonuç verecektir. Kur’an’da imtihanın mahiyetini açıklayan birçok hüküm bulunmaktadır. başlıcaları şunlardır: “Sizi boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten bize döndürülemeyeceğimizi mi sandınız?”²⁸⁶ “İnsanlar, (yalnız) -inandık- demeleriyle bırakılabileceklerini, kendilerinin imtihana çekilmeyeceklerini mi sandı(lar)?”²⁸⁷ “(Ey iman edenler!) Yoksa siz, sizden evvel geçenlerin hali başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluk (lar) ve sıkıntı (lar) gelip çattı ve (çeşitli belalarla) sarsıldılar ki, hatta peygamber(leri) maiyetindeki mü’minlerle birlikte-Allah!ın yardımı ne zaman? – diyordu.”²⁸⁸ “Her can, ölümü tadıcıdır. Bir imtihan olarak hayr ile de şer ile de sizi deniyoruz. (Nihayet yine) ancak bize döndürüleceksiniz.”²⁸⁹ “Andolsun, sizi (cihad emriyle ve diğer meşakkatli tekliflerle) imtihan edeceğiz. Ta ki, içinizden mücahidleri ve sabr-u sebat edenleri belirtelim.”²⁹⁰ “Andolsun, sizi biraz korku, (biraz) açlık, (biraz da) mallardan, canlardan ve mahsullerden yana eksiltme ile imtihan edeceğiz.”²⁹¹ “Ey iman edenler! Eşlerinizin, evlatlarınızın içinde size gerçekten

²⁸⁴ Hûd 11/119

²⁸⁵ Müslim, “Tevbe”, 9,10,11

²⁸⁶ El-Mu’minun 23/115

²⁸⁷ Ankebût 29/2

²⁸⁸ El-Bakara 2/214

²⁸⁹ Enbiyâ 21/35

²⁹⁰ Muhammed 47/31

²⁹¹ El-Bakara 2/155

düşman (olanlar) da vardır. O halde, onlardan sakının.”²⁹² “Mallarınız da evlatlarınız da sizin için ancak bir imtihan (mevzuu)dur.”²⁹³

Yıldırım’a göre dünya hayatında hiçbir ızdırıp, felaket, dert, ya da belaya muhatap olmaksızın neşeli, huzurlu bir hayat yaşamak şeklindeki saadet anlayışı ile mealleri yukarıda sıralanmış olan ayetlerin verdiği haberler tamamen zıttır. Tarih ilminin şahitliği de ayetlerin verdiği haberleri doğrular niteliktedir. Hz. Adem’den (as) bugüne kadar geçen süre zarfında birbirlerinden az veya çok farklı imkanlarla doğan, yaşayan ve ölen insanlar arasında istisna dahi olsa her bakımdan mesut bir dünya hayatı yaşamış tek fert dahi gösterilemez. Peygamberlerin dahi yaşamış oldukları hayat apaçık ortadadır.

İlk insandan bu yana derli toplu temel özellikleri belli etmiş bir fitri mantık da gösteriyor ki içerisinde hiçbir mahrumiyet, sıkıntı, üzüntü, bela, musibet olmaksızın herhangi bir imtihanın yapılması, mümkün değildir. Aynı imtihan için ümit, sevinç, bolluk, refah gibi haller de o derecede vazgeçilmezdir. Zaten “Bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de sizi deniyorum.”²⁹⁴ mealindeki ayet-i kerime de bunu belirtmektedir.

Yıldırım, tam tekmil saadet mümkün olmasa da kısmi bir saadetin varlığının da şüphe götürmez bir gerçek olduğunu ifade etmektedir. İnsanların en mes’ud ve hayırlısı ömrü uzun ve ameli güzel olandır.²⁹⁵ Sana dünyada ve ahirette afiyet verilirse, şüphesiz felah bulmuş olursun.”²⁹⁶ ayetleri ile de bu düşüncesini temellendirmiştir.

Her ferdin ve cemiyetin Allah tarafından bu dünya da muhatap ettirildiği imtihan, umumi özellikleriyle birbirine benzediği kadar, hususi özellikleri itibariyle de değişiklikler arz etmektedir. İnsanların Allah tarafından yapılan imtihan karşısındaki tavırları da kendi ömürleri süresince başka başkadır. İnsanın Allah tarafından imtihan edilmesi onun her umduğuna değil, sadece Rabbinin nasip ettiği hayırlara nail olmasını gerektirmektedir. Hüsamettin Yıldırım’a göre, dünyada iken her türlü gayrete rağmen elde edilemeyen bir takım haklı ve hayırlı isteklerin uğruna çekilen sıkıntı ve

²⁹² Tegâbun 64/14

²⁹³ Tegâbun 64/15

²⁹⁴ Enbiya 21/35

²⁹⁵ et-Tirmizi, *Sünen-i Tirmizi Tercümesi*, 4: 168.

²⁹⁶ İbn-i Mâce, *Sünen-i İbni Mâce Tercümesi ve Şerhi* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983), 10: 417.

ızdırapların bir sebebi cennetteki mükafatların kıymetini insanlara tam olarak idrak ettirmek ve onların bu dünya da küçümsenmesine engel olmak olabilir. Diğer bir sebepte, insanın her istediğine nail olması halinde gurura ve kibire kapılmasına zemin hazırlayan bir azgınlaşmayı önlemek olabilir. Diğer taraftan insan: bazı şeyleri hayırlı gördüğü halde, hakikatte o şeyler, şerrin ta kendisi de olabilir.²⁹⁷

5.2. İlahi İmtihan Bağlamında Kötülük/ Şer Problemi ile İlgili Birkaç Sual ve Cevap

Bu bölümde Hüsamettin Yıldırım'ın iç muhasebesi sonucunda kendi kendisine sorduğu ve bu sorulara verdiği cevaplar özet bir şekilde nazara verilmektedir. Ona göre; şeytanın insana telkin ettiği yüzlerce vesvese ve kuruntulardan derinden etkilenen insan, nefsinde şahit olduğu bu üzücü hadiselerin içyüzünü öğrenmek ve onları kökünden tedavi eden çarelerini bulmak maksadıyla, kendi kendine şöyle bir iç muhasebesine başlamak zarureti hissedebilir:

SORU 1- Bu dünyanın, kâinatın, insanların ve diğer canlıların yaratılması; bir imtihan yapmak için değer mi? Diyelim ki imtihan oldu; bütün iyi ve kötü taraflarıyla neticelendi de ne oldu yahut ne olacak sanki? İnsanlar imtihan olup neticede cennete veya cehenneme gitmekle, yaratıcı ne kazanmış olacaktır? İnsanlar imtihan olunmasaydı, yaratıcı ne kaybetmiş olurdu? Yaratıcının hiçbir kazancı veya kaybı, asla bahis konusu değilse; yaratılanların kazançları nelerdir? Kendi yarattıklarından bazılarını böyle birtakım kazançlar bahşetmek uğruna, diğer yaratıklarının kâinata her çeşit zulme, ahirette de derece derece çeşitli azaplara aday yapılması, nasıl bir adalet mantığıyla haklı gösterebilir? Hiçbir varlığı yaratmasaydı, ne olurdu?

EL- CEVAP: İmtihan olmak için yaratılmak; Allah'ın zatına değil, insanların bütününe fayda sağlamak gayesine hizmet etmektedir. Hal böyle iken, buna aykırı imiş gibi dünyada sık sık karşılaşılan ve beğenilmeyen çeşitli sıkıntılar, hercümerçler, felaketler, iğrenç durumlar;

1-İyilerin ve doğruların kıymetini, üstünlüğünü fiilen göstermek,

2-İnsanların şımarmalarını önlemek,

²⁹⁷Yıldırım, *İnsanın, Dünyada, Mes'ud Olmak İhtimali*, 20-40.

3-Bazı kimselere, başkalarının yaşayışından ibret numuneleri vermek,

4-Azgınları cezalandırmak ve ahiretteki cezanın daha şiddetli olacağını hatırlatmak,

5-Normal yollarla ıslah olmayan kimseleri, felaketlerle terbiye etmek,

6-İnsanlara, güçlükler içinde amellerin efdallerini işlemek fırsatını vermek gibi sebeplere binaen Allah'ın müsaadesiyle meydana gelmiştir. Bu sebepler bile, insanların bütününe fayda sağlamak gayesine hizmet etmektedir. Mü'minin niyeti, amelinden efdal kılınmak suretiyle, engel olamadığı nice kötülükleri yok etmişçesine mes'uliyetten kurtulmağa namzet yapılmakla kalınmamış, bütün samimiyet ve gayretlerine rağmen işleyemediği salih amellerin sevabından da işlemişçesine nasibini alması mümkün kılınmıştır. Dünyada muhatap olduğu sıkıntılara karşılık, ahirette hem peygamberlerin şefaatine hem de Allah'ın ahiret için sakladığı %99'luk rahmetine aday olduğu müjdelenmiştir. Cennette kendisine bahşedilecek nimetler ise, peygamberlerin bile hayalinden geçmeyecek kadar büyük ve değerlidir. Öyle ise, samimi olmak şartıyla, gücü dahilindeki amelleri Allah'ın rızasına uygun olarak işlemeğe çalışanlar için, bu hususta karamsarlığa düşmeğe ne lüzum var? İmtihan ve ibadeti reddetmeye, cenneti küçümsemeye eğilimli görüş sahipleri için şu sualleri sormak gerekmektedir: Mademki saadet, mükafat gibi neticeler kıymetsizdir. Öyle ise, bunların dünyada yokluğu veya elde edilemeyişi uğruna insan, niçin isyan ediyor? Yine mademki imtihanın neticesi olan cennet nimetleri, dünyadaki çilelere mukabil hiçtir, Öyle ise, onunla kıyaslanamayacak kadar küçük olan dünya nimetleri ve saadeti için, insan niye bu kadar hırsla çırpınıyor?

Yıldırım bütün bu açıklamalardan ayrı olarak, şöyle bir cevap vermek de gerektiğini düşünüyor: Mademki Allah diye bir varlık mevcuttur. Her mevcudun nev'i şahsına münhasır birtakım alametler göstermesi, varlığın gerekli kıldığı zaruretlerdendir. Öyle ise; Allah da varlığının elzem gördüğü birtakım fiilleri işlemek zorundadır. Bu fiiller, topyekûn kâinatın yaratılması ve insanların imtihan edilmesi şeklinde kendini ortaya koymuştur.

SORU 2- Keşke ben dünya ya gelmeseydim. Hiçbir varlık yaratılmasaydı. Bu yaratılmışların hikmeti nedir? “Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim de mahlukatı

yarattım” hükmünce, değer mi sadece bilinmek istemek gibi bir sebebe dayanarak yaratılmak? Bilinmek isteyiş, yaratan için bir ihtiras olabilir mi? Bir bilmek isteyiş uğruna milyarlarca canlı varlık, temelde yoktan var edilerek, bir hercümercin içine sokulabilir mi? Bahis konusu olan sır; bilinse ne olur, bilinmese ne olur? Bilenin ve bilmeye çalışanın çok az kimse olması karşısında, sırf, birkaç kişi bilsin diye, o sırrın kendini açığa vurması ve bunun için de kâinatı ve insanları yaratması nasıl haklı görülebilir?

EL- CEVAP: İlk okul, orta okul, lise, üniversite, medrese gibi resmi veya gayri resmi çeşitli tahsil kademelerinden her birine mensup nice talebeler vardır. Hiçbir sınıfa ait talebelerin hepsi yahut yarıdan çoğu, “pekiyi” veya “iyi” derece alacak kadar başarılı olamıyorlar. Her talebenin tahsil hayatı boyunca karşılaştığı maddi ve manevi sıkıntılarla külfetler de hiçbir zaman küçümsenmeyecek kadar çoktur. Gerek anne ve babalar gerekse okul idarecileri ile devlet erkanı, durumun hemen her yıl aşağı yukarı böyle olacağına inandıkları halde, tam manasıyla başarılı üç beş talebenin yetişmesi uğruna da olsa, her yıl pek çok sıkıntılara ve külfetlere katlanmaktan vazgeçmiyorlar. Hal böyle iken, insanlardan pek azının “gizli hazineyi” bilmek için samimi ve ciddi gayret göstermesi; neden bir itiraz konusu yapılmaya değer görülsün? Netice olarak şunlar söylenebilir: “Kaderimin bana ayırdığı üzüntüler, beni bedbinleştirecek yerde tecrübe sahibi etsin; beni aksileştirecek yerde, sabırlı yapsın ve beni mağrur, dar kafalı bir insan haline getirecek yerde, bana fenalık yapanları bile affetmemi temin etsin.”

SORU 3- Alemlerin yaratılma sebebi olan habibi, alemlerin ve kendi nefsinin dışarıdan gelen hangi zulümlerden kurtulması için rol oynayabildi?

EL-CEVAP: Gerek kendi nefsinin gerekse alemlerin dışarıdan gelen zulümlerden kurtulması için müspet rol oynaması hususunda Resûlullah’a (s.a.s.), Allah tarafından çeşitli fırsatlar bahşedilmiştir. Fakat, bir taraftan asıl ve daimî saadetin ahiret saadeti olduğu, diğer taraftan da hiçbir sıkıntı ve güçlük muhatap olmaksızın dünya imtihanının gerçekleşemeyeceği gibi hikmetlere binaen, kendi zatının en ızdıraplı geçen yılında bile, dıştan gelen zulümlere karşı çok kapsamlı ve derhal tesirli bir rol oynamayı tercih etmemiş; her ferdin dünyada kendi gayretlerini göstermesine müsaade olunarak, ümmeti için ahirette şefaati istemesini uygun bulmuştur.

SORU 4- “Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.” hükmü gereğince, insanlar ibadet etseler; yaratıcının zatı itibarıyla ne olur ne halledilir? İbadet etmeseler ne halledilmemiş olur? Üç beş kişinin hakkıyla ibadet yapması uğruna, milyarlarca ibadet mükellefinin yoktan yaratılması değer mi?

EL- CEVAP: İşte, hakikatin bu itirazı doğrulayacak mahiyette olmasından dolayı, bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur. “Hiçbir kimse kendi ameli ile cennete giremeyecektir; fakat yüce Allah’ın rahmeti ile girebilecektir. “Ya Resûlullah! “Seni de mi amelin kurtaramaz?” diye sorulduğunda; “Evet, beni de amelim kurtaramaz. Şu kadar ki, Allah beni kendinden bir mağfiret ve bir rahmetle setr ve muhafaza eder.” buyurdu.²⁹⁸ Yani insanlar ne kadar çalışsalar, Allah’ın dünyada ve ahirette kendilerine verdiği nimetlerin, rızıkların lütufların, mükafatların karşılığını tam manasıyla ödeyemezler. Fakat, böyle oluyor diye, ona kulluk yapmayı, sevgi, hürmet ve itaati terk mi etmeliler? Hayır! Mükemmel her fert, kendi gücünün dahilindeki ibadetleri yapmağa ciddiyet, ihtimam ve itina ile çalışsın; bu Allah için kafidir ve işte bu kifayet, Allah’ın rahmetinin bir tezahürüdür.

SORU 5- Topyekûn kâinat manzumesinde bir yapıtaşı olarak mevcudiyetim zaruri midir? Ben var edilmeseydim kâinatın düzeni mi bozulurdu? Acaba ben, kimin faydası veya zararı için yaratıldım? Şerrin dengelenmesi için mi varım? Hayrın engellenmesi yahut teşviki için mi varım?

EL-CEVAP: Üstat bu suallerin hafızasında canlanmasına sebep olarak ailesinden çektiği sıkıntıları, nefsinin şiddetli ve sürekli ızdıraplarını, şahit olduğu zulüm ve adaletsizlikleri göstermektedir. Şeytanın; bu süreçte zulümle mücadele ettiriyor gibi tahrik ettiğini, zulmün bizzat kendisini hem de küfre girmek, intihar etmek gibi en büyüğü ile kendisine yaptırmak istediğini söylemiştir. Fakat, vesveseyi veren şeytan aleyhıllanenin ta Hz. Adem’den beri bütün insanlara karşı tek başına direnişi Allah’ın yardımıyla bu konuda kendisine ibret numunesi olmuştur. Şeytan uzun müddet zarfında milyarlarca insanı saptırmak gayesinden asla vazgeçmezken, kendisinin de kısa ömründe çok daha az engelle karşılaştığı halde gayesine ulaşmak mücadelesinden asla vazgeçmeyeceğini vurgulamıştır. Şayet Allah’a ve ahiret gününe inanmak da en son

²⁹⁸Buhâri, *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi Ve Şerhi*, 12: 72-91.

neticesi itibariyle inanmamak kadar elim bir azabı gerektirmek ihtimali taşıyaydı; herhangi bir şıkkı tercih etmek çok güçleşirdi. Fakat sadece inanmamak, elim azabı gerektirdiği için; inanmanın en kötü bir ihtimalle hiçbir kârı olmasa da inanmamaya tercih edilmelidir. Çünkü vadettiği azap gerçekleşirse, halinin nice olacağını düşünmektedir. Halbuki insan inandığı zaman, böyle bir tehdit yoktur; sadece bu dünyadaki kısa süreli bir takım sevinç ve hazzardan mahrum olmak vardır. Keza dünyadaki sıkıntılara katlanamadığı için intihar etmeyi düşünen kimse, ahirette daha büyük sıkıntılara nasıl katlanacağını şimdiden düşünmek zorundadır. Kendisini intihar etmekten defalarca alıkoyan en makul ve müessir sebebin de bu olduğunu ifade etmiştir.

Hüsamettin Yıldırım Allah’a isyan etmek ve intihara defalarca teşebbüs etmek raddesine kadar getiren sıkıntı, bela ve meşakkatlerin sebebinin şu olduğunu düşünüyor. “Bazı hakikatler vardır ki karşıdakini ikna ve tatmin kâfi değildir. Bu fikir ve tahlilleri, onların ta nefislerinde hissettirmek lazımdır.” Yani bu sıkıntılar kendisini davasına daha çok azim ve şevkle bağlayan bir teşvik unsuru olmuştur. Böylece birtakım hakikatleri ta kendi nefsinde hissetmiştir. Yoksa bu hakikatler sadece nazari ikna ve ispat vasıtalarıyla anlaması ve kabul etmesi adeta imkansızdır. Yaşadıklarını bir yönüyle inancını sağlamlaştırmak için gönderilen Allah’ın rahmeti olarak görüyor.

SORU 6- Mademki her şeyi yoktan var etmeğe Allah’ın gücü yetiyor. Öyle ise dünyada ızdıraba, felakete, belaya muhatap olmaksızın gayet sakin, neşeli, huzurlu bir hayat yaşamayı, aç kalmamayı, hasta olmamayı, borçlanmamayı mümkün kılan bir nizam yaratsaydı ne olurdu?

EL-CEVAP: İnsanoğlunun tecrübesiyle sabittir ki, arada bir yaşanan rahat anlar, insana Allah’ı unutturmaktadır. Böyle sıkıntı felaket gibi cezalandırmalara rağmen, insanların çoğunluğu çok kere azgınlaşmaya devam ediyor. Allah rahat bir dünya nizamı yaratmış olsaydı insanlar o zaman kötülük yapmakta çok daha cüretkâr olurlardı. Diğer taraftan insanlar aynı şeylerden bıkarlar. Monotonluktan nefret ederler. Kolay ve lüks bir hayat bir andan sonra sıkıcı olur, gayret sarf etmeyi veya güçlüklerle savaşmayı öğretmez. Hayatta enerjik ve müessir bir dava olan kudret şuurunu uyandırmaz. Ayrıca bazı hadiselerde anlaşıldığı üzere, o istekler, ancak cennette gerçekleşmesi va’d edilmiş hallerdir. Öyle ise Yıldırım’a göre, bu imtihan alemindeki duruma kerhen de olsa

katlanıp, asgari geçerli notla da olsa, imtihanı kazanmaya gayret etmek gerekmektedir.²⁹⁹

6. Hüsamettin Yıldırım'ın Genel Olarak Mezheplere Bakışı

Sözlükte “Gidecek yer ve yol” anlamında olan mezheb kelimesi, terim olarak “dinin aslî veya fer’î hükümlerinin dayandığı delilleri bulmakta ve bunlardan hüküm çıkarıp yorumlamakta otorite sayılan âlimlerin ortaya koyduğu görüşlerin tamamı veya belirledikleri sistem” diye tanımlanabilir. İslam’ın inanç esasları, ibadetleri ve sosyal hayatla ilgili kuralları vahiyle ortaya konulmuştur. Allah Resûlu (s.a.s.) ise sünnetleriyle hayata geçirmiştir. Lakin farklı kültürlere sahip olan insanlar tarafından din farklı anlaşılmış ve yorumlanmıştır. Bu da mezhep olgusunu ortaya çıkarmıştır.³⁰⁰

Dinle mezhep arasındaki ilişki her zaman masum olmamıştır. Mezheplerden bazıları, siyasi çevrelerce dini ve siyasi menfaat temin etmekte birer araç olarak kullanılmıştır. Böylece Müslümanlar arasında ayrılık ve kavgaların, taassubun, iktidar savaşlarının birer aracı haline gelebilmiştir. Siyasi nitelik taşıyan bazı çözümler, evrensel olmamasına rağmen, daha sonraki nesiller tarafından itikadileştirilerek inanç konusu yapılmıştır. Yeni yetişen kuşakların kendi meselelerine kendileri çözümler bulmak yerine, asırlar boyu yeni problemlere yeni çözümler üretmekten çok geçmişten çözüm arama yönüne gitmişlerdir. Mezheplerin taraftarları kendi görüşlerinin doğru-yanlış olabileceğini düşünmemiş onları ispat ve şerh etmeye çalışmışlardır. Bu yolla itikadi konularda taklit, Müslümanlar arasında kronikleşmiştir.³⁰¹

Mezhepler ile ilgili Gazzâli taassuba karşı çıkmış her insanın bizzat içtihat etmesini ve içtihadıyla da amel etmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca bir mesele hakkında kendisinininki de dahil farklı içtihatlar varsa delilleri ve doğruluğu bakımından en tatminkâr olanıyla amel edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Zira, bugün Müslümanlarca mezhep diye bilinen şey, bir müçtehidin bütün içtihatlarından başka bir şey değildir. İhtilaflı olan meselelerde şartlar aynı olmak üzere, sadece bir içtihat doğru, diğerleri yanlış, noksan veya hatalı olduğunu söylemektedir. İctihatlarının hepsi doğruya isabet eden bir müçtehit bulunamayacağına göre; bir Müslüman'ın her ihtilaflı

²⁹⁹Yıldırım, *İnsanın, Dünyada, Mes’ud Olmak İhtimali*, 62-79.

³⁰⁰İlyas Üzümlü, “Mezhep”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yayınevi, 2004), 29: 526.

³⁰¹Yavuz, “Kader”, 14: 58-63.

meselede daima aynı müçtehidin içtihadına körü körüne bağlanmasının, tembellik, cehalet ve zulüm olduğunu düşünmektedir. Ancak, bu durumdan mevcut içtihatları tetkik ettikten sonra sadece bir müçtehidin her içtihadını delilleri ve doğruluğu bakımından tatminkâr bulunan Müslümanlar müstesnadır (Tetkik ettiği içtihatların arasında kendi içtihatları da bulunuyor.) Temiz su, sıhhatli bir fert için faydalı; apandisti ameliyat edilmiş bir hasta için belirli bir müddet zararlıdır. Aynı şartlar altında bir şey hem doğru hem yanlış hem faydalı hem de zararlı olamaz. Fakat değişik şartlar altında bulunduğu, bir durum için doğru, öteki durum için yanlış; bir hal için faydalı, diğer hal için zararlı olabilmektedir. Müslümanlar arasında ihtilaf konusu olan, aynı şartları ihtiva eden meseleler de vardır. Yıldırım'da bu konuda Gazzâli ile paralel fikirlere sahiptir. Ona göre de nasıl ki bir müçtehidin bütün içtihatları doğruya isabet edemeyeceği için, her ihtilafta aynı müçtehidin içtihatlarına körü körüne bağlanmamak gerekiyorsa; aynı şartları ihtiva etmediği durumlarda da ihtilaflı bir mesele için her Müslümanın ayrı içtihadı doğru bulması ve onunla amel etmesi gerekmektedir. Aksi halde, kendisine zulmetmiş olur.

Hüsametdin Yıldırım makam, şan, şöhrat, servet ve hürmet gibi basit mükafatları bir tarafa iten ve meselelerin hakiki hal çarelerini araştıran müçtehit, müfessir ve alimleri olayın dışında tutarak mezhep taassubu yapan ve bunu körükleyen kişileri dinin sahte otoriteleri olarak adlandırmıştır. Ona göre dinin sahte otoritelerinde bilhassa bu zamanda mevcut olan “Mezhepleri Birleştirme Fobisi” bulunmaktadır. Ona göre, El Ezher'den daha üstün bir tahsil kademesinin diplomasına sahip olsalar da bu kişiler kör taklit sebebiyle yine cehaletten kurtulamamışlardır. Çünkü onlar, bütün teferruatta bir müçtehide bağlanmak yerine, her meselede değişik şartlar yahut kuvvetli, doğru, tatminkâr hükmü aramak sebebiyle çeşitli müçtehitlere tabi olmak manasında kullanılan “Mezhepsizlik”, ıstılahını anlamaktan acizdirler. Bu ıstılahtan, sahte otoritelerin anladığı mana; teferruata istinat eden meselelerde hiçbir içtihada inanmamaktan ibarettir. Halbuki, hiçbir içtihada tabi olmayan bir Müslüman tasavvur edilemez. Zira, içtihadı gerektiren meselede hiçbir içtihadı benimsemeyen bir Müslüman ya zanlarını ya kör taklitçiliği, yahut da heva ve hevesini içtihat edinmiş olur.³⁰²

³⁰² Yıldırım, *Aklı Köleleştirilenlere ve Akli Putlaştıranlara Reddiye*, 35,36.

Dinin aslını oluşturan kutsal metinlerle, alimlerin bunlara dair yorumlarını birbirinden ayırt etmek gerekir. Kutsal olan insanların yorumları değildir. Subûti açıdan kesin olan vahiylerdir. Mezhep taassubundan kurtulmak ve naslara getirilen yorumları hür bir düşünce ile değerlendirmek için, Kur'an'ın taklitçi zihniyeti yasaklayıp tefekkürü teşvik eden buyruklarından ve bunun fiilen uygulandığı İslam düşüncesinin teşekkül devrindeki fikir hürriyeti ortamından ilham almak yeterlidir sanırım.³⁰³

7. Tekfir

Tekfir Arapça, “örtmek gizlemek” anlamına gelen küfr kökünden türemiştir. Terim olarak ise “Birini küfürle itham etmek, Mü'min diye bilinen birine kafir hükmü vermek.” anlamına gelmektedir.³⁰⁴

Tekfir meselesinin tarihi sahabe döneminin hemen sonrasına kadar gitmektedir. Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra Hz. Ali ve Muaviye savaşı bu sonucunda ise hariciler diye anılan grup ortaya çıkmıştır. Bu grup hem Hz. Ali'yi hem Muaviye'yi hem de onlara taraf olan herkesi tekfir etmiştir. Tarihsel süreç içerisinde İslam dünyasında bir düşünce, ideoloji ya da anlayış kendi dışındaki herhangi bir anlayışı tekfirle suçlayabilmiştir.³⁰⁵ Ehl-i sünnet alimleri ehl-i kiblede birinin tekfir edilemeyeceğini ilke olarak benimsemişlerdir. Muhaliflerini hataya nispet etmişler fakat tekfir etmemişlerdir.³⁰⁶

Hüsamettin Yıldırım, Müslümanların ihtilafları adlı eserinde birbirleriyle ihtilaf eden Müslümanların ne yazık ki zaman zaman tekfir müessesesine başvurduğundan ve İslam tarihi boyunca tekfirin hasım gruplara karşı bir silah olarak kullanıldığından bahsetmektedir.³⁰⁷ Tekfirden ölçü bakımından daha isabetli kararlara varmak için, akıl baliğ her ferdin kendi inançlarını ve amellerini, aynı anda hem mü'minin, hem münafığın, hem de kafirin vasıflarıyla birlikte mukayeseli olarak değerlendirmesi gerekir demiştir.³⁰⁸ Lakin başkalarını tekfir etmek çok tehlikeli bir husustur. Hadisler

³⁰³Yavuz, “İslâm'da Yenilikçi Hareketin Başlaması ve Kelam İlmi”, 86.

³⁰⁴Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi, “Tekfir”, *Kelam Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İsam Yayınları, 2010), 309.

³⁰⁵Temel Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri*, 3. Bs (Ankara: DİB yayınları, 2017), 77.

³⁰⁶Yavuz Yusuf Şevki, “Tekfir”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınevi, 2011), 40: 350-356.

³⁰⁷Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 124.

³⁰⁸Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 131.

arasında uydurma olanları mevcut olduğu için bir kimseyi kafirlikle suçlamanın yüzde yüz isabetli olmasını, hadislere dayanarak garanti edilemeyeceğini söylemiştir. İctihatlarla ise tekfirin hiç mümkün olmadığını dile getirmiştir. Ancak ayetlere dayanarak, aşırı derecede dikkatli olmak şartıyla garanti etmenin sınırına yaklaşılabilirliğini düşünmektedir. Bunun da ayetlerin açıkça bildirdiklerine göre, Mü'minin, münafığın ve kafirin vasıflarını tamamen bilmekle olabileceğini söylemektedir.³⁰⁹ Genel itibarla ona göre, İslam'ın müsamaha anlayışı vardır Müslümanlıkta kimse kimseyi dine sokmadığı gibi, dinden de çıkaramaz. Her fert, dini kendine kendisi kabul ettirir ve kendisi, ancak kendini din dışı ilan edebilir.³¹⁰ Allah ile kul arasına kimse giremez. İmanı takdir Allah'ın işidir. Tekfir mevzusunda temkinli ve insaflı hareket edilmelidir. Çünkü tekfirin uhrevi ve dünyevi neticeleri hem tekfir edilen hem tekfir eden için çok ağırdır.³¹¹

8. Şefa'at

Şefa'at "Kendisinin bir yardımcısı olarak ve onun yerine ricacı, talepte bulunan biri olarak bir başkasına katılma" anlamındadır. Ayrıca "suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için birine aracılık etme manasında da kullanılmaktadır.³¹²

Şefa'at; yaratılmışların bir an önce hesaba çekilmesi için yapılan şefa'at, Mü'minlerden bir topluluğun hesapsız cennete girmesi için şefa'at, cennetliklerin cennette derecelerinin artması için yapılan şefa'at, cehenneme giren Mü'minlerin çıkarılması için yapılan şefa'at, cehennemde ebedi olarak kalanlardan bazılarının azaplarının hafifletilmesi için yapılan şefa'at.³¹³ gibi kısımlara ayrılır.

Bu konuyla ilgili İslam kaynaklarında farklı yorumlar bulmak mümkündür. Şefa'atin hak olduğunu söyleyenler kadar, dinin genel anlayışına, Kur'an'ın ruhuna aykırı olduğunu söyleyenler de olmuştur.

³⁰⁹Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1988, 2: 143.

³¹⁰Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1988, 2: 125.

³¹¹Yıldırım, *Müslümanların İhtilafları*, 1984, 1: 127.

³¹²Râgıb el-İsfehâni, "Müfredât Elfâzi'l-Kur'an", 808; Alıcı Mustafa, "Şefa'at", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınevi, 2010), 38: 411.

³¹³Abdullatif el-Harputi, *Tenkîhu'l Kelâm Fî Akâidi Ehli'l-İslam Kelam İlmine Giriş İlâhiyat, Nübüvvet, Sem'iyyat, İmamet*, 252,253.

İmam-ı Âzam (699-767) el-Vasiyye adlı kitabında şöyle diyor. “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) şefaati haktır. Hz. Muhammed’in (s.a.s.) şefaati büyük günah işleyenlere olsa dahi, ehli cennet olanların her biri için haktır. Şefaate meselesinde derecenin yükselmesi için olan şefaatte ve başka şefaatter hakkında Mu’tezile ihtilaf etmiştir. Mutezile kelâmcılarına göre af mümkün olmadığından şefaatin de bir faydası yoktur.”³¹⁴ Hâkim es-Semerkandi’ye (874-953) göre Müslüman Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) ümmetinden büyük günah işleyenlere şefaatte bulunacağına inanmalıdır. Şefaatin hak olduğunu kabul etmeyip, inkâr eden bid‘atçı olur.³¹⁵

Eş’ari’ye göre de Hz. Peygamber’in şefaati konusunda icma vardır. Şefaate cezayı hak ettiği halde, ondan bu cezanın geri çekilmesidir. Veya Allah önceden vaat etmediği halde, fazlından takdim etmesidir.³¹⁶ Taftazani (1322-1390) “Büyük günah işleyenlerin günahlarının affedilmesi için şefaatin mümkün olduğunu ve “Sen kendi günahına ve mü’minlerin günahına istiğfar et.”³¹⁷ ayetinde umumun ifade edildiğini ve böylece şefaatin nass ve icma ile sabit olduğunu” ifade eder. Ona göre, Şefaatin hakikati Mutezile’nin dediği gibi menfaatler talep etmek değildir. Zararlı olanın düşürülmesidir.³¹⁸

Hüsamettin Yıldırım şefaate konusunu farklı bir bakış açısıyla ele alır. “Sünneti terk eden, peygamberin şefaatinde mahrum olur.” Hadisi şerifi ile “Şefaatin büyük günah sahiplerinedir.”³¹⁹ hadisi şerifini ve “Ümmetimin iyileri, kendi amelleriyle cennete gireceklerdir. Günah işleyenleri ise, şefaati bekleyeceklerdir. Ancak, benim şefaatin; ashabımı zemmedenler dışında, kıyamet günü bütün ümmetime şamildir.”³²⁰ Hadisi şerifleri bağlamında şefaate konusunda zihnini karıştıran bazı sorularına cevaplar aramaktadır.

Büyük günah mı daha ağır bir vebaldir yoksa Sünneti Seniyyeyi terk etmek mi? Zaruret sebebiyle sünneti terki düşünülemez mi? Ashabın her bir ferdi, fazilet ve takva

³¹⁴Allame AliyyülKâri, *İmam-ı Âzam Fıkhı Ekber Şerhi*, trc. Erdoğan Hüseyin S. (İstanbul: Hisar Yayınevi, 2014), 244; Nureddin es-Sâbûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 163.

³¹⁵El Hâkim es-Semerkandi, “Es-Sevâdü’l-Âzam”, 321.

³¹⁶Ebu’l-Hasan el-Eş’ari, *El-İbaneş’ari Akaidi*, ed. Üstün Orhan (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2019), 118.

³¹⁷Muhammed 47/19

³¹⁸et-Teftâzânî, *El-Makâsîd Kelâm İlminin Maksatları*, 700.

³¹⁹et-Tirmizi, *Sünen-i Tirmizi Tercümesi*, 4: 245.

³²⁰M. Yusuf Kandelevi, *Hayatü’s Sahabe* (İstanbul: Divan Araştırma Müessesesi, 1976), 4: 1388.

yönünden birbirine eşit mi idi ki haklı bir sebeple de olsa onları zemmetmek asla mümkün olmasın? Gibi daha birçok sual sorar ve Yıldırım şu sonuca varır.

Sünnetin ifasını mümkün kılan normal imkân ve şartlar mevcut iken, her Müslümanın ittiba etmesi muhayyer değil, mecburi olan bir sünneti haklı bir mazeret olmaksızın terketen; Resûlullah'tan (s.a.s.) değildir. Büyük günah ile sünneti terk etmek arasında;

a) Sünneti terk eden dinden çıkmış olmalıdır ki; büyük günaha şefaate olabilsin. (Yani olması ihtimali dahiline girsin)

b) Ya da "Sünneti terk eden, şefaate nail olmaz." iddiası asılsız olmalıdır.

c) Ya da büyük günah ile sünneti terk arasındaki derece ve mahiyet farkını gösteren muteber bir hüküm mevcut olmalıdır.

d) Ya da mesuliyetin daha ağır veya hafifliğine bakılmaksızın, sünneti terk edenin hiçbir günahına şefaate yok, terketmeyene şefaate var gibi temel bir akide olmalıdır.³²¹

Bu hadisi şeriflerle ilgili kafa karışıklığı haricinde genel olarak Hüsametdin Yıldırım'ın eserleri incelendiğinde şefaate karşı olmadığı görülmüştür. Lakin şefaati tam olarak hangi anlamda kullandığı ile ilgili bilgi yer almamaktadır.

9. Bid'at

Kelime olarak "icat etmek, örneği olmaksızın yapıp ortaya koymak, inşa etmek" ve "benzeri bulunmayıp sonradan ortaya çıkan (muhtes) şey" anlamına gelir.³²² Ayrıca, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yaşadığı dönemde olmayan şey" diye genel bir tanım da yapılabilir.³²³ Dini bir terim olarak, bid'at, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra ortaya çıkan, Kitap ve Sünnette hükmü bulunmayan, dolayısıyla dini bir delile dayanmayan, ayrıca ashabin, tabiinin ve müçtehit imamların görüşlerine aykırı olan anlayış, fikir, fiil ve davranışlar şeklinde de tanımlanmıştır.³²⁴

³²¹Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 123,124.

³²²Rahmi Yaran, "Bid'at" (İstanbul: TDV yayınevi, 1992), 6: 129.

³²³Altıntaş Ramazan, "İz b. Abdusselam'ın itikâdi görüşleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2000): 106.

³²⁴Mehmet Zeki Pakalın, "Bid'at", *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983), 256.

Kur'an'ın bütününe baktığımızda, Bid'at kelimesinin dört ayrı yerde, üç değişik kalıp ve manada kullanıldığını görürüz:

1-İbteda'a kalıbında, "İcat etmek, uydurmak" manasında kullanılmıştır.³²⁵

2-El-Bid'u kalıbında, "İlk olan iş, hayır ve şer, sıfat olarak her şeyin en iyisi" manasında kullanılmıştır.³²⁶

3-Son olarak El-Bedi, kalıbında, "önünde örnek edindiği hiçbir model yokken, benzersiz ve eşsiz olarak var etmek." manasında kullanılmıştır.³²⁷

Bahis konusu terim, Kur'an'da bu dört ayetin dışında geçmemekte ve bid'at kalıbında kullanılmamaktadır. İçerisinde bid'at kelimesinin geçtiği pek çok hadis bulunmakla beraber, Resûlullah (s.a.s.) her muhdes olan şeyin bid'at olduğunu zikrederken, bu terimi kuşkuya yer bırakmayacak şekilde açık ve net bir şekilde tefsir etmediği için, sonraki nesiller onu çeşitli manalarda değerlendirmişler. Böylece bid'at, onu tefsir edenlere göre, değişik manalar kazanmıştır.

Hüsamettin Yıldırım, Bid'at konusunu, oldukça geniş bir şekilde incelediğini, lakin bid'atın tam, eksiksiz, kesin ve net, mükemmel bir tarifine, ne de hangi şeylerin bid'at olup olmadığını sebep ve delilleriyle tatminkâr bir şekilde ihtiva eden izahlara, rastlamadığını belirtmektedir.

İlim adamları, bid'atın ıstılahı manası üzerinde değişik görüşler belirtmişlerdir. Bazıları, bid'atın sınırlarını oldukça geniş tutarken; bazıları da dar tutmuştur. "Her yeniliğin bid'at ve her bid'atın dalalet" olduğunu haber veren hadisin varlığını, diğer taraftan da apaçık şekilde bu hadise aykırı olarak "bid'atı hasene" ile bid'atı seyyie" ayrımı yapılmak suretiyle her bid'atın değil, bid'atı seyyienin dalalet olduğunu kabul etmek; bid'at hakkında kesin net, bir tarifi ve tatminkâr bir listenin olmadığını, ayrıca ispat etmektedir. Ayrıca kendisi bu konuda böyle bir ayrımın gereksiz olduğunu savunmuştur. Çünkü, ona göre, bu konu hakkında deliller, umumdur. Bu delillerde hiçbir istisna, yapılmamıştır. "Her bid'at dalalettir." denilmiş; "şunlar, müstesnadır." denilmemiştir. Bu da hükmün umumiliğini ve bütün bid'atların kötü olduğunu

³²⁵ El-Hadid 57/27

³²⁶ El-Ahkaf 46/9

³²⁷ El-Bakara 2/117, El-En'am 6/101

göstermektedir. Bid'at hakkında birçok hadis bulunduğu halde, hiçbirinde bir takyid, sınırlandırma ve tahsis yoktur.

Yıldırım'a göre; "Her bid'at, bir sünneti öldürür." Hadis-i şerifine göre, "Bid'at sünnetin tam zıddı demektir." Zıt şeylerden biri eksiksiz, kesin ve net bir şekilde bilinirse; diğerini tanımakta o nispetle kolaylaşmaktadır. Mesela, ilk etapta şöyle düşünülebilir; Resûlullah'a (s.a.s.) güzel koku, kadın ve namaz sevdirilmiştir. Öyle ise, bir Müslümanın bunları sevmemesi bid'attır. Hz. Muhammed (s.a.s.) davete icabet edilmesini istemiş. Şu hâlde davete icabet etmemek, bid'attır. Resûlullah (s.a.s.), Ramazan ayının son on günü içinde itikafa çekilmiş. Şu hâlde her Ramazan'ın son on günü itikaf yapmayan, bid'at işlemiş olur. Bu misaller daha da çoğaltılabilir. Fakat, hiç şüphesiz ki her salim akıl sahibi gerçek Müslüman, adı geçen misallerin hepsine kayıtsız şartsız "Evet, doğru!" diyemeyecektir. Kendi yaptıkları için evet bu sünnete uygun olandır zıddı ise bid'attır diyebilecekken; yapmadıkları için Sünnet-i Seniyye'yi terk etmenin bid'at işlemek olduğunu kabul etmeyecektir.

Hüsametdin Yıldırım'a göre akıl baliğ samimi bir Müslüman, pek çok davranışı ihtiva eden Sünnet-i Seniyye'den canının istediğine dört elle yapışmak ve kendisinin yapıştıklarına yapışmayanları bid'at işlemekle suçlamak, hiç hatırına getirmediği Sünnet-i Seniyyeleri ise yokmuş gibi davranmak tercihine asla sahip değildir. Başka bir ifadeyle, Kur'an'ın bütününe kabule mecbur olduğu gibi, Sünnet-i Seniyye'nin de hepsini kabule taraftar olmak zorundadır. Ancak bu taraftarlığın kapsamı Resûlullah'ın (s.a.s.) bizzat amel ettiği hem de ümmetine amel etmeyi mecbur kıldığı örnek tavırlarla sınırlıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisi yapsa bile, ümmetinin yapmasına müsaade etmediği yahut amel edip etmemekte ümmetini zorlamayıp kişinin tercihine bıraktığı haller, bu kapsamın dışındadır.

Hüsametdin Yıldırım tüm bunları göz önünde bulundurarak herhangi bir davranışın bid'at olup olmadığını anlamanın kendince ölçülerini vermektedir. Bid'atın ilk ölçüsü; o davranışın, Resûlullah (s.a.s.) tarafından ümmetine mecbur edilen Sünnet-i Seniyyelerden herhangi birine zıt olup olmadığını tespittir. İkinci ölçüsü ise zaruretlar, haramları bile mübah kılarken; herhangi bir zaruretin kendisiyle alakalı herhangi bir Sünnet-i Seniyyeyi asla terke fırsat vermemesi, elbette ki düşünülemez. Öyle ise, herhangi bir davranışın bid'at olup olmaması; Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ümmetine

mecbur kıldığı hallerden herhangi birine, ancak sıhhatli ve yeterli normal imkân ve şartların mevcut olup olmamasıyla kesinleşir. Özetle, Her Müslüman sıhhatli ise, içinde bulunduğu maddi ve manevi imkân ve şartlar da müsbet ve yeterli ise Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ümmetine Kur'an'dan ayrı olarak mecbur ettiği örnek davranışlara uygun tercih ve ameller Sünnet-i Seniyyedir. Buna aykırı tercih ve ameller ise bid'at olur. Ancak burada niyetin önemi de ortaya çıkmaktadır. Mükellef, Sünnet-i Seniyyeye uygun tercih ve amelleri başka bir niyetle değil, sünnete ittiba etmek niyetiyle yapması gerektiğini de unutmamalıdır. Fakat niyet böyle değil ise; bir davranış Sünnet-i Seniyyeye uygun olsa bile, sünnet olarak telaki edilemez.

Hüsamettin Yıldırım “Bir davranışın sünnet telakki edilebilmesi için, o davranışın istisna olarak ve bir iki defa değil, bütün hayat boyunca kendisine uyulan bir davranış olması gerekir.” tespitini yapmıştır. Ona göre herhangi bir amelin bid'at olup olmadığını araştırırken de o amelin kendisine zıt olarak düşünülebilecek nebevi misalin tatbikatta böyle bir sürekliliğe sahip olup olmadığı da ihmal edilmemelidir. Aksi halde bid'at konusunda gaflete düşülmüş olunur.³²⁸

³²⁸Yıldırım, *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*, 125-133.

SONUÇ

Son dönemin önemli mütefekkir ve yazarlarından biri olan Hüsamettin Yıldırım tam manasıyla nevi şahsına münhasır bir kişiliktir. 60'lı yıllardan sonra hem ülkenin siyasi ve sosyal havasındaki genel zorluklar hem ailesi ve çevresi ile yaşadığı tahammül sınırını aşan zorluklar hem bedenen yaşadığı zorluklar hem de kendi iç dünyasında yaşadığı zorluklara rağmen inançları, alışkanlıkları, yaşam tarzı ile ilgili hiçbir taviz vermemiş dik ve cesur durmayı başarmış çok önemli bir şahsiyettir. Hayat prensibi kimsenin mihneti altına girmemek olan Üstat hiç kimsenin yardım teklifini kabul etmemiştir.

Zamanının üstünde fikirleri olan Hüsamettin Yıldırım hayli birikimli, derinlikli, tutarlı bir mantık örgüsüne ve sağlam bir diyalektiğe sahiptir. “Umumun huzur ve menfaatine zarar vermemek şartıyla her fert benimsediği düşünce ve kanaatlere uygun, her türlü davranışı yapmakta serbest olabilir.” diyerek, İslam’ın insanın din ve hayat tarzı tercihleri konusundaki özgürlüğünü dillendirmiştir.

Dergi ve gazetelerde makale, deneme, söyleşi, görüş, soruşturma ve şiirleri yayınlanan, birçok kitap telif eden Hüsamettin Yıldırım’ın hayatında “İçtimai Matematik” kitabı ayrı bir yer tutar. O’nu anlamak isteyenlerin ilk başvurusu gereken eseri budur. Tüm eserlerini İçtimai Matematik mantığıyla yazdığını söylemiştir. Üstat “Ben tartışmak için herkesi muhatap edinmem. Ancak İçtimai matematiği bilen, anlayan ve ona uygun davranan insanlarla tartışabilirim.” diyerek konuşurken bile muhatap alacağı kişinin İçtimai matematik esaslarını bilmesi gerektiğinden bahsetmiştir.

Fikir adamları kolay kolay yetişmez. Yerleşmiş ve kalıplaşmış düşünceler arasından sıyrılıp yeni şeyler söylemek cesaret ister. Bütün insanlığın kabullendiği ve içtimai hayatlarını bunlara göre şekillendirdiği fikir akımlarını ve ekollerini bilip bunları eleştiriye tabi tutmak, güncelleştirmek, doğrusunu alıp yanlışını ayırmak, ayrıca karşılaştırmalar yapıp sentezlere ulaşmak, ancak büyük kafaların işidir. İşte Üstat Hüsamettin Yıldırım, açık zihni, güçlü hafızası, kavramları yerli yerinde kullanmadaki ustalığıyla bu büyük kafalardan biridir.

Hüsametdin Yıldırım’a lise yılları itibarıyla ders kitapları yeterli gelmemiştir. Sonrasında ise farklı kaynaklardan araştırma yaparak merak ettiği konuları derinlikli bir şekilde öğrenmiştir. Çok farklı eserler okuyarak zihin dünyasını zenginleştirmiştir. Böylece olaylarla ilgili farklı bakış açıları kazanabilmiştir. İlerleyen zamanda okumuş olduğu bölümün de etkisiyle matematik kurallarının sosyal hayata uygulanabileceğini ileri sürerek yeni bir metod keşfetmiş ve bu metodla itikâdi problemler dahil olmak üzere birçok karmaşık sorunun çözülebileceğini söylemiştir. Yazmış olduğu eserlerde ihtilafları çözmek için bu metodu kullanmıştır. Başta Kader olmak üzere birçok itikadi konuda hem akli hem nakli izahatlara yer verip bu konularla ilgili kendince nihai görüşlere yer vermiştir.

Sonuç itibarıyla Hüsametdin Yıldırım’ın Kelâmi düşüncesini özetlemek gerekirse şunları söyleyebiliriz.

Akıl-Nakil dengesine önem vermektedir. Aklın köleleştirilmesine de putlaştırılmasına da karşıdır.

Kur’an ve sünnete, Kelâmi konularda da sıkı sıkıya bağlıdır. Sünnet ile ilgili başlı başına bir eser yazmış bu konuda bağlayıcı olan ve bağlayıcı olmayan sünnet ayırımına gitmiştir. Şefaatin olduğuna inanır.

Bid’at’ı Hz. Peygamberin yapılmasını zorunlu olarak yapılmasını istediği Sünnet’in zıddı olarak algılar. Bu hususta bid’ati hasene ve bid’ati seyyie ayırımını kabul etmez.

Tekfir konusunda insanların kendi özgür iradeleriyle dine girdikleri gibi yine kendi iradeleriyle dinden çıkacaklarını söyler. Tanıklardan da öğrendiğimiz kadarıyla tekfir yanlısı değildir.

Herhangi bir mezhebin üyesi değildir. Kendisini, Ehl-i Sünnet Ve’l Cemaat olarak tanımlayanlara nispetle “Ehl-i Farz Ve’l Ferd” olarak nitelemiştir. Kendi içtihadı ile doğruyu bulup kendi hayatında uygulamaya çalışmıştır. Her bir mezhebin doğru ve yanlışlarının olabileceğini mutlak doğru olarak herhangi bir mezhebin öne çıkarılamayacağını söylemiştir. Dinde taklide ve ekol taassubuna karşıdır. Yeri geldiğinde diğer ekollerin görüşlerine de hakkını vermekte tereddüt etmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Ali. Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme. Nehir Kitabevi. 07 Ekim 2020.
- Akbulut, Ahmet. *Müslüman Kültürde Kur'an'a Yabancılaşma Süreci*. 2. Bs. Ankara: Otto yayınevi, 2018.
- Alicı, Hasan. Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme. Malatya Öğretmenevi. 03 Kasım 2020.
- Alicı, Mustafa. “Şefaât”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV yayınevi, 2010.
- Ali El-Muttaki El-Hindi. *Kenzu'l-Ummâl Fi Süneni'l-Akvâl vel-efâl*. Trc. Hüseyin Yıldız. Ocak Yayınları, 2012.
- Allame Aliyyül Kâri. *İmam-ı Âzam Fıkhı Ekber Şerhi*. Trc. Hüseyin S. Erdoğan. İstanbul: Hisar Yayınevi, 2014.
- Altıntaş, Ramazan. “Hidâyet Ve Dalâlet”. *Kelam El Kitabı*. Ed. Şaban Ali Düzgün. 3. Bs. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Altıntaş, Ramazan. “İz b. Abdusselam'ın İtikâdi görüşleri”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4 (2000).
- Altıntaş Ramazan - Yeşilyurt Temel - Karadaş Çağfer - Özdemir Metin. *Kelam El Kitabı*. Ed. Düzgün Şaban Ali. 3. Bs. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Arslan, Hulusi. *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu'tezile Etkileşimi (Şerif el-Murtazâ Örneği)*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017.
- Arslan, Hulusi. *Kelâm Tarihi ve Ekolleri*. 2. Bs. Malatya: Protech matbaa, 2018.
- Arslan, Hulusi - Bozkurt, Mustafa. *Sistematik Kelâm*. 3. Bs. Malatya: TDV yayınevi, 2018.
- Atalan, Ekrem. Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme. İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi. 28 Ekim 2020.
- Aydın, Ali Arslan. *İslam İnançları Ve Felsefesi (Tevhid ve Kelam)*. 2. Bs. Ankara: İrfan Yayınevi, 1968.
- Bedir, Murteza. “Sünnet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV yayınevi, 2010.
- Bilgeç, Halil. Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme. Bilsam. 31 Ekim 2020.
- Bolay, Süleyman Hayri. “Akl-ı Selîm”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV yayınevi, 1989.

- Bozkurt, Mustafa. *Fahreddin Râzi'de Bilgi Teorisi*. 1. Bs. Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.
- Budak, Ali. "İslâm Araştırmalarında Tenkit Âdâbı". *Hadis Tetkikleri Dergisi*. IX/2 (2013).
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi Ve Şerhi*. Ankara: DİB yayınları, 1973.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Kenz-i Mahfî (Gizli Hazine)*. İstanbul: Rahmet Yayınları, 1967.
- Bünyamin, Gülbay. Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme. Kernek Külliyesi. 02 Ocak 2020.
- Cevizci, Ahmet. "Paradigma Felsefe Sözlüğü". 719. İstanbul: Paradigma, 1999.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *Şerhu'l Mevâkıf*. Trc. Ömer Türker. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- Çağrıçı, Mustafa. "El-Münkız Mined'-Dalâl". *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV yayınevi, 2006.
- Çalışkan, Dilek. "Hz. Peygamberin Tercihlerine Dair Bazı Mülâhazalar". *Hadis Tetkikleri Dersleri*. 2010.
- Çantay, Hasan Basri, trc. *Kur'an-ı Hakim Ve Meali Kerim*. İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1957.
- Çelebi, İlyas. "Sünnet". *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV yayınevi, 2010.
- Çengil, Necip. Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme. 2. Organize Sanayi Bölgesi. 04 Kasım 2020.
- Davudoğlu, Ahmet. *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*. 1. Bs. İstanbul: Bid'atlarla Mücadele Yayınları, 1974.
- "Değişim - İDP - İslamcı Dergiler Projesi". Erişim: 08 Şubat 2020. <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/582/degisim>.
- Develioğlu, Ferit. "Takdir". *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Yayınevi, 2013.
- Develioğlu, Ferit. "Tedbir". *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Yayınevi, 2013.
- Düzgün, Şaban Ali. *Dini Anlama Kılavuzu*. 3. Bs. Ankara: Otto yayınevi, 2018.

- Ebu Hanife, Nu'man b. Sâbit. "El-Fıkhu'l Ekber". *İslam İnancına Dair 5 Temel Eser Akaid Risaleleri*. Trc. Hüsameddin Vanlıoğlu. 1. Bs. İstanbul: Muallim Neşriyat, 2017.
- Ebu'l-Hasan el-Eş'âri. *Ebü'l-Hasan el-Eş'arî Eş'ari Kelâmı el-Lüma Fi'r-red Ehli'z-Zeyğ ve'l-Bida'*. Trc. Hikmet Yağlı Mavil. 2. Bs. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Ebu'l-Hasan el-Eş'ari. *El-İbane Eş'ari Akaidi*. Ed. Üstün Orhan. İstanbul: Gelenek Yayınları, 2019.
- Ebu'l-Muin en-Nesefi. *Bahru'l-Kelam*. Ed. Orhan Üstün. Trc. Ramazan Biçer. 4. Bs. İstanbul: Gelenek Yayınevi, 2019.
- Ece, Hüseyin K. *İslam'ın Temel Kavramları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 200M.S.
- Ekinci, Abdurrahman. Hüsametdin Yıldırım Hakkında Görüşme. Kernek Külliyesi. 02 Ocak 2020.
- Ekinci, Abdurrahman. *Münzevi Mütefekkir Üstat Hüsametdin Yıldırım*. 1. Bs. Malatya: Malatya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018.
- El Hâkim es-Semerkindi. "Es-Sevâdü'l- Âzam". *İslam İnancına Dair 5 Temel Eser Akaid Risaleleri*. Trc. Hüsameddin Vanlıoğlu. 1. Bs. İstanbul: Muallim Neşriyat, 2017.
- El-Harputi, Abdullatif - Fikret Karaman, trc. *Tenkîhu'l Kelâm Fî Akâidi Ehli'l-İslam Kelam İlmine Giriş İlâhiyat, Nübüvvet, Sem'iyat, İmamet*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2016.
- Farâbi. *İhsâu'l-Ulûm İlimlerin Sayımı*. Trc. Ateş Ahmet. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1990.
- Gazzâli, Ebû Hâmid. *Munkızu Min-Ed Dalal*. İstanbul: Çağaloğlu Yayınevi, 1963.
- Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. 8. Bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
- Gündoğar, Hamdi. "Geleneksel Kelam Sürecinde Sünnet-İtikat İlişkisi". *Kelam İlminin Yeniden İnşasında Gelenegin Yeri*. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2004.
- Gündoğar, Hamdi. "Mu'tezile Mezhebinde İnsanın Fiilleri Problemi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2004).
- Hançerlioğlu, Orhan. "Felsefe Ansiklopedisi/ Düşünürler Bölümü". 2: 172. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

- “Hüsamettin Yıldırım”. Erişim: 08 Şubat 2020.
<http://www.biyografya.com/biyografi/13526>.
- İbn-i Arabi. *Risâle-i Tevhîd-Nefsini Bilen Rabbini Bilir*. Trc. M. Esat Erbili. İstanbul: Hayy Kitap, 2012.
- İbn-i Mâce, Muhammed b. Yezid. *Sünen-i İbni Mâce Tercümesi ve Şerhi*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983.
- İsfehâni, Râgıp el-. “Müfredât Elfâzi’l-Kur’an”. *Kur’an Kavramları Sözlüğü*. Trc. Yusuf Türker. Pınar yayınevi, 2012.
- İslamoğlu, Mustafa. *Hasan el-Basri’nin Kader Risalesi ve Şerhi*. 4. Bs. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.
- Kandehlevi, M. Yusuf. *Hayatü’s Sahabe*. İstanbul: Divan Araştırma Müessesesi, 1976.
- Kandemir, M. Yaşar. “Hadis”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV yayınevi, 1997.
- Karadaş, Cağfer. “İnsan Fiilleri”. *Kelam El Kitabı*. Ed. Şaban Ali Düzgün. 3. Bs. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Karaman, Fikret. *İslam İnanç Esasları*. 1. Bs. Ankara: TDV yayınevi, 2019.
- Keklik, Nihat. *Türk İslam Felsefesi Açısından Felsefenin İlkeleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987.
- Kubat, Mehmet. “Kelâm İlmi’nin Yeniden İnşasında Hadîs’in Rolü”. *Kelam İlminin Yeniden İnşasında Geleniğin Yeri*. Fırat Üniversitesi, 2004.
- Kutlu, Sönmez. *Selefilğin Fikri Arka Planı İslam Düşüncesinde ilk Gelenekçiler*. 4. Bs. Ankara: Otto yayınevi, 2017.
- Kutlu, Sönmez - Topaloğlu, Bekir. *İmam Mâturîdî ve Maturidilik*. 8. Bs. Ankara: Otto yayınevi, 2018.
- MalatyaTakip.com. “Malatya’nın üstadı Hüsamettin Yıldırım Hakk’a yürüdü”. <http://www.malatyatakkip.com/>. Erişim: 08 Şubat 2020.
<http://www.malatyatakkip.com/gundem/malatya-nin-ustadi-husamettin-yildirim-hakk-a-yurudu-h9694.html>.
- Muhammed Ebu Zehra. *İslam’da Siyasi ve itikadi Mezhepler Tarihi*. Trc. Ethem Ruhî Fıglalı. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1970.

- Mum, Cafer. Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme. İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi. 04 Ekim 2020.
- Müslim, Ebu'l Hüseyin Muslimu'bnu'l-Haccâc el- Kuşeyri. *Sahih-i Müslim Tercümesi*. Trc. Mehmet Sofuoğlu. İrfan Yayınevi, 2013.
- Özarslan, Selim. *Günümüz Kelâm İnanç Problemleri*. 1. Bs. Ankara: Nobel yayınevi, 2016.
- Özdemir, Metin. “Kötülük Problemi”. *Kelam El Kitabı*. Ed. Şaban Ali Düzgün. 3. Bs. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Özelmas, Ekrem. *İktisat*. İstanbul: İskender Matbaası, 1967.
- Özen, Şükrü. “İhtilaf”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 21: 565-568. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.
- Pakalın, Mehmet Zeki. “Bid’at”. *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Sabûnî, Nureddin es-. *Mâturidiyye Akaidi*. Trc. Bekir Topaloğlu. 16. Bs. İstanbul: İfav Yayınları, 2016.
- Şehristânî. *Milel ve Nihal Dinler, Mezhepler ve Felsefi Sistemler Tarihi*. Ed. Mehmet Dalkılıç. Trc. Mustafa Öz. 3. Bs. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014.
- Şevki, Yavuz Yusuf. “Tekfir”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV yayınevi, 2011.
- Taftazânî, Sâ’duddin et-. *Şerhu’l Akâid*. Trc. Hakan Alp Talha. 5. Bs. İstanbul: İfav Yayınları, 1983.
- Teftâzânî, Sa’duddin et-. *El-Makâsıd Kelâm İlminin Maksatları*. Ed. Ahmet Kaylı. Trc. İrfan Eyibil. 1. Bs. İstanbul: Bilnet yayınevi, 2019.
- Tirmizi, Muhammed b. İsa et-. *Sünen-i Tirmizi Tercümesi*. İstanbul: Yunus Emre Yayınları, 1975.
- Toman, Vahap. Hüsamettin Yıldırım Hakkında Görüşme. Malatya İşkur Müdürlüğü. 28 Ekim 2020.
- Topaloğlu, Bekir. “Sünnetin Dindeki Yeri”. İstanbul, 1995.
- Topaloğlu, Bekir - Çelebi, İlyas. “Tekfir”. *Kelam Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İsam Yayınları, 2010.
- Topçu, Nurettin. *Mantık*. İstanbul: Dergah yayınları, 2006.

- Tümer, Günay. “Genel Olarak Din”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV yayınevi, 1994.
- Tümer, Günay - Küçük, Abdurrahman. *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları, 1997.
- Üzüm, İlyas. “Mezhep”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV yayınevi, 2004.
- Yalçın, Ali. “Üstad Hüsamettin Yıldırım”. *Nida*. Nisan 2005.
- Yaran, Rahmi. “Bid’at”. İstanbul: TDV yayınevi, 1992.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Akıl”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV, 1989.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “İslâm’da Yenilikçi Hareketin Başlaması ve Kelam İlmi”. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1996.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Kader”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Kelâm”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV yayınevi, 2002.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Şer”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. TDV yayınevi, 2010.
- Yeşilyurt, Temel. “Bilgi Kuramı”. *Kelam El Kitabı*. Ed. Şaban Ali Düzgün. 3. Bs. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Yeşilyurt, Temel. *Çağdaş İnanç Problemleri*. 3. Bs. Ankara: DİB yayınları, 2017.
- Yıldırım, Hüsamettin. *Aklı Köleleştirenler ve Aklı Putlaştıranlara Reddiye*. 1. Bs. Malatya: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1974.
- Yıldırım, Hüsamettin. “Allah’ın Dilemesi”. *Değişim*. Mayıs 1997.
- Yıldırım, Hüsamettin. “Allah’ın Takdiri/ İnsanların Tedbiri”. *Değişim*. Haziran 1997.
- Yıldırım, Hüsamettin. “Gaybın Bilinmesi Ve Kader”. *Değişim*. Ağustos 1997.
- Yıldırım, Hüsamettin. “Hadîs-i Şeriflerin Vahiy Olup olmadığı Meselesi”. *Değişim*. Ekim 1996.
- Yıldırım, Hüsamettin. “İctihad Ne Demektir?” *Değişim*. Mart 1998.
- Yıldırım, Hüsamettin. “İctihad Nedir? 2”. *Değişim*. Nisan 1998.
- Yıldırım, Hüsamettin. “İctihadın Varlığını Gerektiren Temel Sebep”. *Değişim*. Temmuz 1998.
- Yıldırım, Hüsamettin. *İçtimaî Matematik*. 1. Bs. Konya: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1984.

- Yıldırım, Hüsamettin. “İçtimai Matematik Bölüm 2”. 2020.
https://www.youtube.com/watch?v=_q0_QlApBgA.
- Yıldırım, Hüsamettin. “İlahi İmtihan”. *Değişim*. Temmuz 1997.
- Yıldırım, Hüsamettin. *İnsanın, Dünyada, Mes’ud Olmak İhtimali*. 1. Bs. İstanbul: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1988.
- Yıldırım, Hüsamettin. “İnsanlara, Olaylara Ve Çeşitli Meselelere Net Bakış Açısı”. *Değişim*. Aralık 1996.
- Yıldırım, Hüsamettin. “İnsanlara, Olaylara Ve Çeşitli Meselelere Net Bakışı-2”. *Değişim*. Ocak 1997.
- Yıldırım, Hüsamettin. “Kader Kombinezonu Ve Tercih”. *Değişim*. Ekim 1997.
- Yıldırım, Hüsamettin. “Kader Niçin İnkâr Edilir?” *Değişim*. Aralık 1997.
- Yıldırım, Hüsamettin. “Kader Var mıdır, Yok mudur?” *Değişim*. Kasım 1997.
- Yıldırım, Hüsamettin. “Kader Ve Sorumluluk”. *Değişim*. Eylül 1997.
- Yıldırım, Hüsamettin. “Kaderde Sebepler Zinciri”. *Değişim*. Ocak 1998.
- Yıldırım, Hüsamettin. “Kaderi Tartışmak Niçin Yasaktır?” *Değişim*.ubat 1998.
- Yıldırım, Hüsamettin. *Muharrirlik Hayatımın İlk Kalem Tecrübeleri*. 1. Bs. İstanbul: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1988.
- Yıldırım, Hüsamettin. *Müslümanların İhtilafları*. 1. Bs, 2 Cilt. Konya: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1984.
- Yıldırım, Hüsamettin. *Müslümanların İhtilafları*. 1. Bs, 2 Cilt. İstanbul: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1988.
- Yıldırım, Hüsamettin. *Nesillerle Tarihi Şahsiyetler Arasındaki Yabancılaşmanın İstismarcılarına Reddiye*. 1. Bs. Malatya: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1975.
- Yıldırım, Hüsamettin. *Resûl-i Ekrem (sav) Zamanında Sünnet*. 1. Bs. Malatya: Zihniyette İnkılap Yayınları, 1994.
- Yıldırım, Hüsamettin. “Tenkid Usûlu”. *Değişim*. Mart 1997.
- Yılmaz Erten, Safiye. “İslam Dünyasında İlimlerin Tasnifi Eserlerinde Matematiğin Konumu”. 77 (Aralık 2019).
- Yurdagör, Metin. *Mâverâünnehir’den Osmanlı Coğrafyasına Ünlü Türk Kelâmcıları*. 1. Bs. İstanbul: İfav Yayınları, 2017.

Yücedoğru, Tefvik. “İtikadi İlkelerin Tespiti”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 19 (2005): 54.

Görüşme Yapılan Kişiler

Ali AKBAŞ- Nehir Kırtasiye Sahibi

Hasan ALICI- Ziraat Mühendisi/ Emekli Ulaşım Daire Başkanı

Ekrem ATALAN- Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi/ Prof. Dr.

Halil BİLGEÇ- Emekli İktisatçı

Necip ÇENGİL- Yazar/ Makine Mühendisi/2.OSB İş-gem Müdürü

Abdurrahman EKİNCİ-Öğretmen/ Yazar

Bünyamin GÜLBAY-Kernek Külliyesi Kütüphane Sorumlusu

Cafer MUM-Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi/ Prof. Dr.

Vahap TOMAN-İş-Kur Genel Müdürü

Ali YALÇIN- Doktor/Yazar (Telefon Görüşmesi)